

dilop

kovara du mehî · çand huner polîtîka

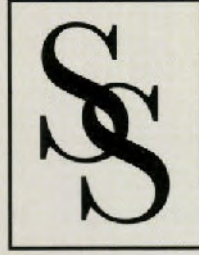
özgün bir dava insanı
dozdarekî resen

OSMAN SEBRÎ

Firat Cewerî, Şeyhmûs Diken, Mehmet Oncu, Hêvî Sebrî

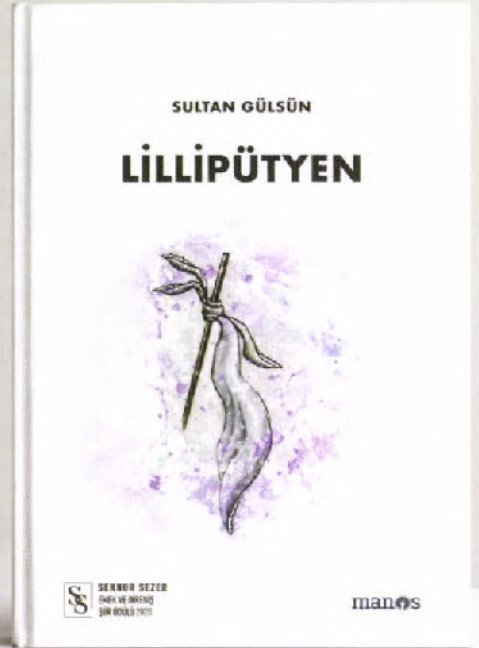
Ayhan Erkmen Ağrı'nın ağrısı... Mesut Alp Dec... Mehmet Bayrak Kürt diplomasisinde Xoybun dönemeci... Zeyneb Yaş Du Seîd û Du Stêrkên Stranbêjiyê... Fewzi Bilge Zîn ile Mem'i geri getirmek... Hasan Aydın Dersim'in şehirleşme serüveni... Mela Mihyedîn Pirek Di Navbera Do û Îro De: Lawje... Ender Öndeş 'Sosyal deney!... Necat Ayaz Statuya abori ya zimanekî û asîmîlasyon... İbrahim Karaca Cavit Murtezaoğlu anısına...

ebwar 3
2018

SENNUR SEZER

EMEK VE DİRENİŞ ÖYKÜ VE ŞİİR ÖDÜLÜ 2020

manos

www.manoskitap.com

Em karibin bedewtir xilas bibin ji belayan...

Payîz nêzîk bû bi rewşeke zor a civakî
û siyasî ya bi pandemiyê hatî dorpêçkirin.
Pê re hewcedariya meriv bi berxwedana
insanan û afirîneriya wan jî zêdetir dibe.
Ya rast çarenîn wê ev hewcedarî bi cî bê; ji
ber ku şert û mercên herî zor meriv dikin
şerkerên herî muhteşem.

Heqê insanan tune ye ku bêhêvî bibin. Bes
meriv di wextên xirab de asê nebe, berê hiş
û dilê xwe bide 'pêvajoya tarîxî'. Yan na dê
paşverûtî me tarûmar bike. Divê em ji bîr
nekin ku pêvajoya tarîxî bo mirovahiyê bi
rê ve diçe, tiştên baş û xweş zêde dike. Di
maka demê de 'tiştên baş' jî hene her wext,
divê em vê zanibin û hewl bidin ku her em
'baş û xweşik' bin.

Osman Sebrîyê ku li ser bergê vê
hejmara me ye jî yek ji wan nimûneyên
'insanên xweşik' e. Hezar û hendêk kot û
kêşên, belayên heyatê derketine hember wî
lê ew bedewtir bûye gava ji wan xilas bûye.

Roj hatiye tengjiye, carnan xeyîdiye,
carnan xeyidandiye, xwe û jenerasyona
xwe bi tundî rexne kiriye û li pey azadiyê
geriyaye... Osman Sebrî dozdarkî, merivekî
xweşik e.

Heke xweşikî be ya ku dê dinyayê xilas
bike, divê em ji bîr nekin û nedin jibîrkin
ku para Apê Osman jî dê hebe tê de...

Bi hêviya ku ev hejmar jî bi dilê we be...

Belalardan güzelleşerek çıkabilmek...

Pandemi kuşatmasıyla daha da
zorlaşmış sosyal-siyasal bir zamanın içinden
sonbahara girerken; insanın direncine,
yaratıcılığına, mücadeleçiliğine olan ihtiyaç
da büyümekte. Bu ihtiyaca yanıt vermek
kaçınılmazdır aslında; ki en zor koşullardır
insanı en muhteşem kavgaların içine çeken.

Umutsuz olmaya hakkı yoktur insanın.
Yeter ki kahredici, yıkıcı 'an'lara değil de
'tarihsel sürece' ayarlayabilelim aklımızı,
yüreğimizi. Yoksa gerici nesnellikten türeyip
üzerimize çullanmış 'an'lar paramparça,
un ufak eder bizi. Oysa tarihsel sürecin
'insanî' olandan yana işlediğini unutmamak,
iyiden güzelden yana biriktirdiğini akıldan
çıkarmamak gerek. Zamanın rahminde
işleyen 'iyi şeyler' de var her koşulda, bunu
bilelim ve 'iyi ve güzel' olmaya çalışalım.

Kapağımıza taşıdığımız Kürt aydını,
şairi, devrimcisi Osman Sebrî de 'güzel
insan' örneklerinden biri. Hayatın ona
ördüğü binbir badirenin, belaların içinden
'güzelleşerek' çıkanlardan.

Gün gelmiş gerilimler yaşamış, bazen
küsmüş küstürmüş, kendisini ve ait olduğu
jenerasyonu acımasızca eleştirmekten
kaçınmamış ama özgürlüğü, eşitliği kerteriz
almış bir dava insanı, bir güzel insan...

'Dünyayı güzellik kurtaracak'sa eğer,
Apê Osman'ın da bu 'güzellikte' bir tutam
tuzu olduğunu hatırlamak, hatırlatmak
gerek...

İyi okumalar...

Yıl: 3 - Sayı: 16 - Eylül-Ekim 2020
İki Aylık Kültür Sanat Politika Dergisi
Badayay Basın Yayın San. ve Tic.Ltd. Şti. adına

Sahibi ve Yazışleri Müdürü: Cemal Çoban

Sat: 3 - Hejmar: 16 - İlon-Dotmeh 2020
Kovara Du Mehî ya Çandeyî, Hunerî, Siyasi
Li Ser Navê Badayay Basın Yayın San. ve Tic.Ltd. Şti.

Xwedî û Berpîrsê Nivîsaran: Cemal Çoban

Adres (Navnîşan): Sarıgazi mah. Poyraz sok. No: 1-4
Sancaktepe-İstanbul

Diyarbakır Temsilciliği (Nûneriya Amedê):
Reşo Ronahî

İletişim: 0543 488 69 96

Yayın Türü: Ulusal Süreli

Baskı (Çapxane): Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi
Altay Sokak No: 10 Çobançeşme - Yenibosna-İstanbul

Abone Koşulları: 6 sayı: 80 ₺ - 12 sayı: 160 ₺

Yurtdışı Abone Dağıtım: dergiler@hotmail.com

Tel: 0049 1634744277

e-mail: dilopdergisi@gmail.com

- 3 Mesut Alp Deq
- 8 Ayhan Erkmen AĞRI'nın ağrısı!
- 11 Osman Sebrî Çep
- 12 Fewzi Bilge Zîn ile Mem'i geri getirmek...
- 15 Elif Eser Kızılca bir 'an', göğün koynunda
- 16 Recep Maraşlı Müzik bu, 'çalınır'!
- 17 Zeyneb Yaş Du Seîd û Du Stêrkên Stranbêjîyê
- 23 Mehmet Bayrak Kürt diplomasisinde Xoybûn dönemeçi
- 28 Turgut Uyar Rêya Mûş û Tetwanê
- 44 Necat Ayaz Statuya aborî ya zimanekî û asîmilasyon
- 49 Raçup İncesaçır Seher yeli NESÎMÎ...
- 57 Mela Mihyedîn Pirek Di Navbera Do û Îro De: Lawje
- 60 M. Ender Öndeş 'Sosyal deney'
- 60 Serdar M. Değirmencioğlu Irkçılık çocuklara uzanırsa...
- 63 Evîn Şikalâ 'Dîrokê bo te rûpel da'
- 65 Hasan Aydın Dersim'in şehirleşme serüveni
- 71 İbrahîm Şadman Cejna Hinaran a Hewraman
- 74 Mihemed Ronahî Nâzım Hikmet ve Kürtler
- 77 İbrahim Karaca Abdal olmak mı lazım?

DOSYA:

29-43 Özgün bir dava insanı / Dozdarekê resen
Osman Sebrî

Firat Cewerî - Şeyhmus Diken - Mehmet Öncü - Hêvî Sebrî

► Wêne. Selmet Güler

Şopa dehhezaran salan

► DEQ

MESUT ALP

Deq li gelek çandên cihanê bi awa û armancên cur be cur hene. Gelo deq an jî deqandin cara yekem li ku derket û mirovan bi çi armancê xwe deq dikirin? Her deq xwedî wateyek e yan jî bêyî zanîna hemdemî lê bi zanîna hezar salî deq têne neqîşandin? Werin bi vê nivîsê em berê xwe bidin vê çanda ku

bi hezar salan e di nav kurd û erebên Mezopotamya û Anatolyayê berdewam e.

Dema ku mirov li xebatên arkeolojîyê an jî antropolojîyê mêze dike, her çiqasî gelek nîqaş li ser mijara deqan hebin jî, destpêka wan a ewilî tu carî zelal nebûye. Ji ber ku deq li ser çermê mirovan tê "deqandin" an "kutandin" û çerm jî

tiştek lebatîye, di demek kin de ji ber şertên xwezayê dihele û diçe. Lê ev nayê wê wateyê ku mirov qet nikare li ser dîroka deqan xeber bide. Dema em li dîrokê mêze dikin, li Fransa şikefta Chauvet, li Spanya şikefta Altamira, li Endonesyayê girav û şikefta Sulawesi hin fikr didin me. Li şikeftên ku min hejmartin û li nezî neh-deh

“Dema merov li herêmê mêze dike, merov dibîne ku gelek jinan mîna Edûlê gerden, sing û pêsîrên xwe bi karxezalan, kewan û kevokan neqşandine. Em zanin ku ji bo êşê li cênîk û zendan jî deq tîn neqşandin. Li gor vê baweriyê dema cihê êşê deq bibe êş xelas dibe. Ev bawerî li nav ereban jî heye.

şikeftên din gelek neqş û wêne hene. Ev wêne û neqşên wan şikeftan ji 45.000 salan dest pê dikin heta 10.000 hezar salan tîn. Li hinan bîzon, li hinan gamêş, hesp, dest û tîpên mirovan hatine neqşandin. Piranî jî reng û boyaxên xwezayî bi kar anîne. Her çiqasî bi giranî rengê reş û sor bin jî, kêr daran rengên din jî hatine bikaranîn. Dema ku em li van dîwarên şikeftan, wenyên li ser tehtan dibînin ku bê bi çî zanyarî û pisporiyê hatine çêkirin, em dibêjin divê beriya vê hunerê jî hebe. Pê re jî meriv dibêje 'dibe ku insanan berî

her tiştî ji bedena xwe dest pê kiribin'. Ev neqşandina bedenan, bi xwe re hostatîyek aniye û encam niha li ser dîwarên şikefta û li ser tehtan e. Mîna ku hûn jî zanin û me li jor jî gotibû, çerm an jî tiştên lebatî ne mimkûn e ku bi hezar salan xwe biparêze û bigihêje dema me. Ger çerm û lebat tunebin, bi tenê şikeft û teht karin ji me ra bêjin ev wêne berdewamiya deqên li ser bedena mirovan e?

Çima insanan li ser bedenên xwe deqan çêkirine?

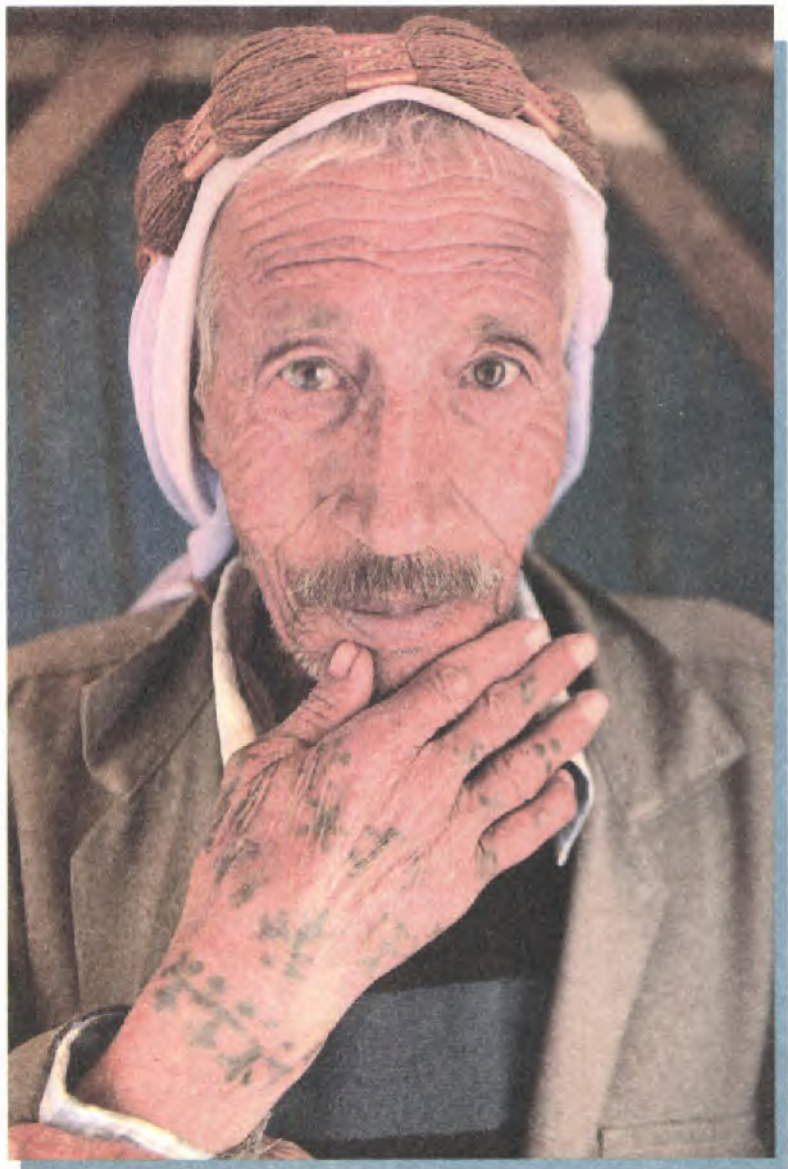
Li vê derê lêkolînên arkeolojiyê û xebatên antropolojiyê yên hemdem digihêjine gaziya me. Dema ku em li lêkolînên Girê Mirazan (Göbeklitepe) an jî Newala Çorî mêze dikin, em dibînin ku monolîten di şiklê mirovan de hene û li ser wan gelek cureyên heywanan û sembol hatine neqşandin. Ji aliyê din, xebatên antropolojiyê yên li ser qebîleyên prîmîtîv, tiştêkî balkêş nîşanî me didin; mirovên ku di hezar salên dawî de ligel ti qebîle û civakên din tekîlî danenîne, deqan li ser laşê xwe çêdikin. Bi vê ve jî, fikrek li me peyda dibe; cihên mîna Girê Mirazan û qebîleyên prîmîtîv karin bibine pir ji me ra ku em xwe bigihînin dema şikeftan û ji wan jî kevntir. Bi kinasî deq û deqdan, em karin bêjin zêdeyî 40-50 hezar salan e di nav jiyana me de heye.

Ev rewşa ku me ji bo cîhanê anî ziman gelo li Mezopotamyayê jî wusa ye? Dema ku em li dîroka Mezopotamya û Anadolê mêze dikin, wek mînakên li Ewropayê li ser van axan jî em zanin ku jiyana heye. Dema ku jiyana hebe,

hewceyî û çareşerî jî kêr zêde mîna hev in. Li gor texmînên me ew neqşên li ser dîwarên şikeftan eger jî bo pîrozkirina seyde û bereketa wan ajalan be, divê mirovan jî yekem car bi van daxwazan laşên xwe neqşandibin. Yanê yekem sedema deqan dibe ku pîrozkirina bedenên û daxwaza bereket ango temendirêjîya mirovan be. Pîrozkirin bi xwe ra bawerî, parastin û mîtolojiyê jî tîne. Niha bi wê mijarê de neçin. Sedema duyemîn jî, dibe ku deq neqşandin û xweşikkirina bedenên bû. Sedemek din, dibe ku deq mîna navnîşan an jî nasname hatibin bikaranîn. Yanê dibe ku her qebîle yan jî malbatê neqşek dineqand û mîna nasnameyê ew bi kar dianî. Sedema dawî jî dibe ku mîna hişyardariyek bû li jî bo derdorê da ku heywan bi ser wan de neyên.

Ya rast her çiqasî ez bixwazim bi mesleyeyê de kûr û dûr biçim jî, rûpelên min wê têrî min nekin. Ji ber vê ez dixwazim li vir navberê bidime bingeha meseleyê û we bînim vê demê û qala deqên hemdemî û hi-nekî bahsa çîrokên wan bikim.

Li Kurdistanê bi taybetî li herêma Mêrdîn-Botan û deşta Vêranşarê, li Riha û hin herêmên Amedê deqên hezar salan hîna hene. Dema merov jî nêz ve li meseleyê mêze dike, merov dibîne ku her çiqasî deq bêhtir bi nasnameya jinan ve xuya bike jî, bes li ba mêran jî bi awayeke berbelav heye. Yanê deq li herêma Kurdistanê ne bi yek zayendê ve girêdayî ye. Ji aliyê din ve, bi zanebûn ez gotina "herêm" bi kar tînim. Ji ber ku ne tenê li ba kurdan deq heye; li ba ereban, sirya-

niyan, doman û carcaran li ba ermenan jî çanda deqan heye. Dema merov jî nez ve mêze bike, her çiqasî wek hev xwiya bikin jî, cudahiyên wê di nav hemû gelan de heye.

Wekhevî û cudahiyên deqan li ba xelkên Mezopotamyayê

Li nav kurdan deq, simbolîzmeke bi hezar salan diparêze û tesîra olî zêde li ser tune. Deq bi piranî li ser dest, enî, gûzek, çeng, gerden û carna jî li ser pêşîran tê neqşandin. Li ser lêvan merov kare bêje

hema hema qet deq tune. Dara jîyanê, heyv, roj, stêrk, şeh, dûpişk û sê niqte neqşên herî zêde ne. Li gor baweriyê gava jin bi sê niqteyan bînd deqandin hewî bi ser jinan de nayê ango jî bo ku hewî neye sê niqte tê deqandin. Deqên din, tîne jî bo xweşikbûnê li ser bedenên cih digirin. Dema merov li edebiyata devkî mêze dike, di gelek helbest û destanan de deq derbas dibin. Mînakeke herî navdar destana Dewrêş û Edûlê ye. Di gelek cihan de Edûlê dibêje "...Min singê xwe yê qîzanî jî delalê dilê xwe re neqîşandibûn, li

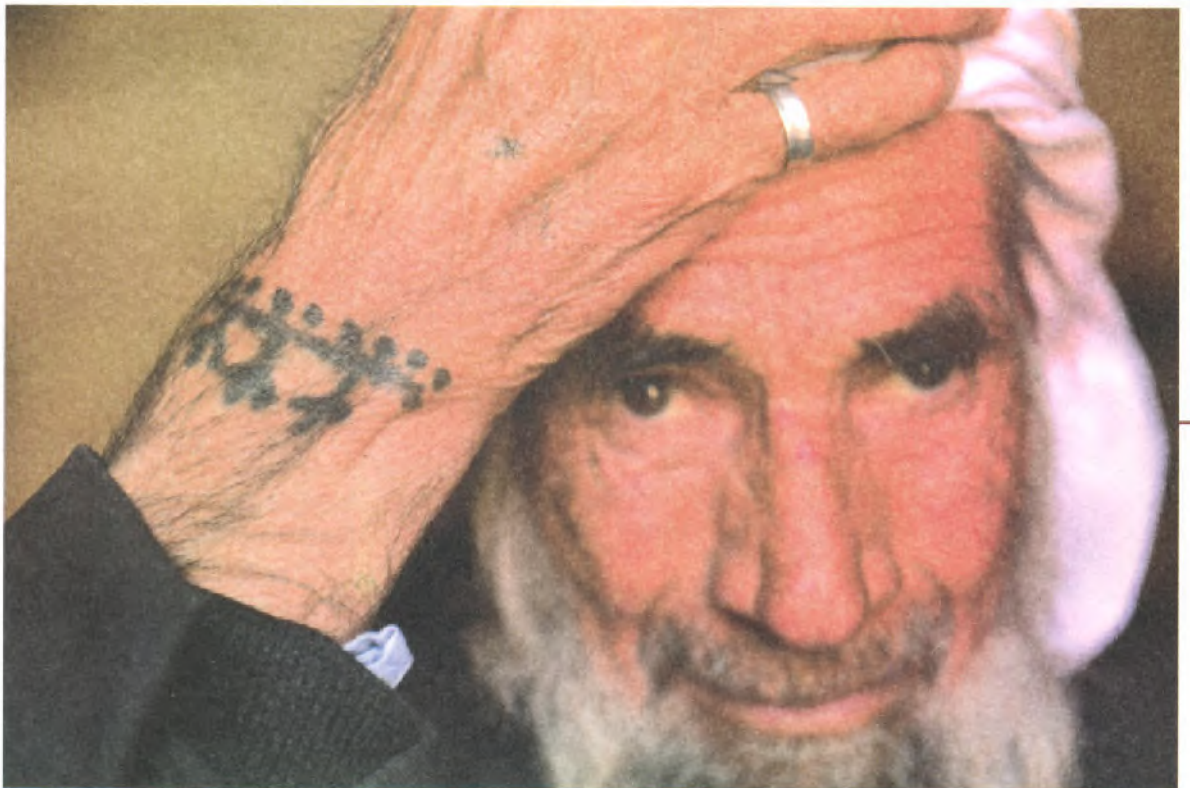

alîkî karxezal li ser diçêriyan,
li aliyê din kewa gozel min
deqandibû ji bo delalê dilê xwe,
ji bo ji sibê heta êvarî sebra
xwe pê bîne..." Dema merov li
herêmê mêze dike, merov di-
bîne ku gelek jinan mîna Edûlê
gerden, sing û pêsîrên xwe bi
karxezalan, kewan û kevokan
neqşandine. Em zanin ku ji bo
êşê li cênîk û zendan jî deq tên
neqşandin. Li gor vê baweriyê

dema cihê êşê deq bibe êş
xelas dibe. Ev bawerî li nav
ereban jî heye.

Li ba kurdan ji bo seramoniya
deqan; divê heft derzî, şîrê diya
keçikekê û xweliya çirayê bê
amadekirin. Berê her çikasî
deq karê mirovên taybet be jî
îro roj, her kesên bi xwe bawer
vî karî dikin. Li nav siryanî û
eremenyan, bi piranî merovên
ku diçûn Qudsê û dibûn hecî(di

zimanê Suryoyo de "miqsî") li
ser destên xwe xaç/selîb çêdi-
kirin ku derdor zanibe ew çûne
Qudsê. Li nav gelê dom, dest
û rû pir girîng e. Ji aliyê din jî,
deq û deqdan mîna zanyarî û
pisporiyek gelê dom bû. Ew
di nav gelek eşîran de mîna
deqar an jî deqçî tên zanîn. Yê
dawî jî ereb in. Bi min ji aliyê
deqan, gelê herî dewlemend
e. Deq, li gor gelên din, di nav

mêrên ereban de jî zêdetir e. Ling, pî, dest, zend, mil, sing, pêşîr, enî, cênîk, bêvil, lêv, çeng, gep, tilî û hwd... Merov kare bêje hema hema li her derên bedena xwe deqan çêdikin. Li ba ereban, mîna kurdan, ji bo nexweşîyê jî deqkirin hebû. Ji xeynî vê, dema ku ji malekê zarok dimirin, ji bo êdî kes nemire û zarok bêne parastin, ji bo her zarokî li ser bêvilê, li ser gepê û enyê niqte dihate deqkirin.

Ez bawer im, çîrok an jî efsaneyên ku li ser Fatîma (xanîma Elî pêxember) tê gotin, meseleya deqan wisa belav kiriye. Her çiqasî gelek curêyên çîrokê hebin jî merov kare wan li ser du şaxan tomar bike. Li gor çîroka ewil:

Fatîma bi bavê xwe re dîaxive. Bavê wê dibêje "Ku jin û mêr li ba hev pirr bimînin nefa wan tenik dibe û ne bi helalî dîçine ba hev". Fatîma li himber derdikeve û dibêje "ew tişt ne

mimkin e, dema jin an jî mêr nexwaze kes nikare destê xwe bidîyê". Dema wisa dibêje bavê wê, wê dîşîne oda wê û ji Elî re dibêje "Elî, Fatîma jixwe xanîma te ye, mahra we hatiye birîn, tenê daweta we çênebûye. Ka biçe ba wê û bixwaze wê maç bike, ka bê tê karibî an na". Dibêjin Elî derbasî ba xanîma xwe bûye, yek ji wir, yek ji vir nefa herdûyan jî tenik bûye û Elî xwe avêtiye lêvên Fatîma û lêva wê ya jêr maç kiriye. Bi maçkirinê jî ew lêv reş û şîrkî bûye. Dema hatiye ba bavê xwe, rûyê xwe girtiye û fedî kiriye. Lê dema ku bavê wê desmala wê ji ber rûyê we rakiriye lêva reş û şîrkî ditiye û fêm kiriye ku Elî ew maç kiriye. Dibêjin ji ber vê şerm û fediya Fatîmayê, hemû jinên ereb jî lêva xwe ya jêr deq kirine da ku kes fêm neke bê çima lêva Fatîmayê wisa bûye.

Di versiyona duyemîn de:

Dibêjin Seîdê kolê Fatîmayê, bi zorê xwe avêtiye lêva wê û cihê ku maç kiriye reş û şîrkî bûye. Dema ku Fatîma derketiye derve xwestiye vê eybê veşêre, bi dest û zendê xwe devê xwe girtiye. Ji ber vê bûyerê jî din av misilmanan de her çiqasî deq heram bin jî; li dest, rû û lêvan hatiye helalkirin.

Mîna ku em di vê çîroka Elî û Fatîma de jî dibînin, çanda bi hezar salan xwe bi çîrokek ji dema Îslamîyetê gihandiye heta îro. Ji mînakên ser keviran ên Girê Mirazan, ji neqşên ser qafikan ên çanda Xalafê(-Halaf B.Z. 5500), neqşên li ser mahfûran, tevnan, dîwaran, şikeftan hwd. hemû zanyariya bi hezar salan, hatiye gihaye deqên li ser bedenên jin û mêran. Ji bîr nekin, tu tiştêk di xwezayê de ji tinebûnê çênabe û ji hebûnê xelas nabe. Her deq, her neqş hevokek ji mîto- lojî û dîroka me ye. 🌙

► AĞRI'nın ağrısı!

AYHAN ERKMEN

Ibni Haldun'un "*coğrafya kaderdir*" belirlemesi en çok da sınır boyları için geçerli. Serhat'ta Ermenistan'a sınır, kendi küçük, adı hep "illegal" bir yer olan Digor, o kadar çok ferman görmüş, sürgün yaşamış, acı çekmiş ki; çaldığınız her kapıda bir ağıda yanarsınız. 1915'te Êzidiler ve Ermeniler Digor'dan göç edip yüzlerini Elegez Dağı'na çevirince, Elegez Dağı'ndan kopup Digor'a gelenler de üç beş yıl sonra Ağrı isyanı ateşinin içinde bulacaklardı kendilerini. Ve elbette yine ölüm, sürgün düşecekti paylarına...

Digor'un Ermeni köyü Nexşan'a yerleşen Elegezli Ebasê Mıho'nun ailesi de kopup geldikleri Elegez'den gözlerini alamayanlardan. Savaştan kaynaklı o kıtlık kıranda ambarları dolu buldukları Nexşan köyü, yürek boşluklarını dolduramaz bir türü. Babaları ve atalarının mezarlarını koyup gelmişlerdir. Her sabah Elegez Dağı'na yüzlerini dönüp yangın yeri yüreklerinden derin ahlara çekerler.

Hadoyê Ebas evin yükünü sırtlar, kardeşlerine büyüklük eder ve öyle öyle yaşama tutunmaya çalışırlar. Birkaç yıl alır yeni yere alışıp düzenlerini kurmaları. Ama Şeyh Said isyanı firarisi Altındış Osmanê Kılık, Hınıs'tan Digor yöresine

gelip Hado ile kardeş olunca her şey yine altüst olur.

Digor'dan Ağrı ateşine...

Askerler bölgeye gelen Osman'ı Hado'nun himaye ettiği istihbaratını alınca köye baskın yaparlar. Hado, Osman ve evin diğer erkekleri askerlerle çatışıp dağa çıkarlar. Askerlerse onları dize getirmek, düze, düzene çekmek için çoluk çocuklarını esir alıp Kars'a götürürler.

Köylerinden kopan Hado ve Osman artık dağda eşkiyadılar. Çoluk çocuğun götürülmesi çok zorlarına gider; karakol basıp müfrezelere baskın yaparlar. Digor'un Siçan/Oyuklu köyü yakınlarındaki çatışmada bir rütbeliyi öldürürler. Askerler de tuzak kurmak için bölge insanından yardım ister. Lakin bölgeden kimse Hado'ya bu bedbahtlığı yapmaz. Kanaat önderleri, askere olayların büyümemesi için çoluk çocuğun saliverilmesini tembihler. Tam da o günlerde Ağrı isyanı baş gösterir, devlet Digor'daki işin de büyümemesi için aileleri bırakır. Digor'da kalma ve köyelerine dönme şansları kalmayan Hado ve Osman, çoluk çocuğu da alıp Ağrı Dağı'na gider. Ağrı isyan önderlerinden Ferzendeyê Silêman'ın gösterdiği yakınlıktan dolayı onun grubuna dahil olurlar.

Digor, o kadar çok ferman görmüş, sürgün yaşamış, acı çekmiş ki; çaldığınız her kapıda bir ağıda yanarsınız. 1915'te Êzidiler ve Ermeniler Digor'dan göç edip yüzlerini Elegez Dağı'na çevirince, Elegez Dağı'ndan kopup Digor'a gelenler de üç beş yıl sonra Ağrı isyanı ateşinin içinde bulacaklardı kendilerini. Ve elbette yine ölüm, sürgün düşecekti paylarına...

İsyân yayılıp da devlet güç getiremeyince, isyana katılanların başlarına ödül konur. Savaşçıların saflarına katılan namertler sinsice fırsat kollar. Başına ödül konanlardan biri de Osman'dır tabii ki ama bu Osman'ın çok da umurunda değildir. Osman, Hado'nun kardeşleri Hemit ve Mecit ile bir göreve giderken, güvenip gruba kattığı Ardoslu Zabit'in jandarmaya haber saldığından habersizdir. Pusuya düşerler. Çatışma esnasında Osman kurşunu askerden değil Ardoslu Zabit'ten yer. Sirtından vurur Osman'ı Zabit. Hemit ve Mecit canlarını zor kurtarırlar. Tüfeklerinin namluları aşağıda, üs bölgesine döndüklerinde söze ha-

cet kalmaz, Osman ölmüştür, şivan sarar alayı. Halka korku salmak için ismi nam salmış Altındış Osman'ın başını kesip zafer bayrağı niyetine köylerde dolaştırırlar...

Ve isyan bastırılınca, önderlerinden geride kalanlar İran'a geçme kararı alır. Hado, ailesini de alıp Ferzende Bey'le birlikte İran'a geçmeye çalışırken sınırda çatışma çıkar. Atın heybesindeki iki bebeği kurşunların hedefi olur. Şarapnel parçası gelip "bıyıkları yeni terlemiş" en küçük kardeş Hemo'nun sol dizkapağını parçalar. Ferzende Bey kendi elleri ile Hemo'nun yarasına müdahale eder, tedavisini yapar.

Sınırın diğer yakası...

Sınırın diğer yakasında da ölüm pusudadır. İran tarafına geçtikleri anda, İran askerlerinin saldırısına uğrarlar. Artık kader Ebasê Miho'nun ailesi için ağlarını hepten tersten örmeye başlamıştır. Evin direği Hado ve kardeşi Mecit İran askerlerinin saldırısında can verirler. Halit ve Bala ise tutuklanır. Çok geçmez, Halit'i de Ferzende Bey'le birlikte zindanda zehirleyerek öldürürler. Bala ise kesilen idam cezasının infazını bekler.

Hemo küçük ve yaralı olduğundan, annesi kendi giysilerini giydirip saklar, ele vermez oğlunu. Lakin Hemo bu haliyle aileyi bir arada tutmaya güç getiremez. Çok geçmez anne

► Balayê Ebas'ın yüzyıllık tespihi Mihê Amca'nın elinde

kahrından ölür ve iki kız kardeşi, Hado ile Osman'ın eşleri, Osman'ın iki yetişkin kızı kurda kuşa yem olur.

Yeniden Nexşan...

Sınırı geçmeseydiler, daha iyi olur muydu ki? Ağrı'dan ayrılmayan Celalî aşiretinin üzerine gazap yağar. Altı yüz kişilik gruptan sadece bir iki kişi kurtulur. Görenlerin aktardıklarına göre, bir asır geçmesine rağmen, Korhan Deresi'ndeki insan kemikleri, katliamdan geriye kalan, lal ama susmayan bir havardır.

Zulmün tahtı er geç yıkılır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği İran'a girince zindanlara da gün doğar. Kapılar açılır, Bala idam edilmekten kurtulur. Evine geldiği kardeşi Hemo, Türkiye'de çıkan af haberi üzerine ülkeye dönüş hazırlığı yapmaktadır. Bala, yeni zindandan çıktığından dolayı dönüşü göze alamaz. Hemo ise kurulu düzenini

abisine bırakıp ülkeye döner. Kardeşler birbirlerini bulmuşken yeniden yitirmişlerdir. Hemo döndüğünde tutuklanır ve Sivas'a sürgün edilir. Altı yıl sonra bir başka ayla ancak döner Nexşan köyündeki yakınlarının yanına. Örümceklerin ağ bağladığı, kapı penceresi olmayan bir samanlığa sığınır ve beraberindeki eşi ve ablasıyla.

Bala bir süre sonra, ailesini isyanda kaybeden Celalîli bir kadınla evlenir. Yıllar geçer, her iki kardeş birbirinden habersiz, sınırların ardında ev bark sahibi olup çoluk çocuğa karışır. Lakin İran, Bala için hep hazandır, kardeş hasreti canını yakar. Eşine yüreğinde demlediği ülkeye dönüş fikrini açınca, eşi ikinci bir acıyı kaldıramayacağından kabul etmez ve Bala, yedi yaşındaki oğlu Mihê'yi de yanına alır, geç bir sonbahar gecesinde sınırı geçip Nexşan'da, kardeşi Hemo'nun evinde soluklanır. Sanki toprak çağırmıştır, geldikten birkaç

gün sonra yataklara düşer ve baharı göremez Bala...

Yedi yaşındaki Mihê, amcası ve yengesinin umuduna kalır. Onların da aynı yaşlarda bir tek kız evlatları vardır. Birlikte büyür çocuklar ve evlenme çağları geldiğinde, ikisini birbiriyle evlendirirler. Kökü kavrulan Ebasê Miho'nun soyu, bu kök üzerinden yeniden yeşerip boy verir.

Tespihe dizili kederli tarih...

Yıllar yıllar sonra işte bu acılı hikâyeyi dinlemeye gittiğim Mihê Amca, Ağrı'nın isyan acısı ağır gelince, anlatının bir yerinde, yerinden kalktı; yan odaya gidip acıya şahitlik eden sarı kehribar bir tespih ile geri döndü. "İşte bu benim babamın Tebriz cezaevinde, idamı beklerken çektiği tespih" dedi ve çok duygusal bir ses tonuyla "Bize onlardan bu tespih ve dert ile kederleri kaldı. Her elime aldığımda boğazım düğümliyor" diye de ekledi kekeleyerek...

Zor yaşamın mekânlarından zindanda, sabır yükü bir anlam taşıyor tespih. Ağrı isyanında ölümden kurtulup İran zindanlarında ölümü bekleyen Balayê Ebas'ın yüzyıllık tespihini elime aldığımda, tespihe sinen Ağrı'nın ağırlığı çöküyor üzerime ve kendimi bambaşka bir yolculukta buluyorum.

Sanki "bin yıldır" yattığı Tebriz cehenneminde üç abisini ve yüzlerce arkadaşını kaybedip ölüm sırasını bekleyen Bala'nın, ölmeden önce abisi Hamit'in "Koyma buralarda, dağılmasın" diyerek yadigar bıraktığı tespihi arkadaşı olur.

Sarı kehribar tespihin taneleri üstüne işlenmiş, süs gibi duran, kahverengi benekler, Bala'nın yasının yara izleridir aslında. İsyanda kaybettiği her bir sevdiği için, közden aldığı dağlanmış şişle, yüreğindeki yaranın şeceresini tutar.

Öncesinde, daha İran'dayken, Hemo'nun ülkeye dönmesiyle kimsesiz kalan Bala, ailenin kaybolan kadınlarının izini sürmüş ve bir Acem köyünde ablası Esli'yi bulmuştur. Evine gittiği Esli kardeşinden, abisinin yadigarı tespihi alır ve boynuna asar.

Bundan kırk yıl sonra da Mihê Amca, halası Esli'yi ziyaret etmek için İran'a gittiğinde, Esli hüngür hüngür ağlayarak, emanet tespihi sandığından çıkarıp ona uzatır. Yıllarca boynunda, koynunda saklamış, kardeşlerinden ümidi kesilince de sandığa kaldırmıştır. Ahdetmiştir ama, aileden gelen olursa verecektir. Olmasa vasiyetiymiş, onunla birlikte gömeceklermiş.

Mihê Amca'nın demesidir:

"Bize onlardan bu tespih ve dert ile kederleri kaldı." 🌹

Çep

Ez bixwe çep im, çep dimeşim, dê çep bimînim

Bi ramana xwe di çepiyê qencî dibînim

Ne bi terî bim ji bo çepan doza xwe berdim

Gava bixapim di vî warî, teqez ne merd im

Çepê mafê min bi zor bixwê ew kolîdar e

Çawan dibe çep, ne mirov e, ew segê har e

Neyê bîra we ku ez bêjim roava baş e

Ku wê hêviyê ji min bike gelekî şaş e

Tenê dibêjim herdu serî ne dilovan in

Ji bo kara xwe sitemkar in, wekî guran in

Ji me re divê nebin dûvik, em ji bo xwe bin

Bo parastina giyanê xwe jîr û zana bin

Osman Sebri

▲ Fewzi Bilge

► Zîn ile Mem'i geri getirmek...

FEWZİ BİLGE

Mutluluk senin olsun,
dertler bana yoldaş...

Ey gönlümün qiblesi...

Öyle okuyayım ki gönül
nağmemi

Geri getireyim dünyaya Zîn
ile Memî...

Ki el demesin Kürtler; irfan-
sız, asılsız, temelsizdirler
Çeşitli milletler kitap sahi-
bidir

Sadece Kürtler nasipsiz-
dirler...

Hem düşünce adamları
demesin ki Kürtler
Amaç edinmediler aşkı...

Eğer sen en sonunda gös-
teremeyeceksen vefayı
Henüz işin başındayken
önüne koyma o cefayı...

Ey kalem, yazıyı hayli uzat-
tın
Ak kâğıdı bana çok karart-
tın...

Dünyada para olmuş her
şeyin başı

Herkes onun için eder
savaşı...

Dünyaya bilgece sordum:
Başlığın nedir?

Bana şöyle dedi: "Başlığım
gayrettir..."

Ne sevdiğim kaldı ne de
kalbim,

Ne lale kaldı ne de al gül

Ne reyhan kaldı ne sümbül
Gönlümde bir diken var...

Bilemedim, Ehmedê

Xanê'nın bu güzel sözleri
miydi beni her zamanki gibi
heyecanlandırıp bu resmi
yapmaya iten? Bilemedim,
bu resim o sözlerin ağır-
lığını ne kadar taşıyabilir?
Ama bildiğim o ki beni bu
resmi yapmaya iten bu
güzel sözlerdir. 🌹

► Veanîna Mem û Zînê

Şahî ji te re, xem ji bo min...
Ey qibleya qelbê min...

Nexme we ji perdeyê derînim
Zînê û Memê bikim behane...

Da xelqî nebejtin ku Ekrad
Bê me'rîfet in, bê esl û bunyad...

En wa ye millet xudan kitêb in
Kurmancî tenê di bê hesêb in...

Hem ehlê nezer nebên ku kurmanc

Eşqî nekirin ji bo xwe armanç...

Axir tu eger nekî wefayê
Ewwel nede ber xwe cefayê...

Ey xama te jî gelek dirêj kir
Ev name bes e te pir qirêj kir...

Wextê ku me dî zeman e ev reng

Fîlcumle li ser diravî bû ceng...

Pirsî min ji dinê ev bi hîkmet

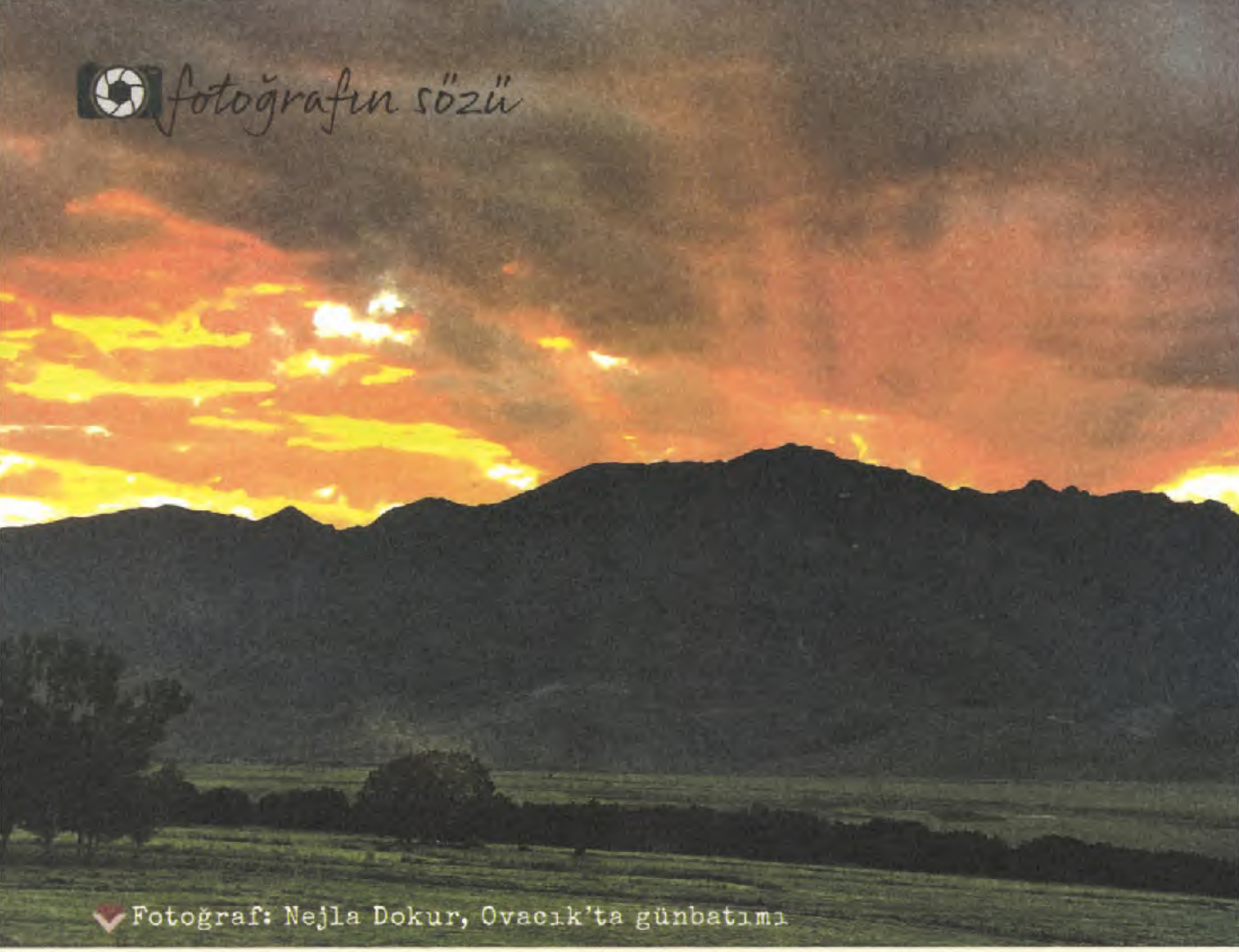
Mehra te çi? Gote min ku: hîmmet...

Ne dildar û ne min dil man,
Ne alal û ne sorgul man
Ne reyhan û ne sunbul man
Ne dilda min xelî xarek...

Ku tu axir nebînî wefayê
Ewwel nede ber xwe wê cefayê...

Nizanim. Ez dibêjim ev gotinên Ehmedê Xanê yên beramberî zêranbûn ku mîna her dem ez dixistim nava kel û kelecaneke û kir ku ez vî wêneyî biwênim. Ev wêne çi qas teyîsinên van gotina ye, çi qasî van gotinan derdibire nizanim lê dizanim ya kir ku ez vî wêneyî biwênim teqez ev gotinên hêja bûn. ♪

✓ Fotoğraf: Nejla Dokur, Ovacık'ta günbatımı

Kızılca bir 'an', göğün koynunda

ELİF ESER

Belki de dünyanın rahmidir burası. Zaman kendini burada doğurmuştur belki; cümle varlığa can olan su ilk burada akmış, ilk dağ burada yükselmiş, ilk ova burada düzlenmiş... Kimbilir?

Burası Munzur Dağları'nın suya 'el verdiği' bir yaşam kurgusunun olduğu yerdir; evvel ve ahirde kutsal bellendir.

Gün zamandan batarken, işte böyle kızılca bir 'an' duruyor göğün koynunda. Umudunu yitirenler içindir en çok da. Böyle kızılca bir günün veladetine tanık olmak; insanın, kendi gafletine saklanması yersizliğine işaret ederken, umudun, direncin, 'yeniden var etmenin/var olmanın' dayanağına dönüşür.

'Kızıl havaları seyret ki /akşam olmakta" diyen şairin beyhudeliğine benzer bir körlükle bakılıyorken 'an'a; bilge bize şöyle sesleniyor oysa:

"Bir sabahın üç kapısı var göğe: biri umut..."

Burası inanan için dünyanın rahmi; yaşamın tohuma düştüğü ilk yer...

Şimdi faşist aklın talanında, paranın kiskacında yok edilmek isteniyor. Munzur için bir mum yakmalı, yaşam için bir mum...

Umut sende!

"Al umudu ver çocuğa, büyüsün" 🌙

► MÜZİK BU, 'ÇALINIR'!

RECEP MARAŞLI

Başka dillerde de benzeri var mı bilmiyorum...

Türkçe'de "hırsızlık yapmak" ile "müzik icra etmek", aynı fiil ile ifade ediliyor: Çalmak...

Birisinin parası, cüzdanı, eşyası da "çalınır"; bir şarkı, bir oyun havası, bir beste de "çalınır"!

Oysa örneğin Almanca ve İngilizce'de bu anlamda benzeşen fiil 'oyunlatmak'tır. İngilizce "Play": Oynat, Almanca "Spiel": Oynat...

Hem oyun oynatılır (playing, spielen) hem video oynatılır, hem de müzik oynatılır... Anlaşılan o ki; ortak payda, eğlenceli, mutluluk verici bir hareketlilik olması...

Başkalarına ait besteleri, ezgileri, oyunları bu kadar çok kendine mal edinen bir pratik söz konusu olunca, gerçekten de Türkçede "müzik çalmak" fiili ile "hırsızlık" fiilinin aynı kullanılması karşısında, "yoksa bir rastlantı değil mi?" diye düşünmeden edemiyor insan.

Örneğin, rahmetli Neşet Ertaş daha çok "HAVALANDIRMA" fiilini kullanırdı:

"Bu türküyü havalandırdım" ya da "Bir deyiş havalandırılm" derdi...

Tabii bir de Arapçadan gelme "icra etmek" var...

Çalınan, el konulan, sahiplenen müzikler konusu ilgimi çe-

kiyor. Sevilen bir ezginin başka sanatçılarca kendi halkının diline "aranje" edilmesi, bazı müzik parçalarının zamanla anonimleşmesi, ortaklaşması; etkileşimler vb. ayrı olgular elbette.

Söz konusu ettiğim, başkasına ait bir besteyi düpedüz ÇALMAK! Hani doktora tezlerinde kaynak belirtmeden "alıntı" yapmak nasıl büyük bir skandal ise başkasının bestesini izin almak zaten şöyle dursun, kaynak bile belirtmeden sahiplenme zorbalığı, "biz yaptık, zaten bizimdi" demek, yavuz hırsızlık ve gasp değil midir?

Örnek mi? Her 9 Eylül'de "Yunan gavuru denize döküldü" diye "Türk millî gururu" şaha kaldırılır. Yok hayır, bunu tartışmayacağım. Ama 9 Eylül vesilesiyle Türk milliyetçi-Kemalist hamasetin alametifarikası olarak yüksek volümlerle üzerimize boca edilecek, her yerde çalınacak İZMİR MARŞI'nın (ATATÜRK MARŞI) gerçekte çalıntı olduğunu belirten

bir küçük bilgi vermeye yetineceğim.

Bu marş;

"İzmir'in dağlarında çiçekler açar/Bozulmuş düşman yel gibi kaçar/Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa..." gibi sözlerle devlet konservatuvarlarınınca da çalınıyor...

1908 yılında Orfeon Plakçılık tarafından kaydı yapılmış (yani ortada henüz ne Mustafa Kemal Paşa ne de İzmir'in işgali yokken!) ve yayınlanmış Yunanca EMVATİRİO SMYRNİS'in (İzmir Marşı) orijinal halini ve bu konuda daha önce yayınlanmış bir makalemi link vereceğim.

Müzikler çalınmasa da havalandırılrsa daha iyi olmaz mı, ne dersiniz?

<https://www.youtube.com/watch?v=f2ap6Va3i7w>

<http://m.gelawej.net/.../r.../2157-empvatirio-smymnis-izmir-marsi>

► Du Seîd û Du Stêrkên Stranbêjiyê

ZEYNEB YAŞ

▲ Seîd Gabarî - Seîd Yûsif (Arşiv: Zoro Yûsif)

“Tiştê ku herdu hunermendan kir stêrkên muzîka kurdî yek jê ew bû ku ew di nav vê gencîneya dewlemend da rabûn, bi rêzaniya rewşenbîr û zanayên wê demê perwerde bûn û bi giringiya wê gencîneyê hisiyân û ya di jî ew bû ku ew xwediyê karîn û hafizayek bêhempa bûn ku karibûn hunerê bi hizra xwe peyda bikin.

Du Seîd, du xweşikên ku di dilê gel da bi hunera xwe, xwe dane bicîkirin. Qedera her du Seîdan li Qamişlo û Amûdê dest didan dan hev, li gelek welatên dinyayê rêzana wan her xizmeta heman qederê kir, ku hunera her du yan jî heman avzêmeder bibû û diherikiya nav gel û gel pê têhna xwe dişikand. Her du hunermend di demeke nêzik da hatibûn dinyayê, di heman şert û mercan da mezin bibûn û bi heman kêş û hewayê xwedan bibûn. Her du hunermend jî zîrek bûn, hestiyar bûn, niştimanperwer

bûn, kêrhatî û afirênder bûn. Di dema ew bibûn da şerê cîhanê yê duyem nû xilas bibû, rojhilat wekî her car serobino bibû. Lê ew her li paşeroj û pêşeroja gelê xwe geriyân û wan hewl dan ku vê yekê bi hunerî bibin serî.

Ji salên 1900î û pê ve dewletên împêratorî hêza xwe winda kirin, ji hev belav bûn. Pê ra hizra dewletên netewî û sosyalîst xwe li pergala nû ceribandin. Bi hilweşîna Dewleta Osmanî ra jî hewlên kurdan ên avakirina statûyekê her berdewam kir. Lê her carê hêzên metînger

û dewletên desthilatdar vê hewla kurdan têk bir. Hêza ku rêberiya berxwedana kurdan dikir bi giştî ji kesên rewşenbîr, zana û kêrhatî pêk dihat. Bi her şikestinê ra ew kesayetî ji neçarî xwe didan aliyek ewletir. Ji piştî salên 1925an û pê de gelek kesayetî, binemal û heta hozên kurdan berê xwe dane binxetê ku di wê demê de Sûrî xwedî statuyek taybet bû. Ew binemal û kesayetiyên ji 'eşîr, dever û baweriyên cuda bi xwe ra çanda xwe jî veguhastin. Bi derfetên heyî û yên wan bixwe peyda kirî, bi hizreke netewî, bi destê rewşenbîran ev çand xurt kirin û belav kirin. Herdu hunermendên hêja Seîd Yûsif û Seîd Gabarî di nav vê bizava netewî da perwerde bûn, hest û hunera xwe bi vê bizavê geş kirin.

Tiştê ku herdu hunermendan kir stêrkên muzîka kurdî yek jê ew bû ku ew di nav vê gencîneya dewlemend da rabûn, bi rêzaniya rewşenbîr û zanayên

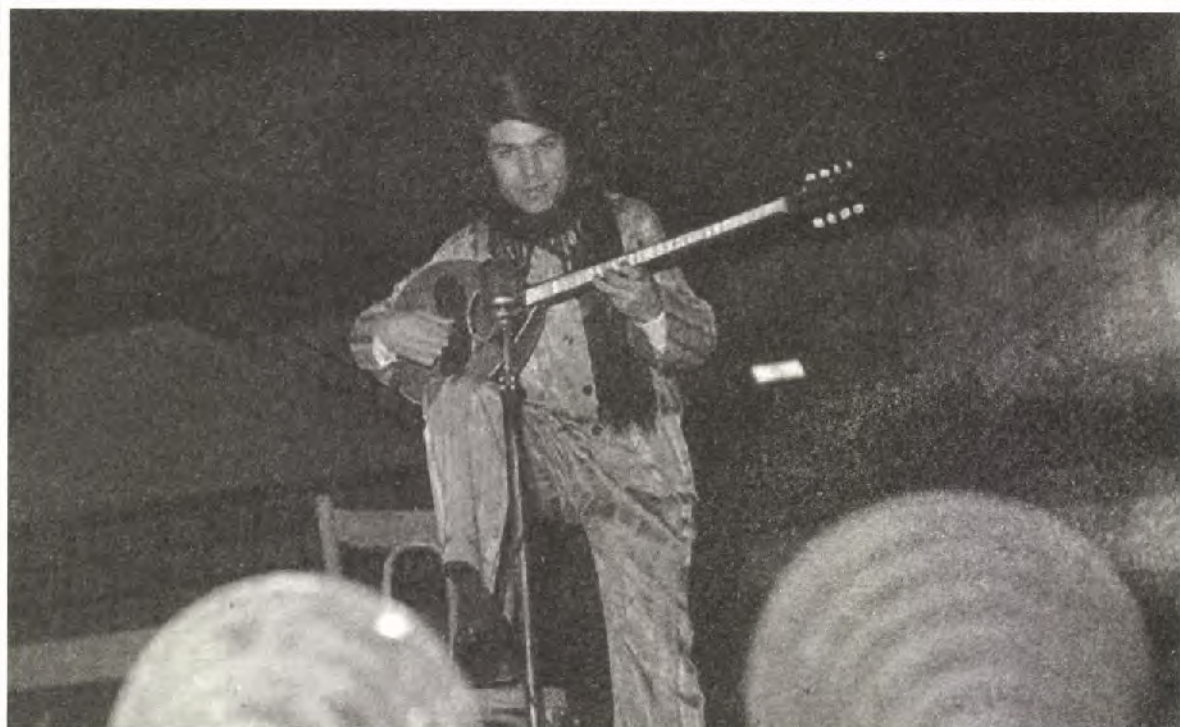
wê demê perwerde bûn û bi giringiya wê gencîneyê hisiyar û ya di jî ew bû ku ew xwediyê karîna û hafizayek bêhempa bûn ku karibûn hunerê bi hizra xwe peyda bikin. Serçaveya stranên herdu hunermendan jî ji çanda gelêrî bû, lê hunera wan ew bû ku karibûn vê çandê baş şîrove bikin, bi dewlemendî û estetik berhemên nûjen ên baş pê biafirînin. Van herdu hunermendên hevçerx, bi hezaran stranên şakar ji muzîka kurdî ra hiştin, bi sedan stran afirandin, xwedî rolek rewşenbîrî, edebî û helwestek netewî bûn. Wan hafizayek berketî ji muzîka kurdî li xwe girt û ew bixwe bûn serçave ji nifşên nû ra.

Seîd Yûsif (1948 – 26.02.2020)

Seîd Yûsif, ku wekî Mirê Bûzîqê (buzukî) jî dihate naskirin di sala 1948an da li bajarê Qa-

mişlo, li taxa Qudûr Beg hatiye dinyayê. Binemala Seîd Yûsif, bi eslê xwe ji Bişêriya serxetê, ji eşîra Remiyan e. Piştî ku bapîrê wî Seîdê Osmên ji aliyê axayê 'eşîra Remiyan ve tê kuştin, dapîra wî Gulê, ku ji binemalek 'eşîra Hevêrka û keça Miradê Kurtî yê Zaxûranî ye, kurê xwe Yûsif dibe binxetê û li Qamişlo akincî dibe. Babê Seîd Yûsif li Qamişlo hostayê lêkirina xaniyan bûye. Ji ber ku Seîd kurê wî yê tekane bû dixwest bibe xwedî sine'et û wî danî ber xwendinê. Lê ji ber ku dibistan dûr bûn û derfetên wan ên madî kêm bûn nikaribû bi awayek zanistî xwendina xwe bibe serî.

Meyla stranbêjiyê di zarokatiya Seîd Yûsif de lê peyda bû, eleqeya derdor û malbata wî ya bi ser stranên ve kartêkirinek mezin li ser Seîd Yûsif dikir. Wê demê hunermendên wekî Yûsifê Çelebî, Hizniyê Şêxî Bavê Adil, Rif'etê

Darî, Aram Tigran û gelek stranbêjên Radyoya Bexda û Êrîvanê bandorek mezin li ser jiyana gel dikir; bi taybet jî kesên ku dixwestin karê hunerî bikin bêhtir di bin vê tesîrê da diman.

Perdeyên bûziqê li muzîka kurdî anî

Hêşta di piçûkaniya wî da bavê wî jê ra tembûrekê dikire. Xwe bi xwe hînî jenandina tembûr û strandinê dibe. Piştî ku ew bixwe stranan çêdike bavê wî jê ra tembûrek baştir distîne û pê di sala 1966an da dest bi stranbêjiyê dike, beşdarî çendîn şevbêrk û şahiyên dibe. Lê ji ber ku di wê dewrê da li Sûriyê zimanê kurdî qedexeyê û hunermend nikarin beşdarî konsert û ahengan bibin, di sala 1967an da Seîd Yûsif berê xwe dide Lubnanê.

Seîd Yûsif, li Beyrûdê li ber destê hunermendê mezin Ferîd Xusin, ku di heman demê de mamosteyê Ferîd Al-atreş ê hunermendê navdar ê Lubnanî bû, hînî amûra Bûziqê û hunera muzîkê dibe. Amûra Bûziqê, ku bi esasê xwe yewnanî ye, ji bo ku bikaribe wê li muzîka kurdî bîne, perdên wê diguherîne û jê re dengê çarîkek bi ser ve dike; bi vî awayî dike ku eger yek bixwaze karibe pê muzîkên zimanê kurdî, erebî, tirkî, farisî lê bixe. Piştî ku bi awayek baş xwe hînî bûziqê dike, ew bixwe çendîn awaz û stranan jî çêdike û van stranên xwe li ser sitewane/sêlik/plakan tomar dike. Van plakên xwe dişeyne Radyoya Bexda, paşê jî di sala 1968an ew bixwe diçe Radyoya Bexda. Bi deng, awazên helbest û tembûra

Arşiv: Zoro Yûsif

xwe ji lijneyê serkeftî der diçe, li radyoyê çend helbestên nû bi awaz dike, bi tembûra xwe tomar dike, pê ra hin bi hin nav û dengê wî belav dibe. Piştî jiyana xwe ya hevseriyê pêk tîne di sala 1971ê da diçe Beyrûdê, li wir ji gencên kurdan 'Koma Newroz' a govendger û stranbêjan berhev dike. Bi vê komê ra dest bi vejandina ahengên şev û konsertan dikin. Bi vê komê hunermendên wekî Mihemed Şêxo, Mehmûd Ezîz Şakir, Şîrîn Mele(Perwer), Rifetê Darî, Remezan Necim

Omerî hwd. nas dike. Karên baş dikin û navê van hunermendan bi vê komê ra tê naskirin.

Li heştê dewletan konsert, li Helebê firoşkariya kasetan

Seîd Yûsif, di sala 1973an da ji bo çend konsert û ahengan bi vewwendina UNESCOyê diçe Almanyayê. UNESCO, li şirketa pîlakan a bi navê Parlophonê, bi navê "Voix De L'Orient/ Dengê Rojhilat, Said Youssuf,

Takassim Buzuk" pîlaqek ku ji serhewayên kurdî pêk dihat pê dide tomarkirin. Piştî vê plaka xwe, bi hevkarîya UNESCOyê, tevî çend hunermendên Lubnanî li welatên Efrîqayê beşdarî çendîn konsert û ahengan dibe. Li gorî pêzanînên wî, li heystê dewletên dinyayê beşdarî di konsert û şahiyên kiriyê

Di sala 1977an da mala xwe dibe bajarê Helebê, li wir ji xwe ra firoşgehek kasetan vedike. Piştî du salan jî li Qamişloyê malek ji xwe ra daniye û wê weke "bajarê evînê" bi nav kiriyê. Ji sala 1987an û pê da, di heman demê da li Ewrûpayê jî malek daniye. Bi vî awayî li gelek welatên Ewrûpayê bi rehetî beşdarî aheng û konsertan bûye.

Seîd Yûsif pirtûkek li ser perwerdeya amûra bûziqê amade kiriyê ku ev pirtûka wî li ser asta perwerdeya muzîka gerdûnî hatiye çespendin. Bi şarezahî ji gelek stranên hunermendên navdar ên 'ereb û kurd ra miqam û awaz daniye. Her weha di sala 1995an de li Qamişloyê, pirtûka xwe ya bi navê Govenda Dilan û Helbest 2 û ya bi ya bi navê Rewşen çap dike. Pirtûka xwe ya Rewşen diyarî giyanê Rewşen Bedirxanê dike.

Seîd Yûsif di afirandina stranên de jî jîr bûye û bi vê qabiliyeta xwe jî gelek nav daye. Evî hunermendî nêzîkî hezar stranên çêkirine ku hindêk ji wan ev in: Eman Eman Cîhan, Rewşê rewşenê, Xwe nevesêre kubar, Çavê'm te nabinê, Gulperî Canda, Eman Cîhan, Were were, Kurdistan ya neman, Sînem, Çava kilke, Şukrayê, Gundîno Hewar, Oy felek, Qamişlo, Ho Yeman, Cîranê, Şevka baranê,

Çûme Cizîrê, Meş Werdekê, Nofa û hwd. Ev stran êdî bûne şakarên muzîka kurdî û ji aliyê gelek hunermendên navdar û yên nûhatî va hatine gotin û heta gelek hunermendan bi stranên wî deng vedane.

Hunermend Seîd Yûsif, di nav gencîneya muzîka kurdî ya folklorî û nûjen da rêbazek hunerî ya taybet di muzîka kurdî da afirandiyê. Her weha wî bi gelek stran û sirûdên dildarî, evîndarî, netewî û niştîmanî di nav gel de deng daye û bi hunera xwe palpiştiya handana hêzên kurdan yên niştîmanî kiriyê. Ji aliyê gelek şirketên plak û kasetan ve stranên wî çî bi qaçaxî û çî bi fermî li Lubnan, Sûriye, Tirkiye û Ewrûpayê hatine çapkirin û belavkirin.

Seîd Gabarî (1956 – 04.05.2020)

Hunermendê bi navê xwe yê naskirî Seîd Gabarî, ku navê wî yê rastî Seîdê kurê Smaîlê Brahimê Silêman e... Binemala wan bi eslê xwe ji eşîra Gabarî ne ku binyata wan ji Şingalê ye. Paşê koçî Sûriyeyê kirine û li gundê ku navê xwe jî navê pîrika wî Kejê standiyê 'Xirbê Kejê' akincî bûne. Li gundê wan şêst mal hebûn û her şêst mal jî xizmen hev, yanê Gabarî bûn. Şênîyên vî gundî jî aliyê çand û kelepûra kurdî ya resen va gelek têr û tije bûn. Gundek mêvanperwer û kurdevar bû, apê Seîd Gabarî pêşengê eşîrê bû li gund. Ji ber wê çendê jî gelek kesên rewşenbîr, dengbêj, stranbêj, çîrokbêj û siyasî jî beşên dî yên Kurdistanê qesta mala wan dikir û bi rojan li wan dibûn mêvan. Diya Seîd Gabarî, kebanîyek baş bû û hişê wê ji

aliyê çandî va zîrek bû. Dema şevbêrk li nav malên wan dihatin gêran, wê di ber karê xwe ra li wan guhdar dikir, klam û stran jiber dikir.

Bi mamostetiya Cegerxwîn xwendina kurdewarî

Seîd Gabarî di vê malbatê da, di 20ê Nisana 1956an da, li gundê Bêzara yê bi ser bajarê Amûdê ve tê dinyayê. Di temenê wî yê sê-çar mehî da çavên wî kul dibin, jî nebûna hekîman çavên wî hêdî hêdî lawaz dibin heta pênc-şeş saliya wî. Rojekê ku li hewşa malê rûniştiye, du dik şer dikin, sixikek ji yekê ji wan dipeke û çavê wî dirijîne. Teqandina vî çavê wî dîke ku çavê wî yê din jî hêdî bi hêdî bitemire. Heta sala 1968an jî bi xumamî be jî diferisîne, wî dibin dixtor, derziyekê lê dide, bi vê derziyê fera ronîya wî tarî dibe û careke din nema dibîne. Ev reşî kartêkirinek mezin li ser jiyana wî dîke; bi mehan şev û roj li nav gund digere da ku xwe aşleyî jiyana tarîtiyê bike.

Piştî ku nebîna dibe, tevdigere da ku vê valahiya jiyana xwe bi tiştêkî kêrhatî tije bike. Hizra wî pir xurt û hafiza wî gelek zindî bû. Bavê wî, dixwaze wî li ber destê melayê gund deyne ber xwendinê. Lê zede pê naçe, melayê gund ji bavê wî ra dibêje ku ew ne yê xwendinê ye û meyla wî ya stranbêjiyê heye. Paşê mamosteyêke wî yê dersên 'erebî ji bavê wî ra dibê ku ji bo bibe hafiz wî bişeyne El Ezherê. Lê wê demê weke malbat tîkiliyên wan bi seydayê Cegerxwîn ra hebûn û Cegerxwîn wî îkna dîke ku neçe El Ezherê û ew zêdetir berê

xwe bide xwendina kurdewarî. Ew li ber destê Seydayê Tîrêj, Cegerxwîn, Mele Ehmed Namî, Osman Sebrî û gelek rewşenbîrên dî perwerde dibe. Ji ber ew di biçûkatiya xwe zarokek bi fêh û zîrek bû, hiş û sermaxek taybet li ser bû, dayîka wî stran pê didan jiberkirin. Heke carekê li stranekê yan li helbestekê guhdar bikira, ew jiber dikir. Bi van xisûsiyetên xwe di nav civatê da zû bi zû xwe da qebûlkirin û hezkirin.

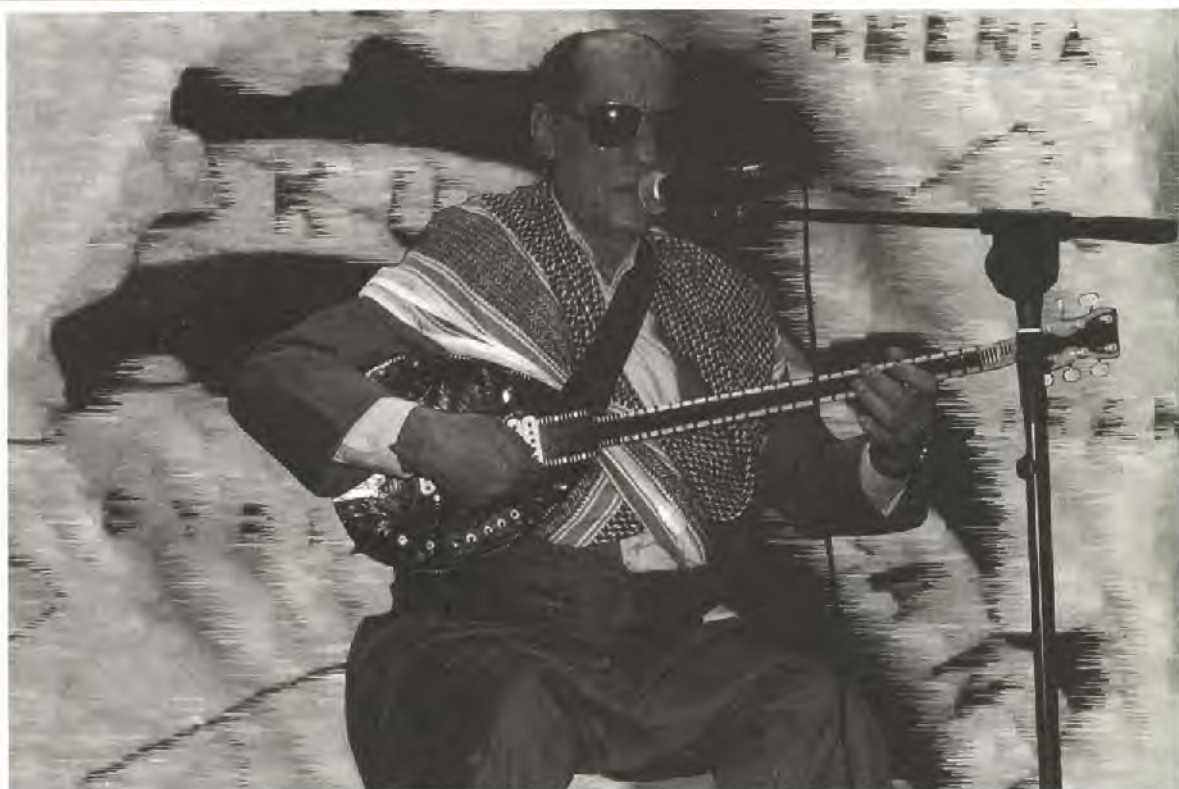
Ew û pismamê xwe Salih Heydo (folklorîst û helbestkar) ji sindoqên çayê cara pêşî tembûrek ji xwe ra çêdikin. Lê paşê xortên gund di nav hev da pereyan didin hev û jê ra tembûrekê dikirin. Bi vê tembûrê cara pêşî dest bi karê stranbêjiyê dika ku ew hêsta di temenê zarokatiyê da ye. Di wê demê da tevî ku tembûrvanî û stranbêji li nav civata wan wekî

karê "mitirban" dihata nasîn jî ewî guh nedida van gotinan. Piştî ku hêdî bi hêdî bi hêza xwe ya hunerî dihise diçe gundê Girzîn. Gundê Girzîn di wê serdemê da gundê rewşenbîr, ronakbîr û ediba ye, şênîyên vî gundî bi giştî xwenda û şareza ne. Ji ber wê çendê gelek alim, zana, rewşenbîr û siyasethêdaran xwe li wan girtiye. Seîd Gabarî di nav vê kêş û hewayê da bi hestên netewî, çandî û edebî dihise, kesayetiya xwe di nav wan da dibîne. Cara pêşî li vî gundî helbestkar Hadî Behlewî du-sê helbestên xwe ji bo stranê dide Seîd Gabarî û ew bixwe jî alîkariya wî dika û bi strana *'Ji bo xatirê her du çavan dil ketime hemû çava'* deng dide. Piştî ku bi başî xwe fêrî tembûr û stranbêjiyê dika, nav û dengê wî li nav gel yekcartir belav dibe. Êdî beşdariyê di şahî, aheng û dawetan dika.

Ji sala 1975-6an û pê de têkiliyên xwe yê hunerî li seranserî parêzgehan berfireh dika û mala xwe dibe Qamişlo ji bo karibe debara jiyana xwe ya malbatî pêk bîne. Lê ji ber ku li Suriyeyê zimanê kurdî li şahî û ahengan qedexe bû gelek cara tê binçavkirin. Ji neçarî di sala 1979an da, bi malbatê re berê xwe dide başûrê Kurdistanê.

Salên pêşmergetiyê; li milekî çek, li milekî tembûr

Bi alîkariya Adil Hirurî hevna-siya wî û Tehsîn Taha çêdibe. Tehsîn Taha wî bi xwe ra dibe Hewlêrê û di heman salê da tevî Şêrzad, Sabir Ebdirehman û gelek hunermendên dî 'Tîpa Hunerî ya Millî ya Hewlêrê' dadimezrînin. Her weha Tehsîn Taha wî dibe êzgeyê radyoya Bexda û li wir 'Elî Merdan, Tahir

Tofiq, Fûad Ehmed nas dike û ev hunermend alîkariya wî ya di bîwarê nota û miqamên kurdî da dikin û rê li ber vedikin ku li Akademiya Hunerên Ciwan çeyda wî çêbe. Di nav du sal û nîvan da, di nav 736 şagirtan da ew pileya duyem bi destê xwe va tîne. Hevnasiya wî û gelek hunermendên wê demê yên wekî Erdewan Zaxoyî, Eyaz Yûsif, Gulbihar, Tehsîn Taha, M. Şakir Akreyî, Eyşe Şan, M. Arif Cizîrî, Îsa Berwarî û hwd. çêdibe. Li Radyoya Kurdî bi Tehsîn Taha, Erdewan Zaxoyî, M. Şakir Akreyî ra çendîn stran û sirûdên şoreşgerî dibêje.

Di sala 1981ê de beşdarî xwepêşandaneke dibe, piştî vê çalakiyê kifş dibe, êdî ew-lehiya wî namîne. Loma tevî nav refên pêşmergeyan dibe. Bi çavên xwe yên nebînayî, li milekî çekê wî û li milê din tembûra wî, çiya bi çiya û li ser sînore sê dewletan pêşmerge-tiyê dike. Li Lolan, dibe berpirsê Koma Şoreş li Radyoya Dengê Kurdistan. Du salan tevî hunermendên şoreşger karê hunerî li radyoyê amade dike û pêşkêş dike. Paşê jî dadikeve bajarê Duhokê, di sala 1983an da bi destê ceşên wê demê tê girtin û teslîmî rejîmê tê kirin. Nêzikî 3 salan di zindanên herî xirab ên Sedam da dimîne û paşê jî wî teslîmî rejîma Sûriyeyê dikin, li wir jî gelek tehde li wî û malbata wî dikin. Di sala 1989an da bi alîkariya hêzên siyasî yên wê demê diçe Ewropayê û li Alman-yayê akincî dibe. Li Ewropayê têkiliyên xwe yên siyasî û hunerî bi xurtî berfireh dike. Handanekê bi siyaseta dide lê bi hevkarî-ya gelek hunermendên ku wê demê li Ewropa dijîyan biryar dide ku giraniya xebata xwe bide

ser karê berhevkerin, şirovekerin û geşepêdana stranên gelêrî. Arşivek gelek girîng jî gencîneya stranên gelêrî yên binxetê, başûr û bakur berhev dike û li ser kar dike. Heta bi vê xebatê bingeha stranên wî bêtir li ser niştîmanî, şoreşgerî û evîndarî bûn û herî zêde jî bi stranên xwe yên wekî "Ey bulbulê dilşadî"(helbesta Seydayê Tîrêj), "Leyla Qasim", "Dilber tu bi xwidê ke birinê min bikewîne", "Yarek min heyê" û hwd. deng dabû.

Hunermend Seîd Gabarî, li ser vê arşîva resen ji gencîneya muzîka kurdî dixebite û ji xwe ra dike xem bê ka wê çawa karibe di roja îro de bi resenî di nav gel da zîndî bihêle. Li şahî û dawetan van stranên bi awa-yek wisa li hev tîne û dibêje ku cemawerek zêde dibe bengiyê stranbêjiya wî. Ew tevî van stranên gelêrî 4732 stranî jiber dike û li şahî û dawetan distre.

Di sala 2004 vedigere başûrê Kurdistanê û lê niştecih dibe. Li başûr, beşdariyê di gelek ber-nameyên niştîmanî, aheng û dawetan dike. Li ser Kurdistan TVyê, du salan bernamêyek bi navê 'Lavij' pêşkêş dike.

Hunermend Seîd Gabarî, bi qasî hunera xwe bi helwesta xwe ya niştîmanperwerî û siyasî jî dihate naskirin. Ew tevî rewşa xwe ya nebînayî tembûra wî li milekî, çekê wî li milê din dijî, tehdarî lê tê kirin, 7 heyvan li Sûriyeyê, 14 heyvan li Tirkîyeyê, 16 heyvan li Îranê û 2 salan jî li Iraqê di zindanên herî kambax da tê zîndankirin. Ew bavê çar keç û sê kuran bû. Di 04.05.2020an da, li Hewlêrê, ji ber nexweşîya pençeşêrê jiyana xwe ji dest da, li ziyareta Mele Omer hate definkirin.

Hunermendê bi nav û deng li nav hemû kurdan wekî huner-mendek jî ezmûnek têr û tijî, bi stranên xwe yên resen ên ji çan-da gelêrî, tevî serpehatî û çiroka stranên deng da. Û bi taybet di nav gencan da hate çespendin û stranên wî ji aliyê gelek huner-mendan ve hatin gotin. 🌙

Jêder:

- Sarya Yûsif û Lawîn Yûsif, Hev-peyvîn ji ser zarê zarokên Seîd Yûsif, Zeyneb Yaş
- Zeyneb Yaş, Kovara Ziryab, Hej-mara 3
<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a482924.aspx>
<http://buyerpress.com/kur-di/?p=6829>
<https://www.discogs.com/artist/3328774-%D8%B3-%D8%B9%D9%8A%D8%AF-%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81>
- Hevpeyvîn, Lokman Ehmed, 2015, <https://www.dengeamerika.com/a/2915359.html>
- <http://www.welateme.net/kurdi>
- Hozan Emîn, <https://xwebun.org/stuneka-hunera-kurdi/>
- Roza Sierra, <https://www.youtube.com/watch?v=MmxNiyF-8SAo>
- Dennis Dargul, <https://www.facebook.com/kurdistantvcenter/videos>
- Qadir Egîd – Hewlêr, <http://buyerpress.com/kurdi/?p=4814>
- <https://www.youtube.com/watch?v=Z62VoPDkeBw>
- <https://www.krdnews.net/news/kurdistan/kurt-sanatci-seid-gabari-son-yolculuguna-ugurlandi>
- <https://www.kurdistan24.net/tr/news/d83942a5-9906-45ea-a9f5-505fb953b547>
- <https://www.rudaw.net/kurman-ci/kurdistan/0405202014>

KÜRT DİPLOMASİSİNDE XOYBÛN DÖNEMECİ

MEHMET BAYRAK

▲ Eylül 1927'de kurulan XOYBÛN yöneticileri bir arada.

Toplumsal gelişme yasalarının tabii sonucu olarak önce yurtseverlik bağlamında kendisini gösteren milliyetçilik hareketlerinin öncüleri hep burjuva ve küçük burjuva aydınlar olmuş. Osmanlı döneminde özellikle XIX. yüzyılda kendisini gösteren Kürt milliyetçiliği hareketinin öncüleri de bu kategoriye

giren Kürt aydınlarıdır. Nitekim, 1876'da kurulan I. Meşrutiyet Meclisi'ni kısa süre sonra kapatan II. Abdülhamid'in despotik rejimine karşı ülke dışında ve içinde mücadele eden aydın kadrolar arasında birçok Kürt aydını da bulunuyordu. Zaten, ülke dışında kurulup örgütlenen ve Abdülhamid yönetimini 1908'de yıkıp II. Meşrutiyet

Devrimi'ni gerçekleştirecek olan İttihad ve Terakki Cemiyetleri'nin beş kurucu üyesinden ikisi Kürt'tü: Dr. Abdullah Cevdet ve Dr. İshak Sükuti.

Bunlar, ülke dışındaki faaliyetlerinde diğer Osmanlı aydınlarıyla birlikte hareket ediyorlardı. Nitekim, 1898'de Kahire'de yayına başlayan ilk Kürt gazetesi

▲ Bedirxan ailesinden bazıları: Soldan sağa Emin Ali Bey, Ali Şamil Paşa, M. Midhat Bey. Ayaktakilerden sol baştaki Murat Remzi Bey. (Kaynak-Malmisanij: Bedirhaniler; Apec Yay. 1994.)

Modern bir örgüt olduğunu kanıtlayan önemli noktalardan biri, Xoybûn'un kâğıda ve kaleme verdiği önemdir. Siyasal mücadele alanında İngilizce, Fransızca, Türkçe, Arapça ve Kürtçe olarak değişik dillerde yayın etkinliklerinde bulunan Xoybûn, bu çalışmalarını yalnız Suriye'de değil; özellikle Fransa, Amerika ve Mısır gibi ülkelerde yürütür. Xoybûn bu yönüyle, dış dünyaya seslenmesini bilen Kürt örgütlerinin belki de en önemlisidir.

"Kurdistan"ı, Mikdat Midhat Bedirxan'dan sonra yayımlamaya devam eden Abdurrahman Bedirxan, 1897'de Cenevre'de muhalif "Osmanlı" dergisini yayımlamaya başlayan İttihad ve Terakki'nin bu iki kurucusuyla sıkı bir ilişki içerisindeydi. Hatta, Abdurrahman Bedirxan, kardeşi Emin Ali Bey ile diğer yakınlarının tehdit edilmesi karşısında, aynı gazetenin yedinci sayısında Abdülhamid'e hitaben "Sultan İkinci Abdülhamid Han Hazretlerine Dilekçemdir" başlığıyla şu dilekçeyi yayımlayacaktır:

"Padişahım, siz Padişahlarının zatını daima kandırıp yanılmaya çalışmak isteyen Ebülhüda gibi bir zâlimin zulüm ve sapkınlığının oyuncağı olmaktan ve bu duruma tahammül edememekten

dolayı İstanbul'u terk edip eski barınakları ve asıl vatanları olan Kürdistan'a gitmek isteyen beş kardeşimi katiller gibi toplayıp Taşkışla'da hapsettiğiniz ve işkence altında bulundurduğunuzu, yabancı basın ve siyasi çevreler gibi güvenilir kaynaklardan öğrendim. Kardeşlerimin bu şekilde işkence altında bulundurulmaları, eğer beni İstanbul'a getirmek ve düşüncelerimden, kararlılığımdan vazgeçirmek amacıyla yönelik ise Tanrı'ya and içerim ki bu önlem, kararlılığı ve direncimi güçlendirmekten başka bir şeye hizmet etmez. Çünkü, aslana darbeler indikçe, pençesi şiddetlenir..." (Bkz. Abdullah Kıran: Kürdistan Gazetesi ve 1902 Jön Türk Kongresi; Tarih ve Toplum, Sayı: 221/2002).

Zaten, *Kürdistan*'ın ilk 5 sayısı Kahire'de; 6-19, Cenevre'de; 20-24, Kahire'de; 25. sayı Londra'da; 26-29, Folkstone'da; 30-31'inci sayılar ise Cenevre'de yayımlanıyor.

'Bir Kürt' imzasıyla, İttihatçı A. Cevdet

Jön Türkler'in 1902'de Paris'te yapılan kongresine, diğer kimi Kürt aydınların yanısıra, *Kürdistan* gazetesinin sahibi Abdurrahman Bedirxan ve Hikmet Baban gibi Bedirxan ve Baban mirailerinin çocukları da delege olarak katılıyorlar. Zaten, II. Meşrutiyet devrimine kadar her halktan muhalif aydınlar birlikte hareket ediyorlardı. Keza, İttihad Terakki'nin kurucularından olan Dr. Abdullah Cevdet, *Kürdistan* gazetesinde "Bir Kürt" imzasıyla yazılar da yayımlıyor. Hatta, Abdurrahman Bedirxan'a hitaben yazdığı bir yazıda şöyle diyordu: "*Size itirazla diyebilirler ki, (okuyuzları binde bir oranında olan bir kavmin dilinde gazete yayımlamaktan ne çıkar?) Bu itirazda bulunanlar bir milletin uyanışının hızlanmasının bazen bir kişiye borçlu olduğunu bilmezler. Özellikle içlerinden Fuzûli gibi şair, Selahaddin Eyyubi gibi asker yetişen Kürt kavmi neden aydın düşünceli sayıca küçük bir grubun kültür ve bilimiyle aydınlanmasın. (...) Halka doğuştan sahip olduğunu hakları ve siyasal haklarını öğretmek, sizin gibi seçkin insanların vicdani görevidir. Belki bu kalem güreşi uzar ve ömrümüz yetmez; fakat emin olun iki gözüm Abdurrahman*

Bey, bilmenin doğal verimliliği insan beyninin belirgin verimliliklerindedir... Şimdiye kadar egemenlik zorun ve karanlığın idi, bundan sonra adalet ve aydınlığıdır." (Bkz. *Kürdistan*, Sayı:17/ 1899)

Dr. Abdullah Cevdet'in, 1909'da kendisinin yönettiği İctihad Kütüphanesi yayınları arasında "*Bir Hutbe/Hemşehrilerime*" adıyla yayımladığı broşür, âdeta Kürt hemşehrilerine çağrı niteliğinde bir açık muhtıra-mektuptur. Burada ve İstanbul'da yayıma başlayan "*Rojî Kurd*" gibi Kürt dergilerinde; Meşrutiyet devriminin ruhuna uygun olarak sürekli halkların eşitliğinden ve Türklerle Kürtlerin kardeşliğinden söz ediyordu. Ömrünün birçok devresini sürgünlerde geçirmek zorunda kalan Kürt aydını Dr. Abdullah Cevdet'in telif ve tercüme olarak 100'e yakın eseri bulunuyor. (Tıp alanındakiler dışında bu eserlerin bir dökümü ve politik çalışmaları konusunda bkz. Dr. M. Şükrü Hanioğlu: *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İst. 1981 ve Malmîsanij: *Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet*, İsveç, 1984).

1918'de "Kürdistan'a muhtariyet" anlaşması

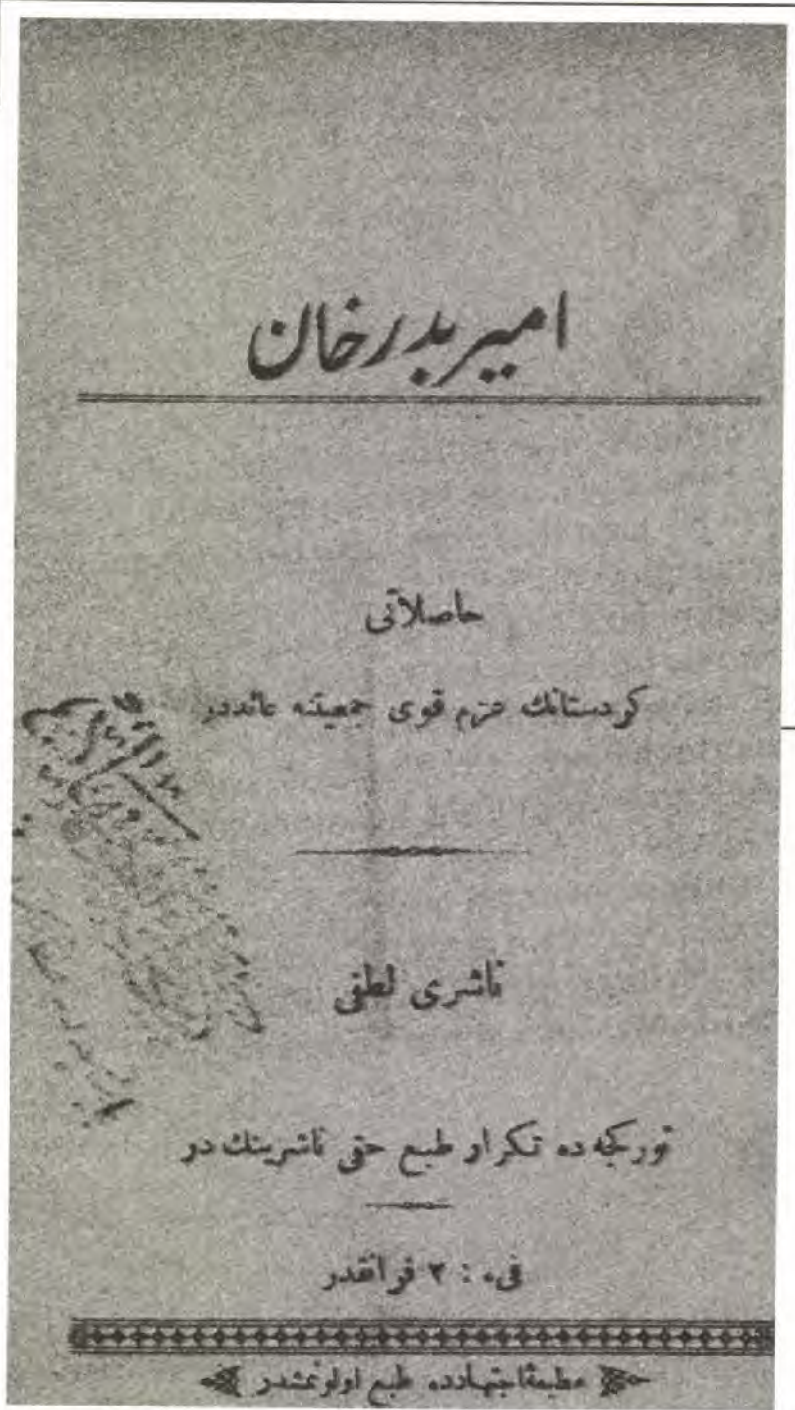
Gerek 1898'de yayımlanan "*Kürdistan*" gazetesinden, gerekse 1900'de kurulan "Kürd Azm-i Kavi Cemiyeti"nden başlayarak tüm Kürt örgütlenmelerinde ve basın-yayın faaliyetlerinde Bedirxanlar'ın özge bir yeri vardır. Bu faaliyetler, ağırlıklı "diyaspora" diyebileceğimiz ülkelerde başlamış, II. Meşrutiyet'ten sonra

özellikle başkent İstanbul'da yoğunlaşmış; Cumhuriyet'le gelen "*red, inkâr ve imha*" politikalarından sonra yeniden Batılı ülkelere ve Türkiye sınırları dışında kalan Kürt merkezlerine taşmış ve buralarda devam etmiştir.

Bu süreçte, 20 dolayında demokratik örgüt kurulmuş ve çoğunluğu bu örgütlerin yayın organı niteliğinde yaklaşık 15 dergi ve gazete yayımlanmıştır. Genellikle, Kürtçe söyleyişle "Azadiya Kurd Cemiyeti", Türkçesiyle "Kürt Azadi Cemiyeti", Osmanlıcasıyla "Kürt İstiklâl ve İstihlâs Cemiyeti" olarak adlandırılan "Azadi" ve bir adı da "Kürdistan Muhtariyet Cemiyeti" olup, en yaygın örgütlenme olarak bilinen Kürdistan Teâlî Cemiyeti ile Kürdistan Teşkilat-ı İctimaiye Cemiyeti; 1927'de resmen kurulan XOYBÜN örgütünün omurgasını oluşturur.

Salt Kürdistan Teâlî Cemiyeti'nin bugüne kadar belirleyebildiğimiz 80 dolayında aktif üyesinin yüzde 90'ının Avrupa ve İstanbul'da yüksek eğitim görmüş aydın ve bürokratlardan oluştuğunu söylersek, herhalde girişteki belirlememiz daha iyi anlaşılacaktır. Diğer üyelerin tümü de, tanınmış aşiret ve ailelerin liderleridir.

Öyle ki, 1918'den başlayarak Selâmet-i Osmaniye Fırkası ve iktidar alternatifi Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihad ve Terakki Fırkası feshedildikten sonra; Kürdistan Teâlî Cemiyeti gibi yaygın Kürt örgütlerini yanlarına çekmek için programlarını yeniliyor ve "*Kürdistan'a muhtariyet*" bağlamında bu örgütlerle anlaşma yapıyordu. Anlaşma; Parti adına Balıkesir Mebusu

▲ Dr. Lütfi tarafından 1909'da Dr. Abdullah Cevdet yönetimindeki İttihat Kütüphanesi yayınları arasında yayımlanan "Emir Bedirhan" kitapçığının kapağı.

Vasfi, Konya Mebusu Zeynel Abidin ve Mustafa Sabri; Kürt Cemiyeti adına da başkan Seyid Abdülkadir, üye Said-i Kürdi ve Mehmed Ali Bedirhan tarafından imza altına alınıyordu. (Bkz. M. Bayrak: *Kürtler ve*

Ulusal-Demokratik Mücadeleleri; s. 94-95).

1919'dan başlayarak Kemalistler, İttihatçı mirası reddeder görünerek Kürtleri yanına çekmeye çalışsa da, 1921 Koçgiri katli-

amıyla derin bir kırılma yaşanmıştır. 1921 Anayasası'nda öngörülen "Mahalli idareler", buna dayanılarak 1922'de Meclis'te kabul edilen Yasa, 1923'teki söylemler bir oyalamadan ileri gitmemiş ve 1925'teki Kürt isyanı çok daha ciddi bir kırılmaya yol açmıştır. 1926'da diasporadaki Kürt Cemiyeti'nin, 1925 Kürt İhtilâli'nin nedenleri ve "Kürt Milli Talepleri" konusunda Başvekil İsmet Paşa'nın şahsında hükûmete gönderdiği ünlü *Muhtıra-Mektup*; sonraki diplomatik mücadelenin temel taşlarından biridir.

Ve Xoybûn...

Bu noktadan sonra Kürt ulusal güçleri, mücadelesini XOYBÛN öncülüğünde, ağırlıkla Suriye'den, İran'dan ve Avrupa'dan yürütecektir. (Bu alandaki bazı çalışmalar için bkz. Doç. Dr. Ünsal Yavuz: "Fransız Belgelerinde Jön-Kürtler," *Tempo* der. 9-16 Temmuz 1989; Dr. Oğuz Aytepe: "Hoybun Cemiyeti'nin Amerika Faaliyetleri", *Tarih ve Toplum*, Ağustos-1998; Sara Zandi Karimi: "İran ve Hoybun Hareketi/Paris ve Bağdat Görüşmeleri", *Kürt Tarihi*, 7/2013; Ahmet Kardam: "The Times Gazetesinde Bedirhanlar", *Kürt Tarihi*, Haziran-2014; Prof. Dr. Kemal Mezher Ehmed: "Sovyet ü Komeleya Xoybûnê", *Kürt Tarihi*, Temmuz- 2019).

Gerek Ünsal Yavuz'un Fransız belgelerinden gerekse Oğuz Aytepe'nin -bizim bir türlü ulaşamadığımız- Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'nden yararlanarak kaleme aldıkları yazılarda; Xoybun'un gerek Avrupa gerekse Amerika'daki faaliyetleri konusunda bir hayli

bilgi var. Dr. Aytepe'nin anılan yazısıyla, "Yeni Belgelerin Işığında Hoybun Cemiyeti" (Toplumsal Tarih, Ekim-1998) konulu yazısındaki kimi yanlış ya da eksiklikler ise Rohat Alakom tarafından tamamlanıyor. *Hoybun Cemiyeti Üzerine Notlar/1927 Tarihli Hoybun-Taşnak Anlaşması* (Toplumsal Tarih, Kasım-1998).

Aytepe, bu gizli belgelerden yola çıkarak, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sayıları sekiz bine ulaşan bir Kürt kolonisinin Amerika'ya göçerek Michigan Detroit, Indiana Whiting, Gary ve Philedelphi'ya yerleştiklerini bildiriyor ki; bu, Sabiha Zekeriya Sertel'in "Roman Gibi" anılarında verdiği bilgilerle çakışıyor. Sertel, 1919'da Amerika'da bulunduğu sırada kurulmuş bir "Kürdistan Mezarlığı"ndan söz ediyor. Aytepe yazısında; Süreyya Bedirhan'ın Dr. Necib Mustafa Bekir Bey ile birlikte 1929'da Detroit şehrinde kurdukları Xoybûn Cemiyeti hakkında da bilgi veriyor ancak "Xoybûn'un Amerika'daki Kürdilere Beyannâmesi"nden söz etmiyor. (Bu Beyannâme'nin Osmanlıca tıpkıbasımı için bkz. Dr. A. T. Şerif: *El-Cemiyât ve'n-Nizamât ve'l-Ahزاب el-Kurdiyye*, Bağdat- 1989, s. 327-329).

Dışarıya seslenebilen bir örgüt...

1909'da Dr. Lütfi tarafından, geliri Kürd Azm-i Kavi Cemiyeti'ne bağışlanarak Dr. Abdullah Cevdet'e ait İctihad Matbaası'nda basılan "Emir Bedirhan" kitabından başlayarak, İngiliz Binbaşı Noel'in "Kürdistan-1919" adlı anılar kitabında yer alan "The

Badirkhan Family" bölümüne, ondan araştırmacı Malmîsani'nin "Cizira Botanlı Bedirhaniler" (Apec Yayınları, 1994) çalışmasına; ondan Rohat Alakom'un "Hoybun Örgütü ve Ağrı Ayaklanması" (Avesta Yayınları, İstanbul, 1998) konulu çalışmasına kadar Bedirhanlar'ı anlatan birçok araştırma, anı ve inceleme yazısı bulunduğu biliyoruz. Öte yandan, Bedirhanlar'ın XOYBÛN ve Kürt aydınlanmasıyla özdeşleştiği de (Tabi, sanki her Kürt Müslüman olmak zorundaymış gibi Barzaniler'i "Yahudi" yani Musevi; Bedirhanlar'ı düzmece gerekçelerle Kürtlükten çıkarmaya çalışan *Tarih ve Düşünce* dergisini ciddiye almazsak... Bkz. Yrd. Doç. Dr. Dündar Alikılıç: "Kürtçülük Hareketini Başlatanlar Kürt Değildi!" agy., Sayı: 65/2006).

İşte, sözü uzatmamak için önce, yıllarca Prof. Dr. Kamuran Bedirhan'la birlikte çalışmış Fransız Kürdolog Prof. Dr. Joyce Blau'nun görüşlerine kulak verelim:

"Bedirhaniler'den birçoğu Kürdistan ulusal hareketinin acılar dolu değişik aşamalarına katıldılar. Bedirhaniler'in adı, ilk Kürt gazetesi Kürdistan'ın (1898- 1902) kurucuları arasında yer alır. Yüzyılımızın başlarında İstanbul'daki ilk Kürt dernek ve politik örgütlerinin kurucuları yine onlardır." (Malmisani, age.)

Bedirhanlar ve Xoybun eksenli Kürt diplomasisi konusunda küçük ama önemli bir çalışmaya imza atan Alakom, bu konuda şu önemli belirlemelerde bulunuyor:

"Xoybûn'un modern bir örgüt olduğunu kanıtlayan önemli

noktalardan biri, Xoybûn'un kâğıda ve kaleme verdiği önemdir. Siyasal mücadele alanında İngilizce, Fransızca, Türkçe, Arapça ve Kürtçe olarak değişik dillerde bazı yayın etkinliklerinde bulunan Xoybûn, bu çalışmalarını yalnız Suriye'de değil; özellikle Fransa, Amerika ve Mısır gibi ülkelerde yürütür. Xoybûn bu yönüyle, dış dünyaya seslenmesini bilen Kürt örgütlerinin belki de en önemlisidir. Halkı aydınlatmak için düzenli bildiri dağıtma fikrine önem veren ilk örgüt, yine Xoybûn örgütüdür diyebiliriz."

Xoybûn'un âdeta bir "Kürt Kültür Kampanyası" başlattığına dikkat çeken yazar, şunları söylüyor: "Xoybûn kadroları daha ziyade kültürel ve toplumsal bazı çalışmalar yürüterek, Suriye'deki insanları harekete geçirmek için büyük çaba harcar. Bu nedenle, milliyetçi görüşlerin halk arasında yayılmasına ve Kürt milliyetçiliğinin düşünsel boyutlarının gelişmesine önemli katkılar sağlar. Ulusal uyanış konusunda dilin ve tarihin önemi kavranmaya başlanır. Özellikle üç kardeşin, Celadet, Kamuran ve Süreyya Bedirhan'ın çabaları övülmeye değer. (...) Xoybûn'un en büyük başarılarından birisi hiç kuşkusuz, dışa yönelik bu çalışmalarıdır. İngilizce, Fransızca, Arapça, Kürtçe ve Türkçe olarak çıkardığı değişik kitap ve broşürler, bu başarının somut birer kanıtıdır." (Bkz. R. Alakom: *Hoybûn Örgütü ve Ağrı Ayaklanması*, s. 15-16, 60).

"Tarih Boyunca Kürtlerde Diplomasi" (Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2015) konusunda iki ciltlik bir çalışma yapan Faik Bulut da, Xoybûn örgü-

tünün diplomasi çalışmalarını şöyle değerlendirmektedir: "Suriye'deki Kürt milli hissiyatı, özellikle 1925 Kürt İsyanı'nın bastırılmasından sonra belirginleşti. Askerî ve siyasi nitelikli Hoybun örgütü; Fransa, İngiltere, İtalya, Sovyetler Birliği ile genelde resmî olmayan diplomatik temaslar gerçekleştirdi." (age.)

Özellikle, Xoybûn'un Suriye'deki faaliyetleri üzerinde yoğunlaşan İngiliz araştırmacı Nelida Fuccaro, örgütün kültürel çalışmalarını şöyle yorumluyor: "Hoybun'un aşiretler arasında dağıttığı milliyetçi eserler, 19. yüzyıl Avrupa yurtseverliğinden etkilendiği açık olan ulus ve ulusal toplum fikirlerini işliyordu. Bu fikirler, güçlü romantik imgeler aracılığıyla modern milliyetçiliğin duygusal ifadelelerini yayıyordu. Propagandaların çoğunda Kürt halkı, kadim zamanlardan beri var olan tek bir ulusal bütünlük olarak tanımlanıyordu. Böylece Kürt ulusu, Kürt yurtseverlerinin ortak çabalarıyla yeniden canlandırılması gereken tarihsel bir varlık olarak algılanıyordu." (Bkz. Nelida Fuccaro: "Sömürge Yönetimi Altındaki Suriye'de Kürtler ve Kürt Milliyetçiliği", *Bîr Dergisi*, Sayı 1/2005 ve Prof. Dr. Abbas Vali: "Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri Üzerine Çalışmalar" içinde, Avesta Yayınları, İstanbul, 2005, s. 231- 252).

Sözlerimizi, Rohat Alakom'un belirlemesiyle noktalayalım: "Xoybûn deneyi, Kürt kimliğinin güçlendirilmesi ve Kürtlerin birlik arayışları açısından son derece yararlı olmuştur. Kısacası Xoybûn, modern Kürt milliyetçiliği alanında yeni bir aşamadır." 🌙

Rêya Mûş û Tetwanê

Heke tu keleman ji bedena gulan yeko yeko jê bikî
Wê şûna wan keleman yeko yeko xwîn bibe

Heke tu şûna wan kelemên jêkirî
bihar mihar zen bikî
Wê li Kurdistanê û li ser riya Mûş û Tetwanê
ciyekî xwîn bibe

Heke li ser rêya Mûş û Tetwanê ji gulan û dewletê
bawer bikî
Wê eşqiya xwîn bin, leşkerên tîmtêlkirêt wê xwîn bin

Tu bedeweka havînê yî, tirş in belgên te,
heke xwe di avê da bişoyî
Wê porteqal biêşin , titûn şerm bikin,
wê hêjîr xwîn bibin

Li ser rêyekê destên me di hev, lê ger rojekî bikerixî
Wê padîşah û mûş xwîn bibin, darulbedayî xwîn bibin

Di rêya Mûş û Tetwanê da êvareke te çî ye
Li wir her tim giya xwîn dibin giya, cahiltî*
xwîn dibin

Li ser rêya ku destên di hev da,
tu bere bere mezin bibî
Wê di hundirê min de dereke gelek payî,
gelek kevn xwîn bibe

Helbest: Turgut Uyar
Werger: Fırat Keklik

* Ev peyv li Serhedê ji bo kesên temenbiçûk, kesên balix tê gotin; ne bi mane-ya nezaniyê ye.

Özgün bir dava insanı Dozdarekî resen

OSMAN SEBRÎ

Firat Cewerî - Şeyhmus Diken
Mehmet Oncu - Hêvî Sebrî

Ocak 1905'te Adıyaman Kahta'ya bağlı Narince köyünde başlayıp 11 Ekim 1993'te Şam'da son bulan soluk soluğa bir hayat serüveni...

Osman Sebrî; hayatını halkının hak ve özgürlük mücadelesine hasrederken, izlerini ve etkisini taşıdığı sol-sosyalist perspektifiyle en yakınındakilerle bile tartışmaktan imtina etmemiş, farklı siyasal kimlikleriyle birlikte bütünlüklü dava insanı olmaya çalışmıştır. Kürt entelektüel dünyasında hak ettiği değerle koşut bir karşılık bulamamış oluşunu ve buna bağlı olarak yeni kuşaklarca fazla bilinmemesini, örneğin hatıralarının önemli bir bölümünün 'kaybedilmiş' olmasını, onun dik duruşundan asla taviz vermeyen bir dava insanı olma özgünlüğünde aramak gerek herhalde.

Jîneke mişt bi serboriyan ji Çileyê 1905an, ji Gexteya Semsûrê ta bi 11ê Cotmeha 1993an, bi Şamê...

Osman Sebrî; heyata wî li pey têkoşîna azadiya gelê wî bihurî. Bi perspektîfa xwe ya sosyalîst, xwe ji rexneya nas û dostên xwe jî dûr neda. Her hewl da ku bi nasnameyên xwe yê siyasî yê cuda bibe dozdarekî temam. Di nav entelektuelên kurd de têra xwe qîmet nedî, pê re jî nîfşên nû ew nas nakin û qîsmeke muhîm a bîranînên wî hatine windakirin. Herhal ji ber ku dozdarekî resen bû û ti car ji serbilindiya xwe tawîz neda.

Osman Sebrî'yle sözleşi...

'MAALESEF ÖVÜNÜLECEK BİR EDEBİ ESER BIRAKAMADIK'

Röportaj: FIRAT CEWERÎ

Kürtçeden çeviren: Musa Bêjevan

Fotoğraf: Fırat Cewerî, Osman Sebrî, Şam 1987

HAWAR dergisinin yeniden basımını sağlamak amacıyla bütün sayılarını edinmek için, 1987'nin baharında İsveç'ten Şam'a doğru yola çıktım. Şam'da görüşeceğim ilk kişi Osman Sebrî olacaktı. Osman Sebrî'nin ikamet ettiği Riknedîn, Şam'ın yükseklerinde bulunan ve dağ eteklerine yayılmış semtlerden biriydi. Semtin eteklerinde yer aldığı dağ, Kürdistan'ın dağları gibi asi, heybetli ve yeşilden mahrum çorak bir dağdı. Şam'daki Kürtlerin çoğu buraya yerleşmiş, burayı yurt edinmişti. Şam'da olduğunu bilmeyen biri, Riknedîn'in coğrafi konumu ve yaşayanların çoğunun Kürt olu-

şundan dolayı, klasik bir Kürt kentinde bulunduğunu zannederdi. Birçok Kürt'ün yaşadığı bu dağın kalbinde, sarsılmaz bir kale gibi duran Kürt aydını Osman Sebrî de bulunuyordu. Asil duruşlu, keskin bakışlıydı. Evinin ve yüreğinin kapısı herkese açıktı. Kendi vatanının özgürlüğü için bir toz zerresi kadar umudunu yitirmemiş güçlü karakterli bir aydın...

Bir bahar günü misafiri oldum. Bu güngörmüş, zeki ve keskin dilli adam, bazen sitemkâr bir sesle bazen de kızgın bir ifadeyle geçmişinden güncel ve geleceğe dair öngörülerinden söz etti. Hoşsohbet bir bilginin farklı konulardaki

samimi görüşlerini sizinle de paylaşmak için sorularımı sordum...

O gün, gece yarısına kadar konuştuk. Vedalaştığımda her ne kadar istemediysem de Osman Amca, benimle kalktı ve avlu kapısına kadar bana eşlik etti. Kapıda da bir süre ayakta sohbet ettik. Kendisiyle son kez vedalaştığımda, bana şöyle dedi:

"Beraber çalışın, birbirinize düşmanlık etmeyin ve kimsenin uşağı olmayın. Allah yar ve yardımcın olsun!"

Firat Cewerî: Üstad, Kürtçe yazmaya ne zaman başladın, buna nasıl karar verdin?

Osman Sebrî: Celadet "Hawar" dergisini çıkartmak istiyordu, bunun üzerine ben de Kürtçe yazmaya başladım. Derginin ilk sayısında da arkadaşım Qadrî Can, bana ithafen bir şeyler yazmıştı. Ben de ikinci sayıda ona ithafen yazdım. Yazma serüvenim böyle başladı. İlk etapta çok da yazmadım ama. Çünkü Hawar Arap alfabesiyle yayın hayatına başlamıştı. Ayrıca rahmetli Celadet ile aramızda tatsız bir olay yaşandı. Yazılarımda birtakım değişiklikler yapıyordu. Ben de bunun üzerine kendisine darıldım ve bir daha yazmadım. Bir süre sonra Latin harfleriyle dergi yeniden yayınlanmaya başlayınca, birkaç arkadaş tekrar beraber çalışmamız için beni Celadet Bey'le bir araya getirdi. Yeniden yazmaya başladım.

Görünen o ki Şam'da yani Suriye'de Kürtçe yazmaya başlamışsın, yanılıyor muyum?

Evet, burada Kürtçe yazmaya başladım. Memleketinde Kürtçe yazan mı vardı?! Kürtçenin bir yazı dili olabileceğini düşünemiyor, bilmiyorduk ki. O dönemde mantığımız da bunu algılayamıyordu.

Bahtımızın karası ve Celadet'in ışığı

Yazarken etkisinde olduğunuz bir kişi veya bir olay oldu mu?

Celadet Hawar'ı yayınlamaya başlayınca, hepimizin yüreğinde yazma kıvılcımı belirdi. Bir gün, Celadet bana bir şey söyledi ve dediğinde de çok haklıydı. Aynen şöyle demişti: "Gördüğüm kadarıyla savaş ve kahramanlık konulu epik öyküleri yazmak niyetindesin... Diyelim ki sen tek

başına bir devlet kurabilecek bir kudrettesin. Ama şunu da unutma ki bir kişinin kurabileceği bir devlet, bir kişi tarafından da yıkılabilir. Fakat aynı şey yazı için geçerli değil; yarına kalacak olanlar da yazılanlardan ve sen ne yazarsan yazınlara da o kalacaktır."

Onun bu sözleri kulağıma küpe oldu. Ben de bunun üzerine Kürtçe dilbilgisi üzerine çalışmalara başladım. Başladım başlamasına ama önümde ve ardımda herhangi bir kaynak yoktu. Heybem bomboştu. Elimde sadece daha önce isimlerini duyduğum Melayê Cizîrî'nin "Divan'ı" ile Ehmedê Xanî'nin "Mem û Zîn" adlı eserleri vardı. Bu iki eser de ağzına kadar Arapça kelimelerle doluydu; yani saf bir Kürtçeyle yazılmamışlardı. Kürtçe üzerine herhangi bir çalışma yapılmamış ve Kürtçe bir yazı dili olmamıştı. Bu da bahtımızın ve alınımızın bir başka karası. Atalarımızın en büyük günahlarından biri de kendi dillerini önemsememiş olmalarıdır. Yurdumuzda Ermeni ve Süryaniler de yaşıyordu. Sayıca az olmalarına rağmen kendi anadilleriyle okuyup yazıyorlardı. Bizlerse Türkçe ve Arapçayı kullandık. Bunun tek sorumlusu ve suçlusu atalarımızdır. Kendi anadillerini öğrenmemiş ve bize öğretmemişlerdi. Eğer Celadet olmasaydı, büyük ihtimalle bizler de anadilimizi önemsemeyecek, bu paha biçilmez işe kalkışmayacaktık. Çünkü bizim buna inancımız yoktu. Bu düşünce ona aitti ve çok inanıyordu. Her şeyi ona borçluyuz. Ayrıca bizi yazmaya teşvik eden ve bu konuda bize önayak olan da yine kendisiydi. Onun gösterdiği yolda yürüyorduk. Ondandırdığım ışık ve cesaretle onu takip ediyordum.

Hem nazım hem de nesir türünden eserler ürettiniz. Sizi tatmin eden hangileriydi?

Küçükken şiir okumayı çok severdim. Ezberlediğim pek çok şiir divanı vardı. Melayê Cizîrî'nin "Divan'ı", Ehmedê Xanî'nin "Mem û Zîn"i ve bazı Türkçe divanları ezbere bilirdim. Severdim şiir okumayı. Bu yüzden Kürtçe yazmaya şiirle başladım. İlk eserlerim de şiirlerimdir.

İlişkilerimiz o kadar da iyi değildi

Bildiğiniz gibi yeni nesil de Hawar ekolünün kendine örnek almakta. Hawar dönemindeki edebi atmosferden bahsedebilir misiniz?

Başlangıç, her başlangıç gibi, çok değerliydi. Fakat *Hawar*'ın Kürtçesiyle yetinmemeliyiz, daha fazla çalışmalıyız. Bugün bir devlet kurulsun ve bir bilim kurulu oluşturulsa, bu kuruldaki her bir kişi, her bir aşiretin içerisine girmeli, kadın ve erkek demeden bütün köylülerle konuşmalı ve onlardan Kürtçe kelimeler derlemelidir. Eskiden Kürtçeyi yok sayıp altüst eden okumuş Kürtlerdi. Bugün de dile zarar verenler yine okumuş olanlardır.

Edebi atmosfer nasıldı o dönemde, sizler yani *Hawar* dergisinin yazarları arasındaki ilişkiler?

Efendim, bu bir ilkti. Sadece bir nesille dil ilerlemez ve gelişmez. Bunun için birkaç nesil daha çalışmak gerekli.

***Hawar* deyince akla birkaç isim geliyor mesela; Celadet Bedir-Xan, Osman Sebrî, Nûredîn Zaza, Cegerxwîn ve Qadrî Can gibi... Bu saydıklarının birbirleriyle ilişkileri nasıldı? Birbirinize yardım ediyor muydunuz?**

Doğrusunu söylemek gerekirse ilişkilerimiz o kadar da iyi değildi. Yardımlaşma da pek söz konusu değildi.

Neden?

Tek nedeni cahilliğimizdi aslında. Siyasi açıdan her birimiz farklı düşünüyorduk. Yazdığım birkaç denemeyi şimdi okusan çok bariz şekilde herkesin çok farklı düşündüğünü görürsün. Bir kısmımız eski düşüncelerinde diretirken, bir kısmımız da değişimden yanaydı. Bunun haricinde bir şey yoktu, buna başka bir şey de eklemeyi doğru bulmuyorum, konuşmak da istemiyorum.

Muska yazıp da boynuna takmak gibi...

***Hawar*'ın basım ve dağıtımını nasıl gerçekleştirdiyordunuz; nereden ya da kimlerden yardım alıyordunuz?**

Hawar, öncelikle milletin yardımıyla çıktı. Daha sonra savaş başladı. Savaşla beraber *Hawar*'a da destek vermeye başladılar. Aynı zamanda *Ronahî* dergisi de yayınlanmaya başladı ama orada daha çok siyasi yazılara ağırlık veriliyordu. O dönem edebiyatımızı daha da ilerletebilir, daha farklı çalışmalar yapabilirdik ama bizi

takip edecek bir kitlemiz yoktu. Kimse, yazdıklarımızı okumuyordu. Hatta dergiyi kendilerine gönderdiğimiz kişiler bile okumuyordu. Yani birine bir muska yazıp da onu boynuna takmak gibiydi bizimkisi. Kişi kendisine yazılan muskayı alıp da okuyacak mıydı sanki? Bizimki de öyle bir çabaydı işte.

Ekonomik açıdan yardım alıyor muydunuz?

Bazı abonelerimiz vardı, onlar bize ekonomik açıdan destek veriyorlardı. Dergiyi alan okurlarımız da bize katkı sunuyorlardı. Halkımız cahildi. Kendini yetiştirmeyen bir toplum yapısına sahiptik. Kimse, kendi anadilini öğrenmek istemiyordu. Bu yüzden ekonomik açıdan bazı sıkıntılar yaşadık. Ayrıca Kürtçe yazan kişi sayısı da çok azdı. *Hawar*'ı okuduğumuz zaman, yazar kadrosunun da ne kadar az yazardan oluştuğunu kolayca fark ediyoruz şimdi.

***Hawar*'da yayınlanmak üzere gelen yazıları yayınlanmadan önce inceleyen birileri var mıydı?**

Hayır, yoktu.

Gelen yazılar imla ve noktalama açısından da değerlendirilmiyor muydu?

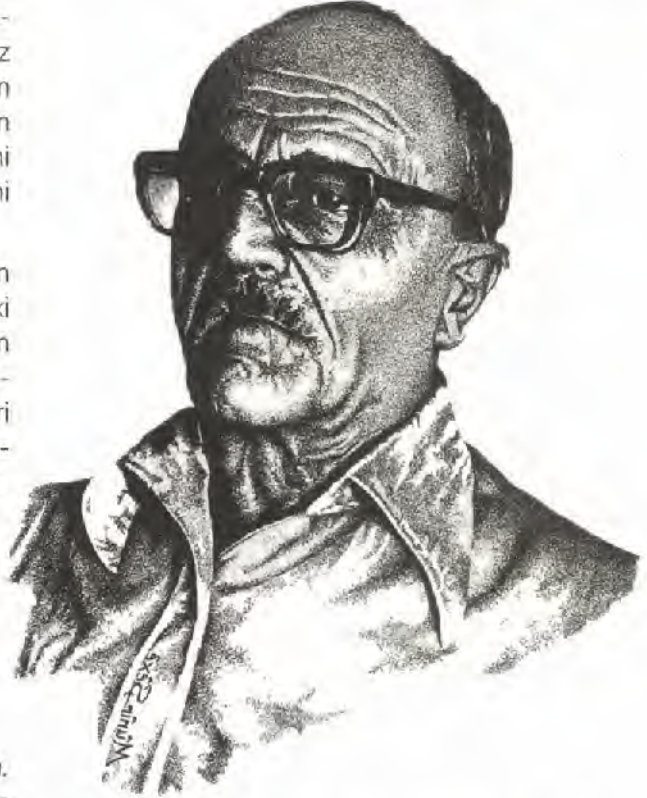
Hayır, herkes bildiği gibi yazıyordu. Kimsenin yazımına karışılmıyordu.

Derginin dağıtımı nasıl gerçekleşiyordu? Sadece Suriye sınırları içerisinde mi dağıtılıyor-du? Sınırları aşarak diğer Kürt topraklarına da ulaşabiliyor muydu?

Sanırım birkaç nüshası Irak'a, birkaçı da Beyrut ve Kamışlı'ya ulaşıyordu. Çoğu Şam'da dağıtılıyordu. Daha önce dediğim gibi, alanlar da okumuyordu zaten. Kendi anadilleriyle okumayı bilmiyorlardı ve öğrenmek de istemiyorlardı. Bugün de okurlarımız kendi anadillerini öğrenmek istemiyorlar. Ben burada Kürtçe dersi vermekteyim, hem de ücretsiz. Kürtçeyi sadece sıradan kişiler öğrenmeye geliyorlar, okumuş ve aydın olanlar gelmiyor. Okumuşlar, kendilerine üst seviyeden ders vermeme istiyorlar ama böyle bir şey mümkün değil. İnsan bu işi temelden almalı. Bu iş temelden alındığı zaman ilerleyebilir insan. Dilimizle yazı yazılmamış ve haliyle okunmamış. Hiç duymadığımız bir sürü

Kürtçe kelime var. Ben bile kendi öğrencilerimden farklı kelimeler öğreniyorum halen. Dilimiz çok fazla geride kalmış. Bu da sadece bizim suçumuz ve günahımız değil elbet, atalarımızın suçu ve günahı daha fazla. Günümüzde kendini yurtsever sayan aydınlar bile kendi anadillerini bilmiyorlar.

Şu an benim tanıdığım, birkaç yabancı dil bilen ve doktora yapan aydınlarımız var. Gel gör ki kendi anadillerini bilmiyorlar. Bu durum bizim için büyük bir utanç. Kürtlere çok büyük haksızlıklar yapıldı, bu yüzden toplum olarak çok geri kaldık. Kendimizi yetiştiremedik. Birçok ulus tarafından haklarımız çiğnendi. Aydınlarımızda Amerika'dan medet umuyor. Evet, Amerika kötü ve emperyalist bir devlet. Fakat biz en büyük kötülüğü komşularımızdan görüyoruz. Neden mi onları eleştiremiyoruz? Çünkü çoğumuz onlara uşaklık yapmakta. İşte halimiz ve ahvalimiz budur.

Ben yine Hawar konusuna dönmek istiyorum. Sizdeki entelektüellik seviyesi nasıldı? Aranızda İngilizce, Fransızca veya Almanca gibi yabancı dil bilen birileri var mıydı?

Yani bu durumu günümüz ile karşılaştıracak olursak, o dönem şartlar pek iyi değildi. Aramızda entelektüel yok denecek kadar azdı. Ben, Nûredîn Zaza, Cegerxwîn, Qedrî Can... Fakat Celadet ile aramızdaki husumetten dolayı ben uzun süre yazmadım. Daha sonra dergiye yazmaya başladım ve Celadet'e yoldaş oldum. Entelektüel veya değil, biz buyduk.

Dünya edebiyatı hakkında bir bilgi ve birikiminiz var mıydı? Rus, Fransız, Alman, Amerikan klasikleri gibi eserler okunmuş muydu mesela?

Dil konusunda çok geri kalmıştık. Çalışmalara yeni başlamıştık. Edebiyatı çok iyi bildiğimizi veya edebiyattan çok iyi anladığımızı iddia edemem. Çoğumuz, yazmaya yeni başlamıştık.

52 yaşında 18 kez hapislik!

Yani dünya edebiyatı hakkında pek bilginiz yoktu ve klasik eserleri okumuyordunuz?

Hayır, bilgimiz olsaydı bile bunu kendi dilimize bir katkı olarak sunacak bir gücümüz yoktu. Ben Türk ve Arap edebiyatından birkaç divan

okumuştum. Ancak bu bana yetersiz geliyordu. Daha çok çalışmamız gerekiyordu. Başkalarının hükümlerine altındaydık. Bir insan 52 yaşındaysa ve bu yaşına kadar 18 defa hapse atılmışsa, ondan geriye ne kalır?

18 defa tutuklandım. Bir keresinde Arap bir yargıç bana şunu dedi: "Kaç defa hapse girdin, yetmedi mi?" Ben de kendisine aynen şu şekilde cevap verdim: "Bununla beraber on yedi oldu". Bunun üzerine yargıç, "Allah belanı versin." deyince ben de kendisine, "Ne zaman kapınıza gelip de 'gidecek bir evim yok, bana kalacak bir yer verin', diye ricada bulundum ki. Siz gelip beni alıyor ve hapse atıyorsunuz, yetmezmiş gibi Allah belanı mı versin diyorsunuz. Hayır, Allah sizin belanızı versin." dedim. Bu cevabım üzerine yargıç katıla katıla gülmeye başladı.

Hawar döneminde içerisinde bulunduğunuz siyasi durum nasıldı?

Şu an nasılsa o zaman da böyleydi. Her birimiz farklı düşünüyor, birbirimizle anlaşamıyorduk.

Aranızdaki bu farklılık, edebi yaşamınızı nasıl etkiliyordu?

Olumsuz etkiliyordu efendim. Ağa ve beyzade olanlar anlayamadığı gibi, köylü ve işçi olanlar da anlayamıyordu. Herkesin kafa yapısı farklıydı. Bu yüzden kimse kimseyle anlayamıyordu. Temel sebebi kendimizi yetiştirmemiş olmamız ve bundan kaynaklanan cehaletti. Kürt halkı pek çok konuda geri kalmış. Biz de bu geri kalmış Kürt halkının birer ferdiyiz. Ben bir ağanın oğluydum. (Merhaba ağa!) Ağaların düşünceleriyle ve ağa olacak şekilde yetiştirildim. Zamanla onların pisliğini gördüğümde, onlar gibi olmamaya karar verdim ve onlardan uzaklaştım. Diğerleri de ağaların ve beylerin çocukları. Halkın kendini yetiştirip cehaletten kurtulmasını istemiyorlar. Zaten bu yüzden onlarla boğaz boğaza geldik. Halkın her türlü çalışmaya katılması gerektiğini söyledim. Onlar da halkın siyasetten bir şey anlamadığını söylediler. Biz de bilmiyorduk ama öğrendik, dedim. Onlar, halkın kör olması gerektiğini savundular ve gerçekleri görmesini istemediler. Tek dertleri halka önderlik etmek, halkı peşlerinden sürüklemek ve emeklerini sömürmektir. Atalarımız böyle yapmışlardı. Onlar da bu yoldan gitmek istiyorlardı.

Böbürlenilecek bir eser üretmedik

Hawar'ın yayınlanmasından bugüne epey zaman geçti. Hawar ekolünden gelen yazarlardan hiçbiri bize başka dillere çevirebileceğimiz ve onunla övüneceğimiz bir eser bırakmadı. Bunun nedeni ne olabilir?

Haklısın, böyle bir eser yok. Ben de başka dillere çevrilecek ve onunla gurur duyulacak bir eser görmüyorum. Maalesef, başka milletlere karşı böbürleneceğimiz bir edebi eserimiz yok. Yeterince çaba sarf etmedik. Kendimiz için emek vermedik. Atalarımız her zaman başkalarının uşağı oldu... Gözlerimizi açtığımızda, her birimizin bir başkası için savaştığını gördük. Gerçekten de kendimiz için hiçbir şey yapmadık. Halen başkalarına uşaklık eden o babaların çocuklarıyız. Kendimiz için de bir şeyler yaptık, dersek yalan olur. Hayır, yapmadık.

Günümüzde yazan yeni nesil edebiyatçılar ne yapabilir?

Bugün yazmaya başlayanlar, henüz yolun başındalar. Olgunlaşmaları zaman alacak, çünkü bir dilin ilerlemesi ve gelişmesi için zaman gerekli. Ben elli yıldır Kürt dili üzerine çalışıyorum ama bir adım bile ileriye gidemedim.

Fakat yeni nesil; kendilerinden önce yazılmış olan eserleri okuyabilir ve onlardan faydalanabilir. Hatta üzerine bir şeyler katıp edebiyatımızı daha da ilerletebilir.

Daha önce söylediğimiz gibi her alanda yenilenme zorunludur. Toplum değişir ve yeni şeyler ortaya çıkar. İnsanın yaşam şartları, edebiyatın tür ve yöntemleri de değişir. Size göre Kürt edebiyatı ya da Kürt şiiri nasıl olmalı? Klasik bir tarzda mı şiirler yazılmalı yoksa modern serbest ölçüyle mi?

Bence iki tarzda da yazılmalı. Hem kafiye hem de serbest ölçüyle... Şairlerimiz iki tarzda da yazmalı. İnsan bütün benliğiyle kendini yazmaya adayınca yazmak çok daha kolay oluyor. Herkesin harcı değil bu elbet, sadece yazma yeteneği olanlar bunu başarabilir ve bu kişilerin elinden gelen her şeyi yapması gerekir. Elinden geleni yapmayanlar, büyük bir günah işlemiş olurlar. Anadilini bilmeyen bir milletiz ve bundan büyük bir utanç duymamız gerekir. Şu an okumuş birçok gencimiz var. Tümü de Arapça-

yı çok iyi bilmekte ve kullanmakta. Bunlar, milletimiz için hizmette bulunacağız, diyor. Fakat kendi dillerini öğrenmek istemiyorlar. Onların bu dediğine nasıl inanacağım? Bir bilgin şöyle demiş: "Birinin yurtseverliğini ölçmek istiyorsan eğer kendi anadilini ne kadar iyi bildiğine bakmalısın." Aramızda anadiline bağlı kişi sayısı yok denecek kadar az. Hem de çok az.

Kürt edebiyatını yenilemeye çalışan genç edebiyatçıları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Gayet iyi, buyursunlar yenilesinler. Onları engelleyen yok. Yollarını kesen birileri var mı? Kürtçe hepimizin anadili, birkaç kişinin veya bir zümrenin tekelinde değil. Kendi anadili için çalışan herkes, öncelikle kendine iyilik etmiş olur. Eğer anadilleri için çaba sarf etmezlerse bu onlar için büyük bir eksiklik ve büyük bir ayıp. Fakat çok yazık, şimdiye kadar Kürtçe üzerine çalışan kişi sayısı çok az. Bu konuda çok çalışmak gerek. Böylece kendini yetiştiren birkaç genç, ileride herkese öncülük edebilir. Şimdiye kadar kimsenin mecali ve imkânı yoktu ama Avrupa'da yaşayan kardeşlerimiz ciddi çalışmalar yapmakta artık. Irak'ta, İran'da, Türkiye'de ve burada kimseye izin verilmiyor; yani halimiz ortada. Tüm bunlara rağmen aramızdan bazıları halen onlardan medet ummakta. Yazıklar olsun bize.

Herkes oturup şiir yazıyor!

Kürtçenin ilerlemesi ve gelişmesi için şiir, öykü, roman vb. hangi edebi türlere ağırlık verilmeli?

Efendim, öykü yazmak şiir yazmaktan daha iyi... Öyküler düz yazıyla yazılmakta, şiir öyle değil. Çoğu gencimiz de şiir yazma derdinde ki şiir dilimize çok da bir şey katmaz. Düzyazı türlerine ağırlık verilmeli. Evet, şiir de bir edebi türdür ama edebiyatın bütünü de değildir. İnsan kendi düşüncelerini düz yazıyla ifade edebilmeli ama kimse doğru düzgün yazmayı da bilmiyor. Herkes oturup şiir yazıyor ve kendini şair zannediyor. Geçenlerde biri bana yazdığı bir sürü şiir gösterdi. Evet, Kürtçe yazılmıştı ama çok da kıymetiharbiyesi yoktu şiirlerin. Cegerxwîn'in sekiz divanı var, herkes onun gibi olmak istiyor. Sekiz divanı vardı ama kesinlikle Kürtçenin dilbilgisi kurallarını bilmiyordu. Şiirlerinde bir sürü yazım hatası vardı. Evet, vezin ve kafiye konusunda Cegerxwîn'in şiirleri kusursuz. Bugün yazılan şiirlerin çoğu birbirinden aşırma. Ehmedê Xanî ve Melayê Cizîrî'den aldıkları çoğu kelimeyi de yerinde kullanamıyorlar.

Sizden gelen yazıları buldukça okuyorum. İçinizde iyi bir cevher var, yazdıklarınız çok iyi. Fakat yorulmak nedir bilmeden sürekli çalışmalısınız.

Şam, 1987

HEP ASİ, HEP BAŞI DİK, HEP İSYANKÂR

ŞEYHMUS DİKEN

İnsan, kimi özel ve tarihi anlamı olan günlerde; hem yaşayarak hem de yaşadıklarını yazarak mücadelesiyle tarihe örnek olmuş şahsiyetlerin anılarıyla hemhal olmak istiyor.

Bu baptan hareketle, daha dosya halindeyken okuduğum ve sonra kitap olarak basılan Mamoste Osman Sebrî'nin *Hatıralarım*¹ kitabını bir kez daha okudum.

Hem de çok zor zamanlarda okudum. Gözle görülmeyip dünyayı kuşatma altına alan, pandemik bir virüsün hepimizi evlerimize mahpus kıldığı günlerde...

Kürtler farklı siyasal perspektiflere sahip olsalar da; tarihe geçmiş büyük değerleri olan şahsiyetler konusunda "millî" hassasiyetlerini her daim koruyorlar.

Zamanın olanca akışı içinde kimi kez güncel siyasetin ötelemeleri sonucu kimi şahsiyetlerin üzerleri örtülerek "unutturulmaya" çalışılsa da, zamanın ve mücadelenin kazanımları hak teslimiyetini her daim gündeme taşıyor.

Örneğin Şêx Seîd, Seyyid Rıza, Seîdê Kurdî, Mela Mistefa Berzanî gibi Kürt şahsiyetleri Kürt tarihi içindeki rollerini oynamışlar ve bugünkü torunlarını utandırmadan öte yakaya göçmüşler...

Mamoste Osman Sebrî de böyledir. Daha önce Kürtçe olarak yayınlanan hatıratında Diyarbe-

1 *Osman Sebrî, Hatıralarım. Kürtçeden çeviren Abdullah Koçal, Lis Yayınevi, Diyarbakır, Mayıs 2012.*

kir'in Eğil-Gêl ilçesinden Mirdasî Emirliği'nin bir parçası olduklarını ve üç parçaya ayrılıp üç ayrı bölgeye dağıldıklarını anlatır.

Bir bölümünün Ankara-Konya arasındaki Haymana ovasına yerleşen "Evdil-Hey Beg Mirdesileri"; ikinci bölümünün Diyarbakir dağlarına yerleşerek, "Terrikan Mirdesileri"; üçüncü bölümün de Adıyaman'a yakın Nemrut Dağının doğusundaki Gerger ilçesi çevresindeki üç köye yerleşen "Gawestî Mirdesileri" olduğunu anlatır.

Bütün yabancı doğa koşulları ile iç içe yaşayan Gawestî Mirdesilerinin bir ferdi olduğunu ve aile olarak her daim ayrı düştükleri Diyarbakir'in Eğil coğrafyasına dönüp yeniden yerleşmek istediklerini anı kitabının girizgâhında heyecanla anlatır mamoste Sebrî.

Bir kış günü, 7 Ocak 1905'te Adıyaman Kahta'nın Narince köyünde doğar Osman Sebrî. Eşir bir Mir ailesinin erken doğmuş çocuğu olarak akranlarından daha çelimsiz ve zayıftır. Babası hep okumasını ister. Hatta Mekteb-i Mülkiye-yi Şahane'yi okuyup da diploma almaz ise mirasından mahrum bırakacağı kelamını bile eder.

İşte daha çocuk yaştaki Osman Sebrî'nin hayatı bu denli yüksek beklentilerin ve 1914'te patlayan Cihan Harbi ve sonrasındaki Kürt hareketlenmelerinin atmosferi içinde geçer.

Bir vasiyetten hayat bilgisi

1925 Şêx Sêid kıyamının ayak seslerinin Adıyaman Mirdesilerine ulaşması üzerine, kendi cephelerinden isyancılara destek olma hazırlıklarına tanıklık eder. Adıyaman Mirdesilerinin desteğini ve isyancıların "Diyarbakir kuşatması"nın zaafalarını bir siyasal analist gibi irdeler anılarında.

İsyan'ın «tez elden» bastırılması ve «kıyamcıların» derdest edilip Şark İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanmalarının derin izleri, mahkeme heyetinin hatırı sayılır rüşvetlerle kayırmacılıkları ve de zalimliği bir yaşam boyu genç Osman'ın hafızasından asla silinmez. Hatta sonraki hayatındaki Kürdi siyasal kimliğine ve tavır alışına o tanıklıklar yön verir.

Amcası Şukrî, İstiklal Mahkemesi'nde idamla yargılananlar ve idam edilecekler arasındadır. Sonunun geldiğini görünce, amcası kendilerine ihanet edenlerden "Bedir Ağa'yı öldürmesini" son arzusu olarak yeğenine söyleyip ekler: "*İntikamımızı alıp Bedir Ağa'yı öldürdüğünde, bir tepenin üzerine çık ve nerede olursan ol yüzünü Diyarbakir'e doğru dönüp 'Amca intikamını aldım' diye bağır*" der. Amcası bu vasiyetine başka şeyler de ekler: "*Yiğit ol, dürüst ol, olgun ol ki, yolun sonuna vardığında özgür ve muzaffer olasın.*"

Tabii Osman Sebrî, amcasının bu vakur vasiyeti ve idamından sonra yaşamından süzülerek kurduğu dostluklar üzerinden "hayat bilgisi"ni pekiştirir.

Önce Adana mahpusunda Hüseyin Hilmi Atik Beg'den Kürtlük bilincini alır. Sonra bir tren yolculuğu esnasında önceden adını duyduğu ve trende kendi gayretiyle tanıştığı Diyarbakirli Cemilpaşazade Kadri Beg'den bu bilincini pekiştiren yeni şeyler öğrenir.

İsyan sonrasıyla birlikte yedi yıl süreyle doğudan batıya mahpusluklar, kaçak ve sürgünlükler, çatışmalar, tanışmalar Osman Sebrî'nin yoğun ve sıkı yaşanmışlıklarına yol verir.

Ve nihayet, amca vasiyeti üzerine Bedir Ağa'yı öldürdükten sonra yüzünü Diyarbakir'e dönüp, "*Amca intikamını aldım*" der ve meşakkatli çabalarla Suriye'ye geçer.

Sözün topuzunu sakınmadan...

1930'lu yılların Hoybûn önderleri ile arkadaşlıklar, dostluklar, ülkeye siyaseten giriş çıkışlar... Ve hep asi, hep başının dikine mücadele, hep isyankâr bir profil çizer Osman Sebrî. Sözün kantarını, kantarın topuzu kime değerse değsin gözünün yaşına bakmadan sertçe vuran bir üslubun, bir tavizsizliğin yazıcısı olur.

Kimi ifadeleri başkalarının ağzından aktararak, kimilerini de kendi gözlemlerine dayanarak aktarır.

Hak teslimiyeti de yapar.

Hırpalayıcı, imleyici ifadeler de kullanır.

Sonuçta demem o ki; Osman Sebrî'nin *Hatıralarım* kitabını çok özenli bir çeviriyle bu kez de Türkçe okumuş oldum. Hüzünlendim, üzüldüm, hatırat neden 1932'de kesilmiş diye. Asıl Suriye sürgünlüğünde Cemilpaşaların, Bedirxanilerin ve diğer tüm Kürt entelektüel kimliklerinin, hatta 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası sürgüne gidip Suriye'de Mamoste Osman Sebrî ile tanışıp onun fikri hocalığından yararlananları da bildiğimden, ikinci cilt olabilecek anıların yitip gitmesine ve paylaşılıyor olamamasına pek hayıflandım.

Mamoste Osman Sebrî adıyla ilk kez "*Amidalılar-Sürgündeki Diyarbekirli*"¹ kitabımda karşılaşmıştım. Eski bir DDKD'li (1980 öncesi kitlesel örgütlenmesi olan ve bugün mazi olan bir Kürt örgütü: Devrimci Demokratik Kültür Derneği) Sait Güven Suriye sürgünlüğünün bir evresinde Osman Sebrî'nin kapısını çalar. Diğer sürgün Kürt siyasetçileri gibi Mamoste ile sıkça görüşmektedir. Der ki Osman Sebrî'ye, Avrupa'ya gitmek istediğini kastederek, "*Apê Sebrî, ezê jî herim.*" Mamoste Osman Sebrî'nin yanıtı, 1985'ten, 30 yıl öncesinden bugünlere yazılmış bir kısa manifestodur âdeta:

1 Şeyhmus Diken, *Amidalılar-Sürgündeki Diyarbekirli*. İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 430.

"Mezê ke, Apoçî diçin welat, hun jî diçin Evropa. Evê qezenç bikin. Hun ê winda bikin."

'*Hatıralarım*'da Osman Sebrî, İstiklal Mahkemeleri'nden Cemilê Çeto'ya, Bedirxanilerden Seyid Rıza'ya, Şêx Seîd isyanından Xoybûn örgütüne, Ağrı direnişinden Cemilpaşazadelerine, Haco Axa'dan Reşuyanlı Hacı Bedir Bey'e kadar tarihî pek çok kişi ve olayı kendine has bir eleştirelilikle, yer yer sivri bir üslûpla dile getirmiştir.

Mamoste Sebrî'nin kimi eleştirilerinden rahatsız olan Suriye'deki dava arkadaşlarından biri/bazıları, yazar tarafından kendilerine emanet edilen bu eserin 1931 yılı ve sonrasına dair olan bölümlerini "kaybetmişlerdir!"

Ardında Kürtçe alfabe, makaleler, şiirler, anılar bırakarak 85 yaşında ve 1993 yılında Suriye'de vefat eden Mamoste Osman Sebrî'nin hatıratından, 1930'lara kadarki dönem üzerine öğrenilecek çokça yaşanmışlıklar var. Çevirmeni ve yayınevini kutlarken son sözüm şu olsun: Osman Sebrî'nin diğer eserleri de Türkçenin okurlarına kazandırılmalıdır.

Nisan 2020 / Diyarbekir

Mehmet Oncu:

OSMAN SEBRÎ NE TENÊ NÎVÎSKAR: ŞOREŞGER E JÎ

Hevpeyvîn: REŞO RONAHI

Yek ji kesên ku ketiye pey şopa Osman Sebrî Mehmet Oncu ye. Oncu dibêje "Bêguman Osman Sebrî ne tenê rewşenbîr û nivîskarekî kurd e, di heman demê de şoreşgerekî kurd e" û dibêje kurd wî baş nas nakin. Loma rêzdar Oncu xwestiye ji nêz ve wî bide nasîn û bi navê Şihîna Hespên Azad romanekê li ser jiyana wî lê kiriye. Osman Sebrî di 25 saliya xwe de ji ber zext û zorên giran ên dewleta Tirkîyeyê diçe binxetê û nema vedigere Semsûrê. Hema hema qirnek piştî çûna wî me berê xwe da Semsûrê, da Mehmet Oncuyê hemşehriyê wî û me pirsra Osman Sebrî ango Apê Osman jê kir.

Em ji zaroktiya Osman Sebrî dest pê bikin? Hûn karin ji me re hinekî qala destpêka jiyana Apê Osman bikin?

Bêguman serdema ku nemir Osman Sebrî tê de jiyaye, serdemeke gelek girîng e. Di taliya emrê wî de gelek meseleyên balkêş rûdane, dewlet hilweşiyane û dewlet ava bûne. Osman Sebrî ji binemaleke mezin, malbata wan axa û pêşa Hoza Mirdês in. Ji malbata wan re digotin Mala Heyder Axa.

Osman Sebrî di roja 05.01.1905 an de, li bakurê Kurdistanê, li gundê Narincê yê ku girêdayî navçeya Gextê bû ji dayika xwe Êmne Xanimê bûye. Lewra wê wextê Gexte ne girêdayiyê Semsûrê, tevî Semsûrê herdu jî girêdayiyê bajarê Meletiyê bûne. Hîn ku Osman Sebrî 3 salî ye, di 1908an de hersê paşayên Osmanî yên bi navê Talat, Enwer û Cemal ên tirkperset li dijberê padişahê Osmaniyan E'vdilhemîd derbeyê dikin û wî ji têxt datînin û desthilatdariya welatê Osmaniyan hildigirin destê xwe. Herwiha siyaseta û helwesta wan bandora herî mezin li ser xaka Kurdistanê dike. Wê demê bavê wî Sebrî

Arşiv: Konê Reş

Axa, serokeşîrê Mirdêsiyan bû. Osman Sebrîyê nemir bixwe di bîranînên xwe de, li ser hoza xwe wiha dibêje:

"Eşîra me Merdês perçeyek ji mîrnişîna Mirdês e ku sernîveka wê bajarê Egilê (îro navçeyeke Amedê ye) bûye. Piştî qelsî û jihevdeketina emaretê, mîrekan her yekî aliyekî emaretê bi navê eşîrê xistiye bin destê xwe. Ji kalê min Mihemed ku tevî eşîra xwe (Mirdêse Gawestî) hatiye erdê ku îro bi navê Mirdêsan hatiye nasîn, heya digehê min, em neh bav di wî erdî de rûniştine."

Osman Sebrî di deh saliya xwe de bavê xwe wenda dike. Piştî ku bavê wî diçe ber dilovaniya xwe, weke wê demê di nav kurdan de edet

Arşiv: Konê Reş

bû, apê wî Şikrî, diya wî Êmne xanimê mar dike. Werwiha li şûna bavê wî apê wî yê mezin, Şikrî, bi kar û barên hoza Mirdêsan ve rabû û bi dilovaniyê mezin jî Osman Sebrî li ser rêzan û rêdanên hozanî xwedî kir. Lê belê dîsa di sala ku bavê Osman Sebrî çû ber dilovaniya xwe, tehcîra xelkê Ermenî dest pê kir ku berî wê li Edene, Riha û Zeytûnê rûdanên qirkirna wan dest pê kiribû.

Osman Sebrî li ser jiyana xwe ya xwendekariyê wiha dibêje: Di dawiya sala 1917an de mamostayek ji me re hat¹ û wê salê min şhadeta (dîploma) îptîdaî (dibistana seretayî) stand. Sala din apê min ez şandim Gextê, dibistana ruştîyê. Di nava sê salan de min şhadeta (dîploma) xwe li wir jî stand." Apê Osman di dermafê rewşa rêzana eşirtî û zû jinanînê de gotiye: Di sala 1920an de min şhadeta xwe ya ruştîyê bir û vegerim çûm mal da ku hînî rê û rêzanên eşîrê bibim.

1 Ew mamosteyê ku nemir Osman sebrî qalê dike, mamoste Smaîl Efendî ye ku di aliyê ramyariyê de bando-reke mezin li ser Osman Sebrî hiştîye, lew ku ew kesayetiyeke sosyalîst bûye.

Têkoşîna birêxistî; endamtiya Xoybûnê

Kengî û çima derbasî binxetê dibe? Hûn karin qala wê prosesê bikin?

Bêguman ku çîroka nemir Osman Sebrî ya çûyîna binxetê, girêdayî sedemên kûr û bi rêk û pêk e. Lew ku ew di bihara jiyê xwe de, di bîst û pênc saliya xwe de derbasî binxetê dibe. Piştî 1926 an, komara ku li ser axa kurdan nû hatî damezirandin, herdu apên wî birin û bi darve kirin, ew jî sê salan bitir di zindanê de ma. Bêguman jiyana wî ya zindanbendiyê weke perwerdeya ramyarî derbas bibû. Gava ji hepsê tê berdan, di trêne de rastî Ekrem Cemîl Paşayê Diyarbekrî tê, ji wî hin agayên ji bin xetê distîne. Belê, Osman Sebrî berê jî zanibû ku li bin xetê partiyek bi navê Xoybûn heye lê piştî hevdiîna Cemîlpaşazade zanînen wî berfirehtir dibin. Pêşî diçe warê bavên, nav Xaka Mirdêsiyan. Wê demê Hacî Bedir Axayê ku xalê Osman Sebrî bû jî miribû (Hacî Bedir Axa di sala 1928an de mir), serokeşîriya Reşîyan ketibû destê kurê wî Zeynel Axa. Komar di nava van salan de bitir bi hêz bibû, sazîyên wê xweştir rûniştibûn, zilm û zora

Li ser rewşenbîrên kurd zêdetir bibû. Li herêmê jî rewş guheribû, bi tenê alîgirên komarê li ser piyan mabûn, ên din dihatin cizakirin û nefikirin. Herwiha Osman Sebrî jî çare di çûyîna bin xetê de dît. Gava ku Osman Sebrî "bi hêviya di bin şertên xweşiktir de vegere" çû bin xetê, rast çû mala Bozan Begê bû mêvan û demekê şûn de jî li ser destê Mîr Celadet Alî Bedirxan bû endamê Partiya Xoybûnê. Wê demê di bin serokatiya Mîr Celaded Alî Bedirxan de; Memdûh Selîm, Qedrî Can, Hemze Begê Miksî, Dr. Ehmed Nafîz Beg û birayê wî Nûreddîn Zaza, Haco û zawên wî, Mustefa Beg û Bozan Beg Şahîn ên serokên hoza Berazan, kurên Cemîl Paşayê Diyarbekirî yê bi nav Ekrem, Qedrî û Qasim û gelek rewşenbîr û siyasetmedarên kurd ên din endamên Partiya Xoybûnê bûn.

Têkiliyên wî yê li bîrxetê çawa dest pê dikin? Di warê siyasî de çi dike li wê derê?

Belê Osman Sebrî di sala 1919an de, di çardeh saliya xwe de carekê Mîr Celadet Alî Bedirxan dîtibû. Wexta ew, birayê wî Kamêran Alî Bedirxan, Qedrî Cemîl Paşa, Evdîrehmanê Hekarî û Major Noel ji bo karekî bi hev re hatibûn gera Kurdistanê, li mala wan bibûn mêvan. Lê belê ew di bîra Mîr Celadet Alî Bedirxan de nemabû. Lê paşê, dema ku wî û Ekrem Cemîl Paşa hevdu di trêne de dîtibûn, demekê di derbarê rewşa welêt de bi hev re sihbet kiribûn, wê demê Osman Sebrî agahiya ku dikê derbasî bin xetê bibe û daxwaziya xwe ya endamtiya Xoybûnê bi wî dabû zanîn. Herwiha wî jî paşê agahî dabû Mîr Celadet Alî Bedirxan. Yanê dema ku Osman Sebrî derbasî bîrxetê dibe, jixwe Mîr Celadet Alî Bedirxan li hêviya wî ye û bê pîrsîrêk dibe endamê Xoybûnê. Jixwe Osman Sebrî, kesekî milîtan e û her gava ku wî avêti siyasî ye. Di nava Partiya Xoybûnê de gelek kar û barên siyasî dike.

Tesîra Şoreşa Cotmehê ya marksîstên Rûsyayê çi ye li ser Apê Osman?

Şoreşa cotmehê di sala 1917an de pêk tê, Osman Sebrî wê demê 12 salî ye. Wê demê Osman Sebrî nû ji dibistana seretay (îptîdai) mezûn bûye û mamosteyekî wî ku paşê jî têkiliya wan bi hev re berdewam kirî yê bi navê Smaîl Efendî heye. Smaîl Efendî, mirovekî zana û sosyalîst e. Herwiha wî bandoreke mezin li

ser Osman Sebrî kiribû ku wî mamosteyî nêrîna sosyalîzmê bi Osman Sebrî dabû hînkirin.

Peydabûna kerameta nivîsandinê; Hawar

Û destpêka Hawarê... Rola wî çi ye di derxistina Hawarê de? Çi ye girîngiya Apê Osman?

Berî nemir Mîr Celadet Alî Bedirxan dikê kovarê derxe, Osman Sebrî sirgûn e li bajarê Yafayê. Mîr Celadet jî wî re nameyekê dişîne û dibêje em ê "Hawarê" derxin, ew jî ji bo hêjmara yekê helbestekî dişêyne. Herwiha serencama wan a derxistina Hawarê bi vî şeklî dest pê dike. Di sêrî de heta dawiyê, di her hêjmareke Hawarê de ked û nivîsa Osman Sebrî heye û her bi hev re ne. Osman Sebrî hewar her bi pexşan û helbestên xwe xemilandîye. Osman Sebrî di derbarê Hawarê de wiha dibêje:

Gava ku Mîr Celadetê rehmêtî dest bi derxistina Hawarê kir, di dilê me gişkan de kerameta nivîsandinê çêbû. Lê piştî Celadet ji min re pîrsek jî gotibû, ew xweş ketibû serê min. Got 'Ez dibînim çavên te li çîrokên şoreş û lîxistinê ne... Em ferz bikin ku tu bi tenê bikaribî Kurdistanekê çêbikî. Lê ew Kurdîstana ku merivek çêbike, merivek dikare xerab jî bike.'

Gava meriv nivîsên wî dixwîne û bala xwe dide jêrnîşeyên hin nivîsan meriv dibîne ku sirgûniya wî sirgûniyeke ecêb e. Hûn karin qala sirgûniya wî bikin?

Bêguman Osman Sebrî ne tenê rewşenbîr û nivîskarekî kurd e, di heman demê de şoreşgereki kurd e. Ji ber ku zindanbendî û sirgûn ji êş û belayên şoreşgeriyê bi tenê yek e, jiyana wî jî di nav sirgûn û zindanbendiyê de boriye. Cara pêşî, ji ber ku bi ya mandaya Fransîzan nekiriye ew di sala 1927an de sirgûnî Bajarê Raqayê kirine û bi qasî mehekê li wê derê sirgûn maye. Di sala 1932an wî sirgûnî Filîstînê dîkin, ew jî diçe Yafa yê, bi navê 'mamoste zirav' li wê derê dimîne. Paşê ew di salên 1933 û 1934an de, li bajarê Hemayê di bin rûniştina darê zorê de maye. Osman Sebrî di sala 1935an de sirgûnî Afrîqayê, Grava Madagaskarê dibe, nêzî du salan li wir dimîne. Di dala 1937an de vedigere Ur-dînê, di sala 1938an de vedigere Sûriyeyê. Osman Sebrî herî dawî di sala 1968an de, ji aliye

Konê Reş

Osman Sebrî

1905 – 1993

(Çînenîgarî û çend nivîs û helbestên nû)

2017

hukmeta Hafiz Esad ve sirgûnî bajarê Siwêda(-Palmîra) ya li başûrê Sûriyê tê kirin.

Ez bawer im wextekî zêde di hepsê de jî maye. Çima, çiqas wext û li ku derê mayê di hepsê de?

Bêguman weke ku min li jor jî gotî, jiyana şoreşgerî jiyaneke zor û zehmet e. Lew ku kesê şoreşger bertêkerê rijîma heyî ye û herdem ew û pergala heyî bi hev re di nav şer de ne. Apê Osman, herdi mamên xwe direvîne û ew careke din têne girtin, hikmata wê wextê mamên wî bi dar ve dike, wî jî bi şeş salan dide ciza kirin. Piştî sê meh û nîvên zindanê wî berdidin. Ji wir pê ve zindanbendkirina Osman Sebrî di nav xaka Sûriyê(Şam û Heleb), Lubnan û Iraqê (Mûsil û Bexda) de pêk tê. Ew 12 salên jî temenê xwe di zindanên curbecûr de bi zindanbendî diborîne, pênc caran jî tê sirgûnkirin.

Redkirina teklîfa dagirkeran

Piştî salên surgûniyê û hepsan jiyana wî çawa bihurî? Di nav çî şert û mercan de bû gava çû ser dilovaniya xwe?

Jixwe jiyana wî ya ku tevahî sirgûn e, jê nivî sirgûna di nav sirgûnê de ye. Ya din jî zindanben-

diya di nav sirgûniyê de ye. Di destpêka çûyîna xwe ya binxetê de, berpîrsê mandaya Fransiyayê hetf gundan pêşniyarî wî dike. Jê re dibêjin ewan gundan avadan bike bila tevî axa xwe yê te bin. Dibêjin gava tu bibî mirovekî maqûl, li ser navê hukmata Fransiyayê mehaneyeke bo penaberên siyasî jî heye, em ê ewê mehaneyê jî bi te ve girêbidin û tu yê jiyaneke dewlemend biborînî. Osman Sebrîyê ku 10 gundên xwe li serxetê hiştî, xwe li ber heft gundên ewên dagirker jî danenîn. Bi rastî, ji ber ku wî degera qezenckirina malê dinyayê nedît, her bi qezenca xwe ya kêr, îdare dikir. Xaniyekî Apê Osman li Şamê, li Taxa Ruknedîn(xêlkê digot Taxa Penaberan) hebû. Apê Osman mala xwe zivirandibû dibistana kurdî ku bi sedan kesî li mala wî dersên kurdî diditin. Zarokên wî mezin bûn, gelekên wan çûn Awrûpa. Kewê xanîma ku yadîgara birayê wî Şewket bû li gel wî bû, xizmeta wî didît. Piştî mirina wî, ew jî vegeriya hat serxetê, warê bav û kalan.

Bo yadigariya wî divê îro sazî û dezgeyên kurdan çî bikin?

Bêguman kurdên bakur, têtetêr Apê Osman nasnakî; ne jiyana wî ya serxetê, ne jî jiyana wî ya binxetê baş zanin. Vê zanîn û hişmendiyê romana wî "Şihîna Hespên Azad" bi min da nivîsandin. Min xwest zarokên gelê min, vî lehengê şoreşger tevî jiyana û têkoşîna wî, keda wî ya di ber zimanê kurdî de nas bikin û zanibin. Ji ber ku Osman Sebrî di dîroka kurdan de rawestgehê taybet, berekî nexşîn û bi rûmet e. Lazim e pêşî hemû kurd wî bişopînin û têkoşîna wî ya ji bo gel fam bikin. Herwiha ji bo vî yekê jî divê gelek tişt bêne kirin. Meriv dikare wan tişt û çalakîyan wiha bide pêy hev:

1. Divê pêşî li ser navê wî weqfêk bête damezirandin.
2. Di bin banê wê weqfê de dibistanên ku bi zimanê kurdî perwerdeyê didin bêne avakirin.
3. Li ser navê wî kitêbxaneyek xwedî arşîveke gelek mezin bête damezirandin û ji niha de xebatkarên wê dest bi komkirina belge û dokumanterên kurdolojiyê bikin.
4. Divê her sal rojbûna wî bê pîrozkirin û mirina wî bête bîranîn.
5. Li ser navê wî xelatên ziman, çand, wêje û hunerê bêne dayîn.

BAVÊ MIN OSMAN SEBRÎ

HÊVÎ SEBRÎ

Li ser pîrsa we ka bavê min mirovekî çawa, bavekî çawa bû, ez dikarim bi kurtî bavê xwe welê bidim naskirin:

Pere:

Şîreta wî ew bû ku em nebin xulamê peran.

Keçik:

Wî digot wê her keçik bibe dayikek, divê em alîkariya keçikan bikin. Keçik mala mirov germ dîkin.

Zewac:

Wî digot heke têkiliya keç û kurekî bi başî û bi hezkirin dest pê bibe, ew dikare bibe bingehê zewaceke baş. Dema qelen tê ortê, her tişt xera dibe û jiyana herdu aliyan tevlihev dibe. Qelen tişteki xerab e, mirov keça xwe difiroşe.

Şîret:

Bavê min hertim em şîret dikirin, dixwest em ferqa başî û xerabiyên ji hev derxin; digot filan tişt baş e, filan tişt xerab e. Wî bi awayekî aram û zelal hewl dida ku zarokên xwe li ber başî û xerabiyên bixe. Gava wî behsa mijarekê dikir, bi mantiq pê de diçû û bi analîz em li ber dixistin. Ez heta niha jî di bin tesîra wê ramana wî de me.

Hezkirina wî wek bavekî:

Wî em bi hezkirin û hurmet mezin kir. Ew wek deryayekê bû, hemêza wî germ bû. Em dixistin hemêza xwe, bi me şa dibû, em maçî dikir. Wî ne bi tirs, lê bi hezkirin û evîn em mezin dikir.

Jiyan:

Wî hertim bi awayekî erênî li jiyane dinêrî, realist bû, kûr, wek filozofekî bû. Wî ji jiyane hez dikir û bi qîmetê her tiştî zanibû. Ew mirovekî razî bû.

Ez ji bavê xwe fêrî çi bûme?

Ez ji bavê xwe fêrî rastiye bûme, dûrî derewan ketime.

Ez pozîtîf û realist im.

Ez ji alîkariya xelkê hez dikim.

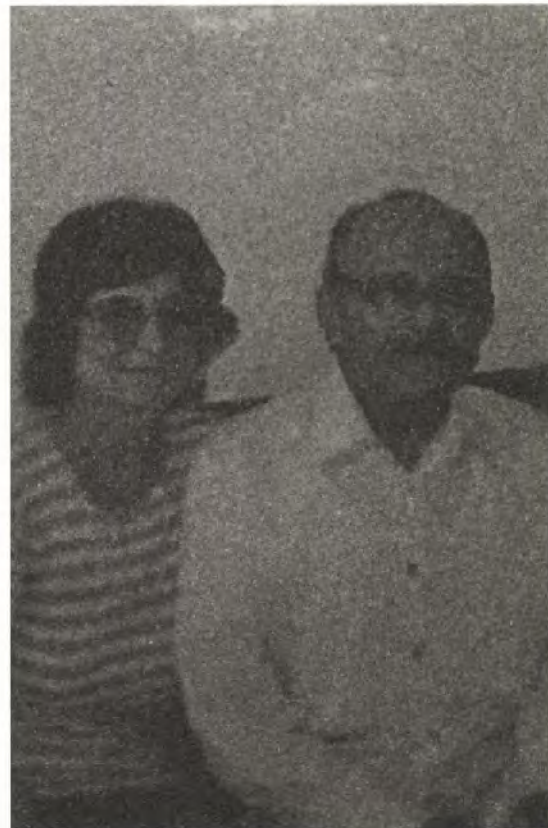
Ez dilşa me, car caran jiyana zehmet bibe jî, bi sebr im.

Heke ez bixwazim tişteki bikim, hêviya min xurt e, bi sebr û tehemûl im.

Ez karê xwe ji dil û can dikim.

Ya dawî:

Bavê min Osman Sebrî, rêber û ronahiya jiyana min e, ew hêzê dide min, ez taqet û enerjîya xwe ji wî distînim.

STATUYA ABORÎ YA ZIMANEKÎ Û ASÎMÎLASYON

NECAT AYAZ

Di hejmara borî de mijara dosyeya me têkiliya bikaranîna ziman û rewşa sosyo-ekonomîk bû. Navenda lêkolînan a bi navê SAMERê encama lêkolînekê daxuyandibû. Li gorî encamnameya lêkolînê li bakurê Kurdistanê rewşa aborî ya insanan çiqas baştir dibe ew insan ewqas kêr bi kurdî diaxivin. Yanê bi gotineke din li bajarên bakurê Kurdistanê xizan ji dewlemendan bêhtir bi kurdî diaxivin. Di hejmara borî de Yusuf Karataş ligel Cuma Çiçek hevpeyvînek kiribû li ser vê mijarê. Di vê hejmarê de jî lêkolîner Necat Ayaz ku bi salan e li ser meseleya ziman dixebite, gotareke berfireh nivîsand bo xwînerên me. Ayaz, di vê gotara xwe de bi nêzîkatiyeke sosyolingûstîk têkiliya aborî û ziman hildaye dest û di vî warî de rexneyên muhîm li aktorên siyasî yên kurdan dike.

Bingeheke stabîl a aboriyê ji bo parastina zimaneke meseleyeke nebenabe ye. Ev yek ji aliyê sosyolingûstîstan ve wiha tê dîtin. Çimkî aborî tevî qada rêvebiriyê yek ji qadeke bilind a bikaranîna ziman e. Bikaranîna ziman a di vê qadê de hebûna ziman misoger dike û bikarneanîna wê jî rê li ber hilweşîna ziman vedike. Zimankujîya ku di sedsala 19an de dest pê kiriye yek ji bûyerên herî trajîk ê du sed salên dawî ye. Ev yek ji ber

karakerê kapîtalîzmê derdikeve holê. Kapîtalîzm hemû nirxên dinyayê û civakê dixebite aboriya ku tekane yezdanê wê pere ye. Di vê reqabeta bê dawî de kes, çîn û etnîsîteyên ku hêzê bi dest dixin dikarin li ser piyan bimînin. Para yê mayî jî herdem xizmet an tunebûn e. Û dema hûn di vê têkoşînê de têk çûbin, ligel nirxên xwe yê heyî, zimaneke xwe jî wînda dikin. Lewma kapîtalîzm zimankuj e û gelek aliyên cihanê veguherandiye

‘ Îcar çîma çîna xizan, ji çîna navîn bêhtir bi kurdî xeber dide? Divê tavlê ez bêjim li bajaran mobilîzasyona civakî ya ber bi jor ve, bi tirkî pêk tê. Li bajaran îtîbar û fonksiyonên tirkî ji kurdî zêdetir in. Lewma dema kesekî an malbatekî ji aliyê aborî ve dibe xwedî derfetên baştir, di jiyana xwe ya civakî de, li mekanên vê jiyane yekser dev ji kurdî berdide û derbasî tirkî

goristanên zimanan. Bi kurta hî em dikarin bêjin aborî dikare ziman bikuje û di heman demê de dikare hebûna wê misoger jî bike.

Yan dev ji zimanê xwe berdîn, yan erdên xwe bidin

Meseleya Îrlandayê mînakeke balkêş e. Belê, beriya kapîtalîzmê, hîn di sedsala 17an de pêk hatiye lê axir ji aliyê aboriyê ve tehakûmek heye. Rêvebiriya dagirker a inglîz ji bo hilweşandina bingeha aboriya Îrlandaya serhildêr, protestanbûnê ji bo xwedîtiya erdan kiriye şertekî. Ev yek hêza aboriyê ya arîstokrasiya katolik û galîkîaxêf şikandiyê. Helbet bi vî awayî protestanî hatiye teşwîqkirin û pê re jî derî li belavbûna inglîzî hatiye vekirin. Protestanî û inglîzî bo kolonîzasyonê du çekên kêrhatî yê Qraliyeta Brîtanayê bûne û herdem destbirakê hev bûne. Bikaranîna mulkiyeta erdan li hember etnisîteyê serhildêr an guherandina realîteya olî li hin aliyên din ên dinyayê jî hatine bikaranîn. Osmanî li Balkanan, bi taybetî jî li Bosna-Hersekê vê stratejiyê bi serfirazî meşandine. Li vir jî ji bo xwedîtiya erdan misilmanî hatiye ferzkirin û ev yek kiriye ku beşeke cidî ya maldarên sirp bibin misilman. Kesên ku niha ji wan re boşnak dibêjin di eslê xwe de sirbên wê demê ne ku ji bo erdên xwe ji dest bernedîn misilmaniyê qebûl kirine.

Lê ev fermanên ku milkeyeta erdan û endamtiya olekê bi hev girêdide ne bûyereke ewqas zêde berbelav e û rasterast ne sebebê kuştina ziman e. Û wekî mînaka Balkanan jî nişan dide, dema zimanekî we yê xurt tune be, tesîrê li ser realîteya zimanê li welêt tê axaftin jî nake. Wekî me niha jî got, hebûna zimanan bi pêşketina aboriya kapîtalîst ketiye xetereyê. Marjînalbûna zimanan bi pêşketina kapîtalîzmê re dest pê kiriye û bi şo-

reşa sanayiyê re gihîştîye asteke kujer. Hilberîna li febrîqeyan li ser karkerên xwedî ziman, zarava yan devokên cuda bikaranîna zimanekî standart ferz kiriye û ev jî bûye fermana mirina cihêrengiya zimanî. Û elbet perwerde, tenduristî, medya û xizmetên din ên ji bo gel êdî bi zimanê standart hatine birêxistinkirin. Ji dîroka kapîtalîzma li rojavayê Ewrûpayê di heman demê de meriv dikare perspektîfa pêşketina zimanên hegemon û paşketina zimanên din jî bixwîne.

Mînaka herî jandar a ser mijarê, bê guman Îrlandaya piştî xelaya 1849an e. Di encama xelaya ku wekî "Xelaya Patatan" dihate pênasekirin de ji milyonekî zêdetir kes mirin, 2 milyon kes jî terka welatê xwe kirin. Xela herî zêde li herêmên galîkî-axêv tesîrê kiribû û piştî xelayê civaka bi tevahî bê taqet mayî, mecbûr ma terka zimanê xwe bike. Êdî derfetên kar tenê ji bo kesên ku bi inglîzîyê baş zanibûn hebûn û ev jî prestîja galîkî ya heta wê demê, bi erdê re kir yek.

Kurdên koçber, li bajaran ji neçarî zimanê xwe xwarin !

Welatên ku rastî êrişên fizîkî û zimanî yê hêzên navendî hatine, li ser sînorên van dewletan veguherîne herêmên şer û aloziya domdar. Pîrî caran bernamêyên asimîlasyonê zimanî ligel dagirkirina leşkerî, bêistîkrariya siyasî û aborî hatine meşandin. Ev jî bûye sebebê bêaramiyê û di encam de jî koça domdar a ji van welatan. Ev proses li Îrlanda, Îskoçya, Korsîka û heta radeyekê Bask û Tîrola Başûr baş dikare bê şopandin.

Hêjayî gotinê ye, di roja îro de li van hemû welatan meseleyên siyasî bi şeklekî hatine çareserkirin û êdî koç sekiniye. Mixabin li Kurdistanê —digel di destên me de daneyên pêbawer tune ne jî— hîn didome û wisa xuya dike ew ê bidome jî. Li vir rastiya herî tahl ev e ku encamên li van welatan ên herî kêr 150 salan de pêk hatine, li bakurê Kurdistanê di navbera 20 salan de derketine holê. Li cihanê kîjan ziman dibe bila bibe, di demê ewqas kurt de nêzikî nivê axêverên wê terka cîwarên xwe bikin, êdî nikare bi hêsani li ser piya bimîne. Ji ber ku koç -çi ber bi derve û çî jî ber bi hundir ve- rasterast bandorê li hebûna ziman dike.

Lêbelê divê em koça salên 1990an û ya piştî wê ji hev veqetînin. Hin bajarên biçûk ne tê de, bajarên

bakur piştî ragihandina Komara Tirkîyeyê gav bi gav veguherîn bajarên tirkîaxêv. Koça gundiyan kurd cara pêşiyê serdestiya tirkî li navendên wê yên li Kurdistanê şikand û sînorên ji bo kurdî hatibûn danîn tevlihev kir. Digel hemû kambaxiya xwe jî ev bûyer di dema bilindbûna têkoşîna rizgariyê pêk hat. Ji her herêmên kurdên xwedî zarava, devok û çandeke jiyane ya cuda di encama zilma hêzên dewletê de mecbûr man koçî bajarên bikin û di heman kolanan de bibin cîranên hev. Di dîrokê de cara ewilî piştgiriyeke berfireh a etnik di asta gundiyan ji herêmên cuda û bajarîyan de pêk dihat. Nasnameya neteweyî ya kurdan ku heta wê demê tenê argûmaneke polîtîk a rêxistinên kurdan bûn, di vê prosesa jandar de pêk dihat. Û tiştê herî girîng jî, lehiya koça gundiyan ziman ligel argumanên anti-kolonyalist û serxwebûnxwaz wekî parçeyeke vê nasnameyê ciyê xwe digirt. Helbet ev yek bi awayekî fiilî pêk dihat û tu car nebû armançeke tevgera kurd ku li ser vê desteka gel têkoşîna bilind dikir. Ne formûlasyonek jî bo nasnameyê neteweyî, ne jî polîtîkayeke ziman di vê demê de derketin holê. Û di vê dema girseyibûyîn û kurdîbûna bajarên de tevgerê bikaranîna zimanê tirkî domand. Wisa xuya dike, piştî sala 2000î berxwedana zimanî ya gundiyan kurd li bajarên tirkî çû. Tirkîya ku bi koça mezîna gundiyan li bajarên hatibû ber tirkîyê, rabû ser xwe û vê care bi awayekî xedar tola xwe ji kurdî girt. Ji vir şûn de, derî li pêşiya çîroka bajarîbûyîna kurdî bi tevahî hat girtin. Ev dîroka reş a ku di 9-10 salan de pêk hat, mijareke girîng a lêkolînê ye. Di vê meseleyê de rola tevgera kurd hem navendî hem jî şaxên wê yên herêmî, siyaseta legal a kurd û saziyên din ên li bajarên divê bê ronîkirin.

Hêz, qabiliyet an hewldaneke tevgera kurd ji bo çareserkirina problemên aborî, tenduristî, perwerde û hwd. yên wê girseya mezîna tunebû. Ev jî kir ku ev girseya koçber terka projeyên dewletê bê kirin. Dewletê li bajarên bi sedan qursên meslekî, xwendin û nivîsandina tirkî vekirin. Bi desteka rêxistinên navneteweyî kampanyaya perwerdeya keşan hatin lidarxistin. Walîti û qeymeqamî bi hinceta alîkariya aborî û xebatên din xwe gihandî bi dehezaran malbatan. Bi mebesta bikaribin qertên kesk ê jî bo xizmetên tenduristiyê bi dest bixînin, malbatên bêçare mecbûr man xwe avêtin hembêza dewletê û nokerên wan ên herêmî. Û elbet jî bo bikaranîna van hemû derfetên zanîna

tirkî ferz bû. Ji bilî wê, lêgerîna kar zanîna tirkî li ser gundiyan kurdîaxêf ferz dikir. Lewma windabûna kurdî li bajarên ne ji ber aboriya xurt a bajarên e lê ji ber bêçaretî heta birçîbûna koçberên kurdîaxêv in. Ewqas bêçare ye ku bêyî ku bikaribe bifikire ji deriyê ber bi asimilasyona ziman ve diçe dikeve hundir. Mixabin heta niha ev çerxa asimilasyonê nebûye mijara pirsê li cem kesên dibêjin em nûner an û rewşenbîrên vî gelî ne.

Çima kurdên xizan, ji kurdên dewlemend bêhtir bi kurdî zanin?

Xebatkarên wê kovarê gava wê nivîsê ji min xwestin qala encama anketeye SAMERê kirin. Li gorî encama anketê li bajarên çîna xizan, ji çîna navîn bêhtir bi kurdî dipeyive. Ewî dixwazim bibêjim di 10 salên dawî de eger anketeye kerhatî ya SAMERê jî bo ziman kiribe be guman ev e! Di vê dema dirêj de, li bakur bi sedan anket hatin kirin lê yek anketeye sosyolinguîstîk bi destê saziyên kurd nehate kirin. Eger em ziman wekî kesekî nexweş bihesibînin, em dikarin bêjin nexweşekî li ber çavên herkesî her ku diçe xerabtir dibe lê tu kes naxwaze biçe ser vî nexweşî! Ango bi anketan teşîsên zanistî nehat kirin ku ji tunebûna gav bi gav a kurdî re çareserî bê ditin.

Îcar çima çîna xizan, ji çîna navîn bêhtir bi kurdî xeber dide? Divê tavilê ez bêjim li bajarên mobilîzasyona civakî ya ber bi jor ve, bi tirkî pêk tê. Li bajarên îtibar û fonksiyonên tirkî ji kurdî zêdetir in. Lewma dema kesekî an malbatekî ji aliyê aborî ve dibe xwedî derfetên baştir, di jiyana xwe ya civakî de, li mekanên wê jiyane yekser dev ji kurdî berdide û derbasî tirkî dibe. Ev çerx ewqas bêqisûr dixebite ku bêyî mirov ew ferq bike pêk tê û dubareyê domdar normalîze dibe. Ev mobilîzasyona di warê tebeqeyên civakî de bi awayekî fizikî ango li mekanan jî dikare bê şopandin. Li Amedê kesên ji Baxleran, Huzurevleri yan Sûrê koçî taxên luks ên wekî 75 metre û derdora otogara nû dikin, terka kurdî dikin. Dibe ku ev derdor di nava malê de heta demekê kurdî bi kar tîne. Lê belê li siteyên luks ên dorgirtî û li derdora wan axaftina bi tirkî bûye normeke civakî ya rûniştî. Û sed mixabin êdî tu kes, tu hêz bi hêsanî nikare tirkî ji wê textê wê yê saxlem daxê!

Bilindkirina statuya civakî ji çîna xizan ber bi çîna navîn de ye û ev, ligel hereketa ber bi mekanên tirkîaxêf ên bajarên pêk tê. Ev yek encameke sîs-

tema siyasî, civakî û aborî ye û sekinandina wê ne mimkun e. Têkiliya di navbera zanîna ziman û aboriye de li her derê cihane dişibe hev. Kesên bi zimanê dayikê dipeyivin, ji kesên ku bi zimane hegemon ê dewlete diaxivin, xizantir in. Kesên bi tenê zimane kî hegemon yê wekî Îngilîzî, Fransî, Îspanyolî an bi tirkî diaxivin, ji kesên pîrziman dewlemendtir in. Kesekî bi tenê bi zimane kî hegemon baş diaxive ji ber avantaja wê ya siyasî, civakî û aboriyê ji kesên 2 heta 3 ziman diaxivin dewlemendtir in. Ev rewş bêdealetiyeke berbiçav a civakî ye.

Çîna navîn a siyasî, hevkarîya asîmilasyonê kir !

Ji destpêka pêkhatina siyaseta legal a li bakur derdorên elît li pêş in. Ji HEPê bigire heta HA-DEPê û HDPê rewş wiha ye. Heta di destpêkê de di nava dilê vê siyasetê de hebûna kesên maldar balê dikişîne ser xwe. Wekî li gelek aliyên cihanê, derfeta xizanên hejar tune ye bi siyasetê re eleqedar bibin. Îcar armanca çîna navîn ku li ser wê jî hin derdorên ji çîna bilind hene, di dema legalbûna siyaseta kurd de derket pêş. Ligel sempatiya wan a ji bo doza kurd, armanca wan bidestxistina derfetên siyasî û aboriyê bû. Bilindbûna dengên siyasetê di hîlbijartinan de û bi taybetî bidestxistina şaredariyan têra xwe van derfetan derxistin holê. Digel sempatiya wan a me niha qal kir, ev

“Eger em rastiya ji vê ji tahtir bibêjin; li bakurê Kurdistanê di warê ziman de întixarek kolektîf pêk tê, di nava vê proseye de hemû elîtên kurd cî digirin. Êdî kurdî wateya xwe ya ji bo nasnameya kurdîtiyê bi lez winda dike. Ev tê wê wateyê ku beyî kurdî jî nasnameyeke kurdbûnê mimkun e.

derdor ne xwedî bernameyeke diyarkirî ya ji bo doza kurd bûn û formasyona wan a siyasî û entelektuelî têra vê yekê nedikir.

Lewma ji bo bidestxistina derfetên siyasî û aborî ew bi tevahî mecbûrî tevgera kurd bûn. Yanî ez dixwazim bêjim, têkiliya wan a bi tevgera kurd re ne li ser hevkarîyê bû lê li ser bîatê bû. Helbet ne proje an fikrek ji bo parastina ziman û ne jî ji bo meseleyên din ên bi problema kurdan re eleqeder hebû. Eger rewş ne wiha bûya, derfetên mezin ên têkoşîna kurd derxist holê dikaribû bibûna bingeha ronesanseke kurd. Ji ber ku piştî 70 salên înkâr û asîmilasyonê politikayên dewletê şikestinek mezin xwaribû. Li ser vê serfiraziya tevgera kurd bernameyên neteweyî yê di meseleya ziman, akademî, wesangerî û çand û huner dikaribûn bihatana bi peşxistin. Le hêz û formasyona çîna navîn tunebu ku bikaribe bi

tevgera kurd re rûne û ji bo van mijarên stratejîk nîqaş bike. Û di dewsa vê de wan ji bo berjewendiyên xwe, ji wan çî hat xwestin gotin erê û em di encam de gihîştin roja îro ku ji bo zimanê kurdî tiştekî kerhatî nehate kirin.

Nêzikî 20 salan bi dehan saredarî li ser navê tevgera kurd di destê çîna navîn de ma. Heta ne durî rastiye ye ku mirov bêje çîna navîn herî zêde di vê demê de bi derfetên şaredariyan mezin bû. Di vê demê de bajar du qat, sê qat mezin bûn û di serî de avahisazî û kirîn u firotina erdên ji îmarê re hatin vekirin, hebûna çîna navîn di gelek sektoran zedetir bû. Helbet ev pêşketina aboriyê tevli bikanîna zimanê jiyana bajarên ango tirkî pek dihat. Û jixwe tevgerê jî di mijara ziman de tiştekî cuda ne dikir û ne ji vê derdore dixwest. Bi taybetî rola şaredariyên bajarên û şaredariyên navçeyên navendî ya di bilindkirina prestîja civakî ya kurdî de mijareke heyatî bû. Rêvebiriyên şaredariyan dikaribûn zimanê naxweyî yê xebata şaredariyê bikira kurdî. Ji bo vê ne hewce bû li benda reformeke hiqûqî an destûra dewletê bisekinîyana. Ev yek bi awayekî fiilî dikaribû pêk bihata. Bo nimûne li gorî lêkolîneke wê demê li Şaredariya Bajarê Mezin a Amedê zanîna kurdî di nava xebatkaran de ji % 98 bû! Têkiliyên bi gel re û hemû xebatên şaredariyê yên di nava gel de dikaribû bi kurdî bihatana kirin. Ji bo hemû namzetên şaredar û endamên meclîsa şaredariyê û heta ji bo personelên şertê zanîna yek ji zaravayên kurdî dikaribû bihata ferz kirin. Helbet yek ji van jî nehat kirin û rabûn di ser de jî hin şaredarên bi kurdî nizanin heta yên tirk li bajarên kurdan anîn ser kar. Bo nimûne li Baxleran ku pîraniya welatîyên wê koçberên ji gundan bûn, Yurdusev Ozsokmenler kirin şaredar! Û di dema wê de Şaredariya Baxleran şerm nekir li ser navê xizmeta ji jinan re dest bi qursa tirkî kir!

Ez berpîrsiyariya çîna navîn a di windabûna zimanê kurdî de nîqaş nakim û nabêjim tenê rola wê heye. Ez dibêjim ew bi vê sekna xwe ya li dijî kurdî, bi politikaya asimilasyonîst a dewleta tirk re hevkarîyê kiriye. Elîtên kurd di siyaseta giştî û şaredariyan de, zimanê kurdî kirin qurbana berjewendiyên xwe. Eger hûn bêjin 'Ma qet tiştekî nekirin?' ez ê ji bêjim belê hin qursên ziman vekirin û tabelayên xwe kirin kurdî-tirkî. Evqasî guhê ga jî nake û nayê wê wateyê ku şaredarî xwedî polîtîkaya parastina kurdî ye.

Bangewazî êdî mijareke mîzahê ye

Min jî berê hinek serê xwe bi modelan diêşand. Mixabin êdî mesele ne model e lê ev helwesta li dijî parastina zimanê kurdî ye. Hûn modela herî baş a cîhanê jî binin, ev girseya asimilêbûyî ya bajarên ku em wekî çîna navîn pênase dikin û helbet girseyên din ên bajarên ku êdî ji bo wan prestîja kurdî nemaye, wê li hember bibin asteng. Eger em rastiya ji vê ji tahtir bibêjin; li bakurê Kurdistanê di warê ziman de întixarek kolektîf pêk tê, di nava vê proseya de hemû elîtên kurd cî digirin. Êdî kurdî wateya xwe ya ji bo nasnameya kurdîtiyê bi lez winda dike. Ev tê wê wateyê ku beyî kurdî jî nasnameyeke kurdbûnê mimkun e. Eger em mînakek ji cîhane bidin; proseya ku li Îrlandayê di 150 salan de bûye, li bakurê Kurdistanê di 20 salan de pêk hatiye. Herwiha heta niha tevgera kurd ne li ser dekolonîzasyon û rola ziman a di vê mijarê de nîqaş kiriye û ne bûye xwedî sekneke diyarkirî. Bangewaziyên sazî û dezgeyan jî bi ya min êdî mijareke mîzahê ye. Hemû kesên ku li ser navê parastina kurdî bûn sebeb ku 10-15 salên zêrîn bêyî têkoşîneke ziman bibe va ye careke din daketine meydanê. Ev derdora ku ji bo berjewendiyên xwe derfetên siyaseta kurd li ser navê parastin û perwerdeya ziman bi kar anî û nehişt tevgera li ser ruhekî sivil û demokratîk a gel derkeve hole, niha şerm nake û derdikeve pêş kamerayan û ji bo kurdî careke din bang dike.

Li aliyekî din, êdî tevgera kurd û hemû elîtên kurd ji dil biryara parastina kurdî bidin jî ev yek wê têrî parastina kurdî neke. Bakur nêzikî 40 sal in bûye qadeke şer û di encama vê de derfeta îstîtkareke siyasî û aborî ji holê rabûye. Piştî şerê 2015an ku li keleyên klasîk ên kurdî pêk hatin, pê re koça bi sedhezaran kesên kurdiaxêf, desteserkirina şaredariyên kurd û zilma giran a li her aliyê bakur derket asta herî bilind, êdî hebûn û tunebûna kurdî ne girêdayî biryarên nênerên kurdan e. Lêbele ev nayê wê wateyê ku tiştekî nikare bê kirin. Lê êdî tu rexistin û derdor nikare di van şert û mercan de bi tena serê xwe encamekê bigire. Ya herî baş hem realîteya niha û hem ji li ser van salên dawî yên min qal kir, divê bi bêhneke fireh nîqaşên serbest bîna meşandin û piştî ronîkirina vê dîroka reş a tevli aktorên wê divê ji bo rewşa nû hin formulasyonên realist bîna bipêşxistin. ♪

► Seher yeli NESİMÎ...

RAGİP İNCESAĞIR

Azeri şair İmadeddin Nesîmî, Şeyh Bedreddin ve Kaygusuz Abdal ile aynı yıllarda yaşamıştır. Nerede doğduğu ise çok karışık. Tebriz'de, Şiraz'da, Amid'de (Diyarbakır) ve Bağdat'ta doğduğunu iddia edenler var. Ön adının Seyyid olması nedeniyle peygamber soyundan geldiği söylenir ama bu pek mümkün görünmüyor. Kaldı ki bunların hiçbirisi önemli değil bizim için. Onu, Seyyid Nesîmî'yi kimin sevdiği, kimin anladığı ve sahip çıktığı daha önemli.

Nesîm Arapça "seher yeli" demek. Tasavvufta 'seher yeli' kutsal sayılıyor. Tanrı ile insan, seven ile sevilen arasında bir haberci olarak tarif ediliyor. Tam da Nesîmî'ye yaraşır bir mahlas seçimi olmuş demek ki.

Gençliğinde iyi bir medrese eğitimi alan Nesîmî'nin, Hurufilik tarikatının kurucusu Fazlullah ile tanışınca hayatının yönü değişir. Onun yoldaşı, halifesi ve hatta damadı olur. Fazlullah, Timur tarafından idam edilince, onun fikirlerini yaymak için

yollara düşer. Bütün Azerbaycan, İran ve Arap ülkelerini gezdiği gibi Anadolu'yu da dolaşır. Anadolu'da gezdiği yerlerde yobazlar tarafından pek sevilmez ama özellikle Hacı Bektaş'ın takipçileri onu bağirlarına basar.

Timur Anadolu'ya saldırınca Halep'e geçen Nesîmî, orada kendisine çokça taraftar bulur. Bazı yöneticiler bile ondan etkilenmiştir. Bir çok tarihçi, Şeyh Bedreddin'in de Nesîmî ile görüşmek için Halep'e gittiğini söyler.

Kimseye kul olunmamalı

Nesîmî, "insan ilahi güzelliğin bir aynasıdır" diyordu. Bunu anlatmak için harflerden, sayılardan oluşmuş karmaşık bir sistem kurmuştu Hurufilik. Ama aslında bu inancın ana fikri şuydu: "İnsan Tanrı'nın özündendir. O'nun bir parçasıdır (Ene'l Hakk). O yüzden saygın ve özgür olmalıdır. İnsana saygısızlık, Tanrı'ya saygısızlıktır."

Nesîmî, insanı içinde yaşadığı maddî vücuttan daha yüce bir varlık olarak görüyordu. Bu nedenle de hiç bir zalime boyun eğmemeli, insanın kendisi tanrısal olduğu için kimseye kul olmamalıydı.

İnsanın dokunulamaz ve özgür olduğu fikri, aynı Hallac-ı Mansur olayındaki gibi, yöneten-

leri çıldırtmaya yetti. Hocası Fazlullah gibi o da dinden sapmakla suçlanıp hapse atıldı. Memlük Sultanı'nın "derisi yüzüle, ölüsü Haleb'de yedi gün teşhir edile, durumu herkese duyurula, sonra uzuvları parçalana, bir parçası inançlarını bozduğu Dul Kadir oğlu Ali Beğ'le karındaşı Nasirüd-Din'e ve Kara Yülük Osman'a gönderile!" fetvasıyla boynu vuruldu ve derisi yüzüldü. Hemen hemen Şeyh Bedreddin ile aynı tarihlerde (1417).

Canı acımaz, ölmez...

Efsanede anlatılır ki, Nesîmî hiç sesini çıkarmamış derisi yüzülürken. Oradaki bir din adamı öyle düşmanlık doluymuş ki, "Bunun kanı pistir, bir yerinize damlasa, o uzvun

kesilmesi gerekir" diye nefret saçmaktadır. Tesadüf bu ya Nesîmî'nin bir damla kanı bu adamın parmağına gelir. Orada bulunanlar, "Parmağınıza kanı geldi, parmağınızın kesilmesi gerekmez mi?" derler ama sahtekâr dinbaz, "Bu kadardan bir şey olmaz" deyip gider ellerini yıkar. Bunun üzerine Nesîmî şöyle seslenir:

"Zahidin yek barmağın kessen, döner Hakk'dan kaçır/Gör bu miskin âşığı, serpâ soyarlar, ağrımaz" (Bu dindann bir parmağını kessen Tanrı'nın emrinden kaçır/ ama beni baştan aşağı soyarlar, canım acımaz.)

Bedreddin hakkında saraya jurnal mektupları yazmakla ünlü olan Sofyalı Şeyh Balı, onun arkasından şöyle söyleyecekti: "Bilesin ki, Seyyid Nesimi, Fazlullahi Hurufi, Otman Baba ve daha başkaları gibi İşk adıyla ün salan habis taifenin başlarının hepsi zındık kişilerdir."

Bütün bu baskılara rağmen, Nesîmî'nin şiirleri ve destansı yaşam öyküsü, Kalenderilerin sohbetlerinde, Bektaşilerin ayinlerinde, Alevi cemlerinde bugüne kadar söylenegeldi. Nesîmî; o güzel kokulu seher yeli hâlâ esmeye devam ediyor.

Sevenleri Nesîmî'nin ölmeyeceğine inanır, ölüm haberinin yalan olduğunu söylermiş. Çağdaş Azeri şiirinin büyük ozanı Bahtiyar Vahapzade şöyle anlatıyor başka bir dünya özleminin güzelliğini:

"Nesîmî'ni öldüren hagigetden, doğrudan

Min min defe güzeldir, onu yaşadan yalan"

'Yaratıcı insandır' diyen Hurufilik

14. yüzyılda Azerbaycan'da yaşamış Fazlullah Esterebadi'nin kurucusu olduğu *Bâtîni* yolun adı olan Hurufilik, Timur işgali altındaki Azerbaycan'da bir direniş hareketi halini almıştı. Timur'un oğlu Mihranşah, Fazlullah'ı yakalayarak feci şekilde öldürdü. Ama Hurufilik inancı daha da yayıldı. Kalenderiler aracılığıyla Anadolu'ya da ulaştı. Daha sonra ise binlerce Hurufi dervişi Fatih zamanında Edirne'de diri diri yakılarak öldürüldü.

Hurufi adı "harf" kökünden geliyor, "harfçilik" diye çevrilebilir. Harflerin ve seslerin kutsal anlamları olduğu fikrini işliyor ama konu bundan daha derin. Harflerin ve seslerin kutsal anlamları olduğu inancı çok daha öncesine dayanıyor ve farklı kaynakları var. Hinduizmde var olan mantra ve yantralar gibi. Yahudi kabala inancı da böyleydi, hatta bizim geometri dersinde adını öğrendiğimiz (ama *Bâtîni* bir inanç önderi olan) Pisagor da buna inanıyordu. Bu inanca göre seslerin, şekillerin ve harflerin kutsal enerjileri, görünmeyen anlamları vardı. Bu şifreleri çözdükçe hakikate yaklaşırdık. Örneğin Hinduizmde "om" sesi meditasyon için kullanılırken, İslam heterodoksisinde "hu - hay" sesleri kullanılıyordu. Yine Hurufiler insanın *yüzünde Allah yazıldığına* inanırlardı.

Hurufilik, vahdet-i vücud inancıyla harfçilik anlayışını harmanlayarak insanın Tanrı olduğu fikrini işliyordu. İnsan, Tanrı'nın soluğunu içinde taşıyan, "Konuşan Kur'an"dı. İnsanı böylece Tanrı seviyesine çıkartıp, ona "*asıl yaratıcı sensin, senin herşeye kudretin yeter*" diyordu Hurufi inancı.

Ateşte yanan ağaç, gökte dönen taş benim

**Mende sığar iki cihan men, bu cihana sığmazam
Gevher-i lamekân menem, kövn ü mekane sığmazam**

Dünya ve ahiret benim içimde ama ben bu hayata sığmam.
(Mekânsız olan) Tanrı'nın özü benim, hiçbir varlığa ve mekâna sığmam.

**Arş ile ferş ü kaf ü nun, mende bulundu cümle çün
Kes sesini ve ebsem ol, Şerhi beyane sığmazam**

Yer, gök ve yaratılış (kaf-nun) hep bende bulunduğundan,
sözünü uzatma ve sessiz kal, çünkü ben izahlara sığmam

**Şems menem, kamer menem, şehd menem, şeker menem
Ruh-i revan bağıslaram, ruh-i revane sığmazam**

Güneş ve ay, bal ve şeker benim.
İnsanlara ruhlarını veririm ama ben o ruhlara da sığmam

**Nara yanan şecer menem, çarha çihar hacer menem
Gör bu odun zebanesin, men bu zebana sığmazam**

Ateşte yanan ağaç benim, gökyüzüne dönen taş benim.
Gör bu ateşin alevini, (dilini kastediyor) işte ben bu aleve sığmam

**Yel ü su toprak u oddan böyle suret bağlayan
Böyle dükkânı düzen, kendi çıkar mı aradan**

Yel, su, toprak ve ateşten böylesine yüz yaratarak insan yapan
Böylesi bir düzen barındıran insanı yaratan,
niye aradan çekilip görünmezliği seçiyor?

**Ey Nesimi, on sekiz bin Alemin mevcudusun
Kim ki bu devre irişmez, ko gide devvareden**

Ey Nesimi, Tanrı'nın yarattığı bütün alemler içindedir senin
Kim ki bu duruma ulaşmadı, at gitsin onu yörüngenden

► Pirek Di Navbera Do û Îro De: Lawje

Hevpeyvîn: MELA MIHYEDÎN

Lawje ji sê camêrên dildar, jêhatî û qeşeng hatiye meydanê. Her sê heval ji berê de hev dinasin û bi hev re xebatên xweş kirin û hîn jî dikin. Alî, Alî Îmran û Serhad li gund, bajar û metropolan yek bi yek digerin û stranên kevin û qedîm berhev dikin. Lawje tûrikê li milê xwe bi çîrok, helbest, heyranok û stranên tije kiriye û bi amurên modern ewan xebatan ji nû vejandiye. Stranên qedîm bi rîtmên modern digihîne guhdarvanên ciwan. Lawje di navbera do û îro pireke qewîn e. Me xwest em wan û xebatên wan ji nêz ve nas bikin û bidin naskirin. Me pirsên xwe ji cenabê wan kir û wan jî bersiv dan pirsên me.

Hûn ji me re dikarin hebekî qala çîroka damezrandina Lawjeyê bikin? Armanca Lawjeyê çi ye?

Alî: Ji 1998an heta 2000î me hevdu nasî û di van salan de me kom damezrand. Serê pêşî min û Serhad me hev nasî. Hevalekî din jî hebû, ji ber zewacê ji komê veqetiya û piştî Alî Îmran tevî me bû. Me karê muzîka Colemêrgê ji xwe re kir armanc. Bulent Çetîn û Serdar Ozdînc gelekî alîkarî dane me. Me ji xwe re rêyek diyar kir li ser muzîka herêmî ya Colemêrgê û ya Kurdistanî. Me xwest em vê muzîkê bidin nasîn.

Alî Îmran: Me xwest em zanibin ka di nava muzîka kurdî de rewşa muzîka Colemêrgê çawa ye. Her netew bi muzîka xwe tê nasîn û rengê muzîka wan ji yên din cudatir e. Me xwest em fêr bibin ka di nava muzîka cihanê de em çawa tên nasîn. Li ser van mijaran me pir nîqaş kirin, ev pirs ji komê re bû bingeş û li ser vê bingeşê me Lawje ava kir.

Hevaltiya bîst û pênc salan

Evîna muzîkê kengî di dilê we de şax veda û ev çend sal in hûn karê muzîkê dikin?

Serhad: Kelkela muzîkê wexta em biçûk bûn di dilê me de hebû û niha jî heye. Ez diçûm qursa sazê. Alî (ji ber zilma Seddam malbata wî hat Colemêrgê) jî stran digotin û dengê wî pir xweş bû. Me wisa hev nas kir. Ez û Alî Îmran jî em diçûn eynî mektebê. Ji 95an heta niha têkiliya me bi hev re heye û eşqa muzîkê di dilê me de tim heye.

Alî: Di nava malbata min de hunermend û stranbêj gelek in. Eşqa muzîkê hem di nava malbata min de, hem di nava malabata Serhad û Alî Îmran de ji berê de hebû, ev yek têsîrek mezin li jiyana me kir. Li başûr mamosteyê min yê muzîkê Hesen Şerîf bû û ew hevalê birayê min bû. Me li gel hev konser jî dane.

Muzik ji bo we çi îfade dike?

Alî Îmran: Bi Lawjeyê min muzîkê nas kir. Muzîk veguhestina çandekê ye. Bi muzîkê em xwe, zimanê xwe û çanda xwe didin nasîn û ev ji bo min serfiraziyek mezin e.

Alî: Muzîk bo min qêriyek e. Muzîk ger di jiyana me de nebit em ê bi xwe nebitin. Muzîk mîleta aş diket, muzîk mîleta serfiraz diket. Muzîk û huner mîlet dide nasîn. Dema ez qêriyekê dikim di wê qêriyê de êş û janên berê, kêf û xweşiyên berê hene. Ne em bêyî wan dibin û ne jî ew bêyî me dibin.

Dema hûn war bi war li pey lawjeyan digerin û hûn wan qeyd dikin qet leqayî zehmetiyên tî? Hûn dikarin serpehatiyek xwe ji me re bêjin?

Alî: Gelek tişt hene, ez ê hin mînakên bidim. Em çûn gundê Garê yê Şemzînanê. Jinikek hebû, navê wê Tawîs bû, emrê wê nêzikî sed salî bû. Ebeya gund bû û gelek zarok bi destên wê hatibûn dinyayê. Jinikek zana bû. Wê jî jînekê ji gotinên strana heta çîrokbêjiyê di nava gund de belav kiribû. Dema em çûn Tawîs xanim nexweş bû û di nava nivînên xwe de bû. Me behsa muzîkê û strana kir, wê jî serê xwe hêdika rakir û got "Ka hûn çi dibêjin?". Meraq kir û hest kir rabe li gel me strana bêje, hest kir rabe bo me behsa kevneşopiyên berê bike. Lê ji ber nexweşiyê qeweta wê nemabû.

Em çûn mala jinikekê dî. Beriya em biçin wê derê me telefon kir. Me got "Ka çi lazim e? Dapîra te ji çi hez dîke". Hevalê me Umût ji me re got "Ji loqûman pir hez dîke". Me bi xwe re loqûmê birin û pir pir keyfa jînekê hate. Ji me re gelek stran got û me stranên wê qeyd kirin. Wexta em diçûn qeydkirina stranên tenê ne stran, me çîrokan wan jî qeyd dikir. Carna tenê derdê xwe û çîroka xwe ji me re digotin. Ca-

rekê ez çûm ba kalekî, çar-pênc saeta tenê derdê xwe ji min re got. Me guhdariya derdê kulên wan kesan dikir.

Berhema salên dûdirêj

Dema we biryar da hûn ê albuma Seliqê derxin malbat û derdorê çi bertek nîşanî we dan? Di derxistina albumê de ji we re bûn alîkar?

Serhad: Divê em heqê wan nexwin, gelek alîkariya me kirin. Dudişî bûn û digotin "Tiştên siyasî nebêjin". Me jî got "Stranên em berhev dikin û dibêjin stranên siyasî nîn in." Piştê hêdî hêdî dilê wan rehet bû û alîkariya me kirin.

Alî: Malbat di hemû gavan de li def me bûn û alîkarî dane me. Dema me ji hin peyvan fam nedikir û xelet dikir me ew ji malbatê pirs dikir. Malbatê jî bo me stran sererast dikirin. Wan jî dixwest em karekî baştir bikin. Tenê ne malbat, gelê Colemêrgê û Hekariyan û tevî dengbêjên xwe gelek alîkariya me kirin. Em spasîyên xwe ji hemûyan re dişînin û mala wan hezar carî ava be.

Carekê di konsereka we ya Amedê de, we behsa meseleya navê albumê kiribû. Gelo we çima navê albumê Seliqê danî?

Alî Îmran: Seliqê, behsa gotina strana ye. Li Colemêrgê dibêjin selîqeya vê stranê wiha ye, selîqeya şeşbendî wiha ye, selîqeya heyranokê wiha ye. Seliqê şikla gotina stranê ye. Seliqê terzê û şîrovekirina dengbêjê e. Seliqê forma muzîkê bixwe ye. Mîsal heyranokê nerm dibêjin, şeşbendiyê berhewa dibêjin, payîzokê bi dilsojî dibêjin û stranên govendê geş dibêjin. Her selîqeya stranbêjê û dengbêjan jî yê din cudatir e.

Alî: Di serî de navê koma me Seliqê bû, piştê me navê wê

Lawje danî. Me navê berhema xwe ya pêşî Seliqê danî.

Hûn ê di pêşerojê de xebatên xwe wekî pirtûk an jî belgefil-mek derxînin?

Serhad: Me neyt e em di pêşerojê de ji stranên berhevkerî pirtûkekê derxin. Em dixwazin di pirtûkê de behsa jiyana wan dengbêjan bikin. Em dixwazin yek bi yek stranên tevî notayên wan binivîsin û li gel wan ferhengoka wan derxînin.

Alî: Di destên me de stran gelek in û me gelek stran berhev kirin. Em dixwazin hemû arşîva xwe, wekî deng, wekî video, wekî deşîfrasyona gotinên peyvan, wekî pirtûk, belkî wekî antolojîyekê çap bikin. Ev karek zehf zehmet e û ji bo vî karî wextê û kedê lazim e. Em dixwazin ev stran belav bibin û mirov jê feyde bibînin.

Di ser albuma Seliqeyê re pir dem derbas bûye. Ez bawer im di destên we de pir lawje jî hene. Çavên me li rê ne, gelo albumek nû di rê de heye?

Alî: Sala borî me dest bi xebatên albuma nû kir. Me gelek stran jî aranje kir. Lê ji ber hin kar û barên şexsî temam nebû. Lê piştî albuma Seliqeyê me gelek stranên single derxist. Heger meriv wan berhev bike berhemek ji wan derdikeve. Heger vîrûsa koronayê destûr bide em ê xebatên xwe yê nû bidomînin û albumên nû derxînin. Ji bo xebatên nû haziriyên me hene.

Muzîka we muzîka pir enstrumanî ye û keyfek mezin dide guhdarvanan. Stranên we jî stranên anonîm pêk tînin. Van stranên anonîm, bi pir-enstrumanî hûn ji nû ve jîn dikin. Ev xebatek pîroz e ji bo çanda me. Ev fikir ji ku derê derket? We çawa biryar da?

Alî: Di muzîka kurdî de, bo bakur dibêjim, kêman enstruman hatine bikaranîn. Muzîka Colemêrgê ji rîtm û deng pêk tê. Di govend û dawetan de wexta stranê dibêjin bi dest, pî û laşên xwe rîtmê didin stranê. Stranên wan çiqasî bîenstruman bin jî dengê xwe wek enstrumanekê bikartînin. Me xwest em di Selîqeyê de pir amûr pêk bînin û bîngehek wan stranê çêbikin da ku muzîk û stran bibin dostên hev. Me xwest di Lawjeyê de hem amûrên rojhilatî û hem jî yên rojavayî hebin lê dengê Lawje bila xam bimîne û stran wek xwe bimînin. Lewma amûrên me jî stranên me re xizmeta dengî kirin.

Serhad: Dî stranên me kom kirin de tenê deng û rîtm hebû. Nîfşê nû jî dema guhê didin stranên kevin jê hez nakin. Me xwest em bibin pîrek di navbera do û îro de. Lewma me enstruman li muzîka qedîm zêde kir da ku nîfşên nû bi rehetî û bi kêfxweşî guh bidin wan stranên gelêrî. Pir-enstrumanî jî bo me xizmeta dengî dike.

Bî Kurdmax Musicê re we xebatek kir. Di wê xebatê de bi awayê zindî û akustîkî we stranên xwe anîn ziman. Wekî heyranekî keyfa min pir jî van stranên zindî re hat. Gelo di pêşerojê de ihtîmal heye em li stranên we yên akustîkî guhdarî bikin?

Alî Îmran: Xebata Kurdmaxê bê hazîrî û spontane çêbû lê enerjîyek baş derket holê. Ji bo platformekê me nêzî 40 deqîqe konserek zindî da. Li ser platformên dijîtal hûn dikarin xwe bigihînin vê konserê. Xebatên akustîkî li xweşa me diçe û em keyfê jê digrin.

'Em dixwazin stranên kevin nû bikin'

Meriv dibîne gelek hunermendên me jî helbestan stranê çê dikin, gelo têkiliyek çawa di navbera helbest û muzîkê de heye? Navbera we û helbestê çawa ye? Hûn dixwazin jî helbestan stranê çê bikin?

Alî: Dema em stranên xwe çê dikin em întroyên wan çêdikin. Ev întro hemû dibin besteyek nû. Wextê di navbera stranê de em hinek melodyan dibêjin ew besteya Lawjeyê ye. Em jî helbestan dîr nîn in. Ji bilî Lawjeyê, li gel hin şanogeran, di gelek xebatan de min cih gir, wekî: Mem û Zîn, Hamlet û Tosçayê. Ew stranên min di wan xebatan de gotî hemû helbest bûn. Me jî bo wan şanoyan melody çêkirin. Heger em wext bibînin û em xwe bidinê em ê gelek melodyên xweş jî helbestên Cegerxwîn, Melayê Cizîrî û jî yên Melayê Bateyî derxînin. Lê bêtir em dixwazin stranên kevin nû bikin û bigihînin jenerasyona nû.

Hûn jî kîjan terzên muzîkê û jî kîjan muzîkjenan hez dikin?

Alî Îmran: Pîsporên muzîka herêmi diçin xweşa min. Li rojhilat Kamkars û Rastak, Li bakur Lawje diçin xweşa min(dikene). Kesên xizmeta muzîka herêmi dikin û didin nasîn keyfa min jî hemûyan re tê. Keyfa min jî muzîka Mîkaîl

Aslan û Metîn Kemal Kahraman re jî tê. Di nava hunermendên jin de muzîka Rewşan Çelîker û Rûşen Alkar bala min dikşîne. Di muzîka cîhanê de Dhafer Youssef guhdarî dikim. Lîste pir dirêj e.

Serhad: Ji kerema xwe li playlîsta AmîdArtê guhdarî bikin. Me lîsteyek amade kiribû. Hûn dikarin li ser Spotify guhdarî bikin. Ji aliyê gotin û peyvan ve jî Nîzamettîn Arîç hez dikim. Ji hunermendên başûr jî Rahîm Alhaj hez dikim. Wekî din guhê xwe didim muzîkên Îbrahîm Maalouf, Rojda, Hanî, Mehmet Akbaş, Kayhan Kalhor... Her demsalekê guhê didim hunermendek kurd.

Alî: Ez gelekî jî Mihemed Arif Cizîrî hez dikim. Guhê xwe didim Eyaz, Erdewan, Texsîn Taha, Hesen Zîrek, Hesen Cizîrî. Vê demê herî bêhtir guhdariya muzîkên Afrikayê û yên Hindê dikim. Stîla wan gelek cuda ye û muzîkên wan li xweşa min diçe. Ji muzîkên yewnanî ên enstrumantal pir hez dikim, derfetên min çêbûn min ew naskirin û li gel wan min sohbet kir. Li bakur di nava jinan de dengê herî baş ê Rojdayê ye û lê guhdarî dikim. Wekî din Rûşen Alkar, Sakîne Teyna û Mehmet Akbaş dengên bêhempa ne. Delîl Dîlaner jî bo Serhedê kesekî rêber e,

xwenas e û muzîka wî serkeftî ye. Li başûr Hesên Şerîf heye. Belkî gelek nav me negotibin lê hemû jî xizmeta Kurdî dikin û em guhê xwe didin hemûyan.

Hûn dixwazin bi kîjan hunermendan re bixebitin?

Alî: Em jî hemû hunermendên Kurdan hez dikin û tu ferqê nakin navbera wan. Derfet bikeve destên me em dixwazin bi hemûyan re xebatan bikin. Xurtbûn û pêkvebûna hunermendan hêzeke zêde dide gelê kurd. Şivan Perwer, Nîzametîn Arîç... Kî be jî bo me ferq nake. Bi Sakîna Teyna re xebatek me heye û di demek nêz de wê derkeve.

Alî Îmran: Lawje jî bo projeyên hevkar herdem amade ye. Kurdayetî, kurdbûn, zimanê kurdî û muzîka kurdî... Bes bila navend ev bin, em jî bo hemû hunermendan amade ne. Em dikarin bi hemûyan re bixebitin.

Serhad: Hevalên me çi bêjin fikra min jî li ser ya wan e. (dîkene)

Muzîk hem jî siyaseta û hem jî wêjeyê, hem jî çirokê û hem jî ji dîrokê bibandortir e û van hemû disîplînan jî di hundirê xwe de dihewîne. Hûn li ser vê yekê çi difikirin?

Alî Îmran: Dewletên rojavayî bi Ronasans û bi Reformê pêş ketin lê em kurd bi saya muzîkê pêş ketin. Muzîk jî me re Reform û Ronasans e. Muzîk bandorek mezin li civaka me kiriye. Bi saya muzîkê wêjeya me, siyaseta me xurt dibe. Dema hevpeyvînek wêjeyî çêdibe li pey wê konserek teqez heye, dema mîtingek çêdibe li pey wê teqez konserek çêdibe. Kurd gava diçin nava xwezayê di hundirê wê de konserek mînimafîst li dar dixin. Motîvasyona kurdan li ser muzîkê ye, muzîk jî bo me

bêhnvedan e. Çanda devkî weke robarekî ye; her dem diherike û wê biherike jî.

Alî: Muzîk, gel kom dike. Ti qewet, ti hêza siyasî nikare vê hêzê pêk bîne. Bi saya muzîkek baş meriv dikare xwe bigihîne her kesî û meriv dikare şaşiyên mirovan bi muzîkek baş biguherîne. Bi muzîk û çandek xurt em dikarin bala cîhanê bînin ser xwe û em dikarin bi çanda xwe, xwe rizgar bikin. Ev çend sal in karê siyaseta meseleya me çareser nekiriye. Bila bihêlin êdî huner û hunermend wî karî bikin. Heger bi wî şeklî em nêzî wî karî bibin em ê bikaribin xwe bigihînin dilê gelek mirovan.

Muzîka kurdî dikare zikê xebatkarên/xizmetkarên xwe têr bike? Hunermendek kurd dikare bi muzîka xwe jiyana xwe bi rehetî bidomîne? Ji bo muzîka kurdî bi pêş bikeve çi pêwîst e?

Serhad: Muzîk tenê zikê xebatkarên têr nake. Meriv nikare tenê bi muzîkjeniyê debara xwe bike. Ne tenê em, gelek hunermend di vê rewşê de ne. Min endezyariya nexşeyê xwend û niha wî karî dikim û muzîkjeniya xwe jî didomînim. Ji bo me kurdan û hunermendên me jiyana hebekî din zehmettir e.

Alî Îmran: Ez rêber mamos-te me. Bi muzîkê min kariba debara xwe bikira min mamos-terî nedikir. Sazî, komele û dewletên ereb, faris û ermenan piştgiyê didin muzîka hunermendên xwe û reklama wan dikin. Di konserên wan, gelek insan kom dibin. Muzîka kurdî, bêtir ya bakur, bazara wê nîn e. Heger yek bêje "Ez ê tenê xebatên muzîka kurdî bikim û stranên jî pêşerojê re bihêlim" jî sedî sed wê bîrsî bimîne. Derfetên nû çêdibin bi saya medyaya dijital. Divê hêzên

aborî û saziyên me alîkariyê bidin hunermendan, tenê ne jî bo muzîkê jî bo wêjeyê jî divê derfet bête dayîn.

Alî: Sîstemek di nava me kurdên bakur de nîn e. Di sînema, wêne, wêje û di muzîkê de her çiqasî tu pispor bî jî her dem tu muhtacê kesan dibî, jî ber ku kesek alîkarî û sponsoriya te nake. Gelek caran jî ber van sedeman hêviyên meriv dişikîn û meriv naxwaze bixebite. Ez bi eşq û evîndarî wî karî dikim û tenê dixwazim wî karî bikim. Lê dîsa jî ew nayê wê wateyê ku pêdiviya min nîn e an jî ku jiyana bidome min bi aboriyê pêdivî nîn e. Divê kurd têbigihin ku kesên bi hunera kurdî ve eleqedar in rewşa wan a aborî nebaş e. Her yek jî wan jî dil wî karî dikin û divê gel alîkariya wan bike. Divê sîstemek bo hunermendan bê avakirin. Kesên jî bo hunera kurdî dixebitin jî bo wan fonek bê veqetandin. Divê piştgiyê û alîkarî bidin wan da ku fikr û hizrên wan ne pere û aborî be, tenê afirînerî be. Mixabin ev sîstem di nava me de rûnenişt. Em her sê kes pereyê berikên xwe didin hev û diçin stranên kom dikin. Ji ber bêimkanîyê gelek stranên me nivî mane. Em bixwe serbilind in, em karê xwe didomînin û pêdiviya me bi tu kesî nîn e. Gelek hunermendên me pêdiviya wan bi piştgiyê û alîkariyê heye. Divê hinek alîkariyê bidin wan hunermendan da huner bi pêş bikeve, da ziman bi pêş bikeve, da hêviyên wan neçilmisin.

Ji bo pêşerojê xebatên we çi ne?

Alî: Heger korona destûr bide konserên me yê onlîne wê çêbibin. Stranên me yê nû wê derkevin. Em amadekariya berhema xwe dikin, ew ê demek nêz de derkeve. 🌙

► 'Sosyal deney'

M. ENDER ÖNDEŞ

Soğuk soğuk terlemeye başlamıştı adam. "Ters giden bir şey var burada" diye düşündü. Merak da ediyordu bir yandan ama. "Peki, sonra?" diye sordu, bir yandan ortalığı kolaçan ederek "Hiç. Buradayım şimdi işte" dedi çocuk, "Ölünce istediği yere gidiyor insan. Hep Diyarbakır'a gelmek isterdim, babam yarın yarın deyip dururdu, şimdi geldim işte. Ölünce..."

"Tamamen korkutma ve kaçirtma amacıyla hedef gözlemksizin taş atan çocukların uzağına sağ tarafa bir tane attım. İkinci bir tane atmadım. Herhangi bir çocuğa isabet etmedi. Bir müddet sonra karşıdaki çocuklardan birinin, tanımadığım bir kişinin kucağında beyaz bir araca atılıp götürüldüğünü gördüm."

"B i şey sorabilir miyim ya?" diye seslendi adam. Genç, biraz da sarışın. Yüzünde beyaz bir ameliyat maskesi var. "Sor abe" diye yanıt verdi çocuk.

Göz ucuyla kameranın kadransında olup olmadığını kontrol

ettikten sonra konuştu adam: "Ya hiç param yok da, burada yemek yiyebileceğim bir yer var mı bildiğin? Ya da bana yemek alabilir misin, senden rica etsem?"

Bir baktı çocuk şöyle; ama iyi baktı, derinden, bin yaşında bir adam gibi baktı ve karşı-

sındakinin her akşam gelip avantadan yiyip içenlerden biri olmadığına karar verdi. "Alırım abe" dedi, "Döner alayım?" Omuzlarını kaldırıp ekledi sonra: "Canın ne istiyorsa alayım."

"O zaman, bana bir tane döner söylersen sevinirim ya" diye konuştu adam, sesini hafif titreterek. Çocuk, arkadaşından para alırken yeniden kamerayı kontrol edip, "Zahmet etme. Çok para o ya" gibi ezik birkaç şey mırıldandı ağzının içinde. Takmadı çocuk, fırlayıp gitti. Aynı hızla geri döndü ama: "İçinde ne olsun abe?"

"Fark etmez" dedi adam, "ne olursa..."

"Lavaş olsun?"

"Tamam, lavaş olsun."

Arkadaşı müdahale etti kenardan: "Bir tane değil. Abeye iki tane al belki evine de götürür. Hatta bir tane al, bir de büyük kola al."

Diller çözülmüştü artık. Çocuk dönereye doğru koşarken, fırsatı kaçırmadı adam, berikine döndü: "Senin ismin ne?"

"Nihat."

İkinci soru geldi sektirmeden: "Kaç yaşındasın?"

'Taş atarken öldüm ben'

Durdu çocuk. Sustu. Başını önüne eğdi bir süre. Sonra, delip geçer gibi baktı adamın yüzüne. Göz ucuyla çevreyi kontrol etti bir, göz kırpar gibi yüzünü buruşturarak, "Hangisini soruyorsun" dedi.

"Anlamadı herhalde" diye düşünüp yeniden sordu adam: "Kaç yaşındasın, onu diyorrum?"

"Eski yaşımı mı?" dedi çocuk.

Şaşırdı adam. "Nasıl yani" dedi alaycı bir ses tonuyla. "Eskisi yenisi mi var yaşın ya?"

"Var" dedi çocuk sesini alçaltarak. Sonra iyice alçalttı sesini: "On iki yaşındayım ben. Eskiden öyleydim yani." Şaşkınlığı giderek büyüyen adam, ellerini iki yana açtı: "Anlamadım ki şimdi ben. Eskiden derken..."

İyice alçalttı sesini çocuk, adama doğru yaklaşıp fısıldadı: "Ben öldüm yani. Anlıyorsun?"

"Hayır" dedi adam, şaşkınlıkla geriye bir adım atıp saçlarını karıştırdı, ileride, pazarcılarının arasından çekim yapan arkadaşına baktı bir an. "Çok sakacısın herhalde."

"Şaka değil" dedi çocuk yine fısıltıyla ama daha sert bir sesle. Durup "Sana bir kavun hediye edelim" diye dilimlerden birini uzattı adama. Teşekkür edilmesine izin vermedi: "Afiyet olsun abem, ne demek yani?"

Sonra yine, "Şaka değil" dedi aynı ciddiyetle ve fısıldayarak. "Vurdular beni. Esas Cizreliyiz biz, anlıyorsun? Taş atıyorduk polise o gün. Beş yıl önce..."

İrkildi adam, tuhaf bir şeyin içine girmenin sıkıntısı bastı. "Neden?" diye sordu refleksle. "Polistir" diye tek kelimeyle yanıtlayıp devam etti çocuk: "Polistir. Taş atıyorduk biz. Gaz geliyordu sonra. A böyle bembeyaz oluyordu ortalık. Sonra panzer vardı ta yukanda, mavi renkli, duman çıkartıyor hani, biliyorsun?"

Oradan biri koca bir silah çıkardı. Görmedim önce ben. Sonra gördüm ama. Ateş çıktı ucundan, mavi bir ateş, düştüm ben. Kafamın arkasından, ha şuradan vuruldum, düştüm. Çocuklar kucaklayıp götürdüler, bir şeye bindirdiler. Ben hatırlamıyorum. Öldüm sonra."

Soğuk soğuk terlemeye başlamıştı adam. "Ters giden bir şey var burada" diye düşündü. Merak da ediyordu bir yandan ama. "Peki, sonra?" diye sordu, bir yandan ortalığı kolaçan ederek "Hiç. Buradayım şimdiki işte" dedi çocuk, "Ölünce istediği yere gidiyor insan. Hep Diyarbakır'a gelmek isterdim, babam yarın yarın deyip dururdu, şimdi geldim işte. Ölünce..."

"Peki, sen ölünce..." diye alaycı bir ses tonuyla söze başladı adam, bir yandan kürek kemiklerinin arasında tuhaf bir ürperti... "Olmadı bişey" dedi çocuk başını iki yana sallayıp,

"Olmaz bi'sey bizim burada. Annem ağladı. Çok ağladı. Mahkeme oldu, babamlar hep gittiler. O polise ceza verdiler, sonra dediler ki bu polistir, yazıktır, gūnahtır, çoluğu çocuğu vardır, zaten burası Cizre'dir, normaldir..."

Durdu biraz, güldü. "Sonra o cūcūk boylu biri vardı, başba-kandır nedir, dedi ki o, polisimiz yapmamıştır..."

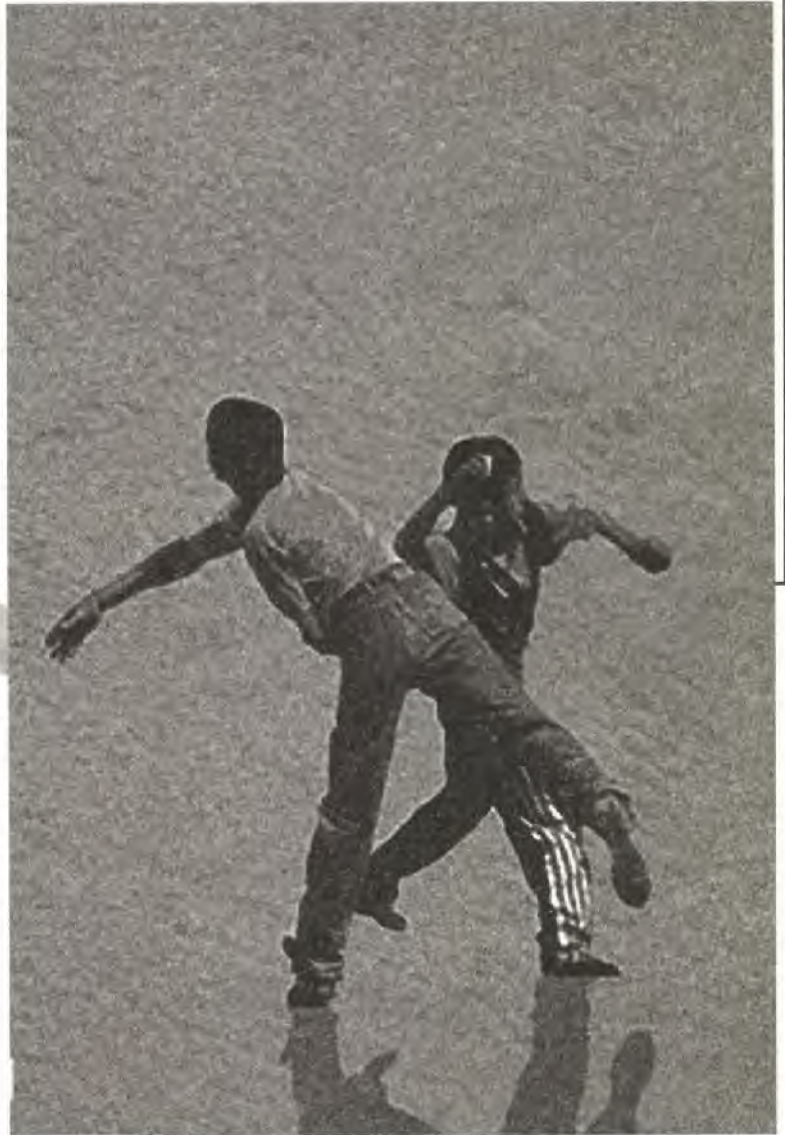
Çoktur burada ölüler!

Sırtından ter boşanıyordu artık adamın. "İşler iyice sarpa sardı lan" diye mırıldandı kendi kendine. "Ya öteki çocuk?" diye sordu, elinde döner ve kola kutusuyla geleni başıyla işaret ederek. "Muhammed'i diyorsun? Onunki başka. Onu ezdiler. Evlerine böyle çarpınca, hani o mavidir dedim ya, işte onunla güm diye çarpınca duvara, kardeşiyle birlikte öldü. Ezildiler yani..."

"Yok artık ya" dedi adam, son bir gayretle, "İyice mezarlığa benzettin burayı sen de. Bizi de saf buldun sallıyorsun. Gerçek mi bunlar yani?"

"Estağfurullah abe, ayıp ediy-sen. Hiç öyle şey olur? Gerçek-tir. Çoktur burada ölüler. Bak şu kahveye her gün bir adam gelir. Yetmiş yaşında. Nasıl yaşlı ama gör-sen. Ta yukarıda Seyrantepe'de dar bir sokak var, biliyorsun? Orada vurmuşlar onu. A böyle kafasına ateş etmişler. Her gün gelir, kürsülere oturur, surlara bakar, gözünün yaşını siler, defterine bir şeyler yazar..."

Önce döneri verdi öteki çocuk bu arada. Sonra kolayı uzatıp, "Buyur bunu da iç abe" dedi gülümseyerek. "Allah razı

olsun, çok teşekkür ederim" diyebildi güçlkle adam. Dili tutulmuş gibiydi, kalakalmıştı öyle. Hiç tanımadığı başka bir dünyanın içinde sıkışıp kalmıştı sanki... Sonra bu kâbustan bir an önce kurtulmanın telaşıyla çantasına davrandı, "Bak şimdi okullar açılıyor, sen bana büyük bir iyilik yap..." diye söze başlamışken durdurdu onu çocuk. "Yok, abe" dedi, "ayıp ediy-sen, afiyet olsun. Ne demek yani?" Öteki çocuğa doğru baktı sonra, acı acı gülümsedi. "Bize gerekmez hem. Biz... Biliyorsun işte, biz..."

Durdu bir an, uygun sözcükleri arayıp buldu sonunda: "Çocuğun varsa, ona götür. Allah onu sana bağışlasın. Allah onu senden ayırmasın..."

Yürüyüp gittiler sonra. El ele tutuşup yürüyüp gittiler. Yürüdükçe silindiler, hiç olmamış gibi, hiç yaşamamış gibi, hiç doğmamış gibi...

Öylece kaldı adam. Kocaman bir kalabalığın içinde. Tek başına... ۷

19 Ağustos 2020 / İstanbul

► Irkçılığın kolları çocuklara uzanırsa

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU

Ahtapotun adı kollarından gelir. Sekiz kollu olduğu için Yunancada 'sekiz bacak' olarak adlandırılmıştır. Irkçılığın toplumları saran bir ideoloji olduğunu düşünenler, kimi zaman onu kolları ile toplumu boğan dev bir ahtapota benzetmişlerdir. Oysa ırkçılık ne ahtapot gibi doğaldır, ne de onun gibi akıllıdır. Irkçılık cehaletten beslenir ve top-

lumsal bunalım dönemlerinde güçlenir. Güçlendikçe topluma işler ve nereden çıkacağı belli olmayan, kolları her yere uzanan bir canavara dönüşür.

Geçtiğimiz Ağustos ayında ortaya çıkan "Diyarbakır'da sosyal deney" görüntüleri, ırkçılığın yeni yüzlerinden biriydi. İki kişi tarafından hazırlanan ve "Diyarbakır'da iyilik yapan çocuklara tablet vermek"

adıyla sunulan, aslında deney de olmayan, 7 buçuk dakikalık video, ırkçılığın çocuklara yönelen kollarının somut bir örneğiydi. Bu videonun yarattığı tartışma, aslında Türkiye'nin bir "sosyal deney" ile sınındığını ve sınıfta kaldığını gösterdi. Video ile amaçlanan Diyarbakırlı çocukların ne kadar yardımsever olduğunu göstermek değildi ama video

1,5 milyon kez izlendi. İzleyenlerden çok azı videonun çok kötü bir zihniyetin ürünü olduğunu kavradı.

Acımasızlık

Çocuk işçiliği sorununun en görünür örneği, sokakta çalıştırılan çocuklardır. Onlar tipik bir işyerinde karşılaşılan tehlikelerden daha fazlasına maruz kalırlar çünkü sokakta, oldukça korumasızlardır. Soğuk, sıcak, yağmur çamur vb. yanında zabıta veya polis acımasızlığı ile karşı karşıya kalırlar. Bu son tartışma gösterdi ki, çocukların karşısına çıkabilecek tehlikelerden biri de "sosyal deney" ile para kazanma peşindeki yetişkinler. Videodaki çocuklar, çalıştırılıyor olmaları yetmezmiş gibi, bir de paragöz birilerinin çektiği filme figüran yapılıyorlar. Bu film, hiç kuşkusuz, ticari bir etkinlikti.

Bir kebabçının sponsor olması bile sağlanmış. Çocukların içtenlikleri, içten pazarlıklı iki yetişkin tarafından acımasızca kullanıldı. Çocukların içtenlikleri, karşılarındaki kişilerin katıksız acımasızlığı karşısında tümüyle savunmasızdı.

Haksızlık

Çocukların görüntülerinin alınmış ve milyonlarca kişinin izlemesine açılmış olması ile çocukların hakları birçok açıdan çiğnendi. En başta, çocukların çalışıyor olması, yani çocuk işçiliği kabul edilebilir, olağan bir şeymiş gibi sunuldu. Sokakta çalıştırılmaları yetmezmiş gibi bir de filmin figüranları olarak kullanıldılar, yani istismar edildiler. Üçüncüsü, çocukların görüntülerinin alınması için ne onlardan, ne de büyüklerinden izin alındı. Dördüncüsü, çekilen görüntüler yayımlanmadan

“Diyarbakır'da iyilik yapan çocuklara tablet vermek” adıyla sunulan, aslında deney de olmayan, 7 buçuk dakikalık video, ırkçılığın çocuklara yönelen kollarının somut bir örneğiydi. Bu videonun yarattığı tartışma, aslında Türkiye'nin bir "sosyal deney" ile sınındığını ve sınıfta kaldığını gösterdi. Video ile amaçlanan Diyarbakırlı çocukların ne kadar yardımsever olduğunu göstermek değildi ama video 1,5 milyon kez izlendi. İzleyenlerden çok azı videonun çok kötü bir zihniyetin ürünü olduğunu kavradı.

Türkiye büyük bir toplumsal bunalım içinde.

Rejim, yaratmış olduğu bunalım sayesinde ayakta durabiliyor. Irkçılık, rejimin pompaladığı bunalım ve cehalet ile büyüyor; kin ve nefreti güçlendiriyor. Irkçılık güçlendikçe her yere uzanan bir canavara dönüşüyor; kolları "sosyal deney" diye pazarlanan videolarda beliriyor ama zor anlaşılıyor. Biz diğer yüzünü, öldürülen çocuklardan tanıyoruz.

önce çocuklara ve büyüklerine gösterilmedi; onay alınmadı. Beşincisi, çocukların hiç tanımadıkları milyonların önüne çıkarılması, yüzlerinin gizlenmemiş olması ile onların özel yaşamlarının mahremiyeti ihlal edildi. Altıncısı, bu görüntüleri yayımlayan kuruluşlar, çocukların kullanılmasına ve teşhine aracı oldular. Çocukların yüzlerini gizlemeyerek, filmi üretenlerin yaptığı hak ihlalini yinelediler. Yedincisi, bu görüntüleri paylaşan bireyler de hak ihlaline katılmış oldular.

Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi, videonun çocuk haklarını ihlal edildiğini belirterek paylaşılmaması için çağrı yaptı. Merkezin açıklaması şöyleydi:

"Kendilerini medeni, kendilerinden olmayana ise temel insani özelliklerinden dahi mahrum gören üsttenci bir zihniyetin ürünü olan sosyal deney adlı video, çocukların haklarına yönelik ihlal oluşturmaktadır. Görünür olma arzusuyla paylaşılan video, çocukların mahre-

miyetini ve unutulma hakkını ihlal etmektedir.

Görüntüler paylaşılırken çocukların tanınmalarını ve herhangi bir tehlikeye maruz bırakılmalarını önleyecek şekilde paylaşım yapılması ve yine çocuklar ile velilerinin rızasının alınması gerekmektedir. Bu önemli noktalara riayet edilmeden yapılan paylaşımlar çocuklar bakımından hayatlarının ileriki aşamalarında sorun teşkil edecektir.

Bugün sessiz kaldığımız takdirde böylesi olayların daha çok yaşanacağını bildiğimizden tepkimizi dile getiriyor ve ilgili videonun daha fazla paylaşılmasını temenni ediyoruz."

Siyasi istismar

Çocuk istismarından öte bir içeriği olmayan video, içinde Diyarbakırlı Kürt çocuklar olduğu için ırkçı kafalara çekici gelebilecek malzeme içeriyordu. Tuzla Belediye Başkanı başka işi gücü yokmuş gibi devreye girdi. Çok duygulanmıştı: *"Kendileri küçük ama yürekleri büyük olan Diyarbakırlı çocuklarımızın davranışları beni çok derinden etkiledi. Doğruyu söylemek gerekirse görüntüleri ağlayarak izlemiştim"* gibi bir açıklama yaptı. Belediye yaptığı duyuruda, çocukları bir hafta boyunca İstanbul'a getireceklerini, konuk edip gezdireceklerini duyurdu. Duyuruya fotoğraflar ve videoyu da eklemekten geri kalmadı. Böylece, videonun internet üzerinden yayılarak pazarlanması yetmezmiş gibi, bir kamu kurumu olan Tuzla Belediyesi de çocukların haklarının yeniden çiğnenmesini sağladı.

Militarizm

Tuzla Belediyesi ile aynı ideolojik çizgide olan Milli Savunma Bakanlığı geride kalacak değildi. Siyasi istismara militarizm ekleyerek devreye girdi. Videodaki Kürt çocuklar için, *"İşte geleceğin fedakâr ve kahraman Mehmetçik adayları... Gençler, bizleri gururlandırdınız. Yolunuz da bahtınız da açık olsun"* diye bir Twitter mesajı yayımladı.

Bu mesaj, var olan durumu aslında çok iyi özetliyordu. Bakanlığın derdi, çocukların iyiliği ve hakları değildi. Militarizmin erkek çocuklara uygun görebileceği ancak askerlik ve dolayısıyla ölüm olabilirdi. Tuzla Belediye Başkanı vb. kişilerin derdi de çocukların iyiliği ve hakları değildi. ırkçı kafalara malzeme sağlayan (film çekeni) iki kişinin derdi de çocukların hakları değildi. Pazarladıkları videoyla kendilerine ün ve para sağlamaktı. Böylece, kapitalist işleyişin ırkçılık ile ne kadar uyumlu olduğunu bir kez daha göstermiş oldular.

İrkçılığın kolları

Türkiye büyük bir toplumsal bunalım içinde. Rejim, yaratmış olduğu bunalım sayesinde ayakta durabiliyor. Irkçılık, rejimin pompaladığı bunalım ve cehalet ile büyüyor; kin ve nefreti güçlendiriyor. Irkçılık güçlendikçe her yere uzanan bir canavara dönüşüyor; kolları "sosyal deney" diye pazarlanan videolarda beliriyor ama zor anlaşılıyor. Biz diğer yüzünü, öldürülen çocuklardan tanıyoruz. Irkçılık tarih boyunca çocuklara hep acı getirmiştir, onu da biliyoruz. ☺

► ‘Dîrokê bo te rûpel da’

EVÎN ŞIKAKÎ

Gotar, çîrok û helbestên wê di gelek kovar, malper û rojnameyên kurdî û erebî de têne weşandin û gelek xelat jî wergirtine. Di warê mafê jinan de jî Narîn Omer ji wan jinên pêşîn bû ku komele û yekîtiyên jinan damezrandiye û doza mafê jina kurd kiriye.

Hezkirina wê ya bo zîmanê kurdî, bi şîrê dayîka wê re tevî dil, raman û bîra wê bûye, bi stran, çîrok û çîvanokên serpêhatiyên kurdan mezin bûye û evan gencîniya hizir û ramanên wê tije û dewlemend kiriye. Dostanî û hevaltiya nivîskar û helbest-

vana kurd a ligel pêûsê ew ji tenêtiyê, êş û azarên jiyane parastiye, di heman demê de wê hevaltiyê asoyên çareserîya gelek pîrsgirêkan li pêşîya wê vekiriye û aramiyek li cem peyda kiriye. Helbest ji destpêka jiyana wê de û heta niha jî him dermanê dil û canê wê û

him jî sîbera berdewamiya wê ye. Li gor nerîna wê, pêwîst e nivîskar karibe hest û ramanên xwe derbasî ruh û mejiyê xwendevên xwe bike û destê xwe deyne ser birînê. Gelo ev helbestvana kurd kê ye û di tûrikê wêjeya wê de çi heye?

Dema mirov geriyaneke di nav gulîstana nivîsên Narîn Omer de dike mirov hemû coreyên edebiyata kurdî dibîne; ji romanê bigre heta çîrok û helbestan, him helbestên kilasîk, him nûjen ku taybet bo stiranan hatine lêkirin... Zarok jî ji berhemên wê bêpar û beş nemane. Wefadarî û dilsoziyeka wê ji cî û war re heye. Lewma ji nivîsên wê bîhna Deşta Hesinan ango Dêrika Hemko, Endîwerê û ew dar û zeviyên wê deverê tê. Di heman demê de bîhna kurdewariyê, siruşt Kurdistanê bi hemû çiya, zinar û geliyên xwe jî jê tê. Narîn bi hestekî berpirsyane û germ behsa êş û azarên kurdan dike û bi kurdiyeke resen û xweş dinivîse.

Nivîskar, helbestvan û romannivîsa kurd Narîn Omer li bajarê Dêrikê yê Rojavayê Kurdistanê ji dayîk bûye û xwendina xwe ya seretayî û navendî di dibistanên wî bajarî de bi dawî kiriye. Li Şama paytext jî zanko di sala 1995an de di Beşa Wêjeya Erebî" de bi dawî kiriye. Piştî mirina diya wê xwişka wê ya mezin, Perîxanê wê mezin dike û li ser destê wê tê perwerdekirin.

Li ser jiyana xwe Narîn Omer wiha dibêje:

Ji zarokatiya xwe ve ez têkildarî zimanê kurdî û erebî bûm. Di dibistanê de ez fêrî zimanê erebî bûme, lê bi alîkariya xwişka xwe Perîxanê fêrî zimanê dayîka xwe bûm. Lewma jî weke rêzgirtinek û wefadariyek ji xwişka xwe re min berhema xwe ya pêşîn weke Perîxana Min bi nav kir.

Gotar, çîrok û helbestên wê di gelek kovar, malper û rojnameyên kurdî û erebî de têne weşandin û gelek xelat jî wergirtine. Herwiha gelek hunermendên kurd helbestên wê kirine stiran û di nav civakê de bi awayeke berçav belavbûne. Di warê mafê jinan de jî Narîn Omer ji wan jinên pêşîn bû ku komele û yekîtiyên jinan damezrandiye û bûye endam û gelek semînar û çalakî li darxistine û doza mafê jina kurd kiriye.

Heza wê ji ziman û wêjeya kurdî re gelekî mezin e. Nivîsên wê jî ne kêmtî dilpakî û dilsozî û dilovaniya wê bûn. Yekem berhema wê di sala 2008an de li Şamê çap bû bi navê Perîxana Min ku ji helbestên bi kurdî pêk dihat. Narîn Omer hemû jiyana xwe li bajarê xwe Dêrika Hemko qedand lê piştî şerê navxweyî yê Sûriyê ew jî mîna gelek kesan penaberî Ewropayê bû û niha li welatê Almanya dijî û dayîka 3 keçan e.

Narîn Omer di helbesteka xwe de li ser şehîda kurd û Kurdistanê Leyla Qasim wiha dibêje:

*Delala dil ser rûk hilda
gula jînê bi lez gul da
Daristanê çiqil der kir
dara azadiyê pel da
Derzidanka kulîlka dil
ayîna dil ji dil, dil da
Çavê rizgariyê bel bû
gava cana me çav kîl da
Dema wê bilbîla canxweş
peyama aştiyê hilda
Ez im Leyla keçka Qasim
ji dil min bersiva gel da
Avrêja hiş xunav werkir
kêşa serkeftinê hilda
Înana kurd bi coş gur bû
navbirka aştiyê kel da*

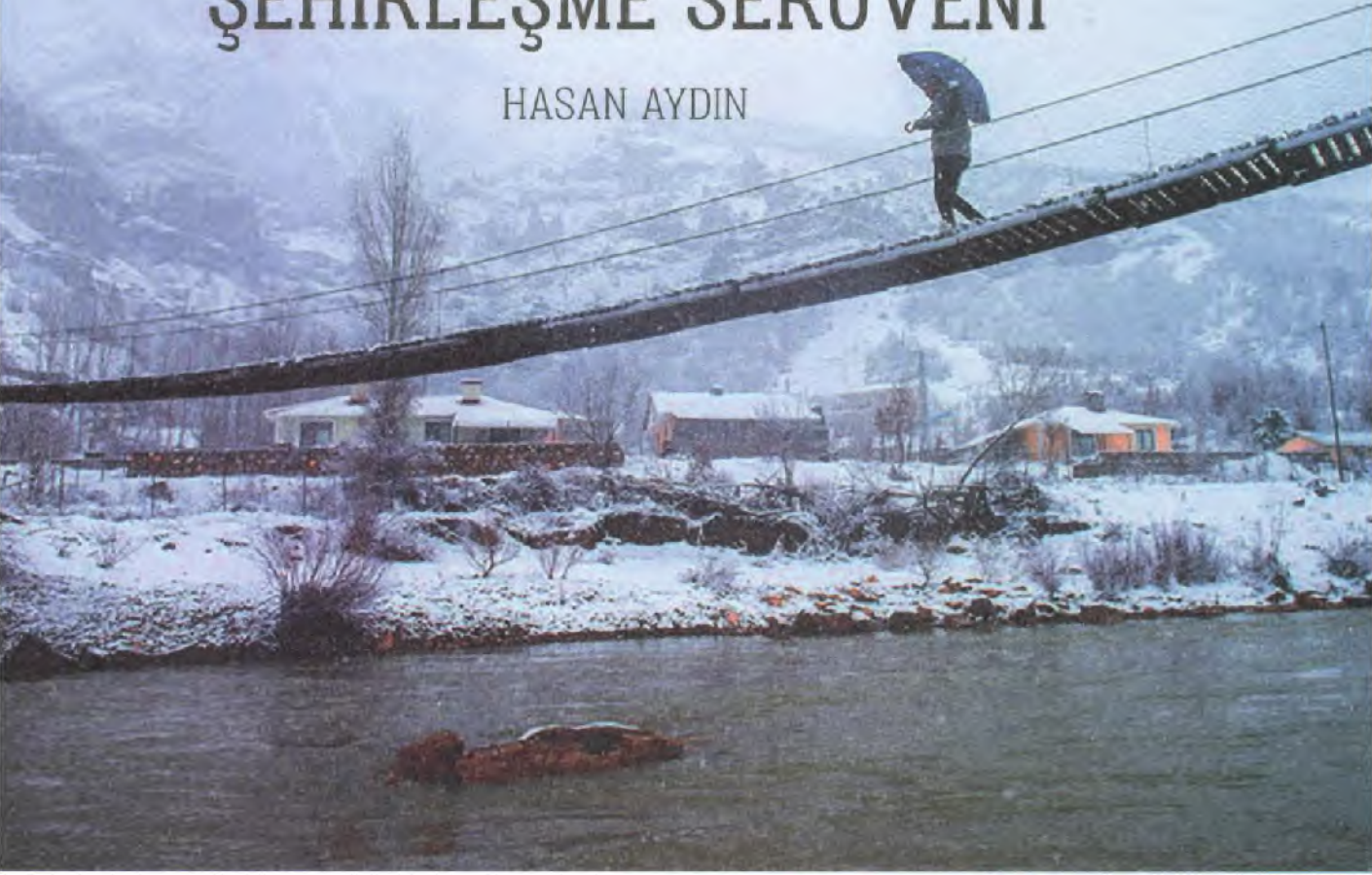
*Zerya kurdan bi şehnazî
payabûna xwe zengil da
Dozê deng da bi wê Alê
axa kurdan çi simbil da
Leyla Qasim lehinga pak
dîrokê bo te rûpel da
Berhemên Narîn Omer:*

- 1- Perîxana min, helbest, bi zimanê kurdî
- 2- Hingabêdengî can dikêşe, helbest, bi erebî
- 3- Çaxê derbideriya ber bi rojava, roman, bi zimanê erebî, ji Weşanxaneyaya Elxelîc, li welatê Urdirê
- 4- Axoşkirina pênûsê û demsalên giyan, roman, ji Weşanxaneyaya El-Sukeriye, li welatê Misrê
- 5- Kenê Şanya, helbestên zarokan, bi zimanê kurdî, ji Weşanên Yekîtiya Nivîskarên Kurdistanê Sûriyeyê
- 6- Henasên jiyane, koçberiya bê henas, roman, bi zimanê kurdî, ji Weşanxaneyaya Sersera, li Elmaniya, bi alîkariya Dr. Beşar Mistefa
- 7- Pispisên bîrokê, roman, bi zimanê erebî, ji Weşanxaneyaya El-kelîmat, li welatê Cezayîr û vê romanê xelata yekemîn wergirtiye di pêşbaziya romana erebî de ji aliyê Weşanxaneyaya Dar El-kelîmat"
- 8- Tîrêjên vejîne, biyografî, li ser hunermend û dengbêjên jin
- 9- Çavên dil, helbestên berhevkerî, ji Weşanxaneyaya Sersera

Di heman demê de gelek behemên wê yên destnivîs jî hene. ♪

► DERSİM'İN ŞEHİRLEŞME SERÜVENİ

HASAN AYDIN

Fotoğraflar: Malik Kaya

En geniş anlamıyla kentsel ya da kırsal mekânları (konut, iş, eğlence yapıları, dolaşım ağları...), toplumsal ilişkileriyle birlikte en iyi şekilde düzenleme sanatı olan şehirçiliğin Dersim'deki geçmişi yaklaşık 74 yıldır.

İl merkezindeki yapılaşma, ilçe merkezlerinin çoğunda da olduğu gibi, devletçe inşa edilen askerî kışlaların etrafında gelişip biçimlendi. Eski Çin'de atalar kültü mülkiyetin aktarılmasında etkili oluyordu. Bir kent kurulmadan, önce kâhinin görüşlerine başvuru-

lurdu. Dersim'de ise il merkezinin oluşturulmasında kâhine gerek yoktu; yetkililer ilçe merkezlerinin il merkezine olan uzaklıklarını dikkate alarak Kalan'ı merkez olarak seçmişlerdi. Nasıl olsa askerî kışlanın etrafında şehrin resmî binaları da inşa edilecekti.

Türkiye'deki kent planlayıcıları 1923'ten sonra geniş ve düz arazisiyle Ankara'yı örnek il yaparlarken, Dersim vb. iller için böyle bir planlamaya ihtiyaç duymadılar. 1937-38 kırimından sonra mecburi iskâna tabi tutulup evinden, köyünden,

toprağından koparılan, batıya sürgün edilen Dersimlilerin çoğu geri dönemедiler. Dilini, kültürünü bilmedikleri Kayseri, Aydın, Tekirdağ vb. farklı bölgelere dağıtıldıkları için zamanla dillerini, gelenek ve göreneklerini kaybedip asimile oldular. Yasaklar kalktıktan sonra dönenlerin bazıları Dersim'e özgü özelliklerini kaybetmişlerdi.

Birileri için bu halk uygar değildi, çağdaş bir şehrin olanaklarından yararlanmaya hakları yoktu. Binaların en sağlamı, en iyisi devlet için yapılmalıydı.

“Aristonikos kazansaydı tarih nasıl ilerlerdi bilemeyiz. Belki de tarihin ilk sosyal devletinin bir denemesi olur, insanların eşit ve özgür olabileceklerine dair özel bir deneyim daha yaşanabilirdi. Kim bilir? Yüzlerce yıl köle emeğinin üzerinden büyük bir uygarlık kuran Romalı asillerden geriye ne Sezar ne de Neron kaldı ama köle emeğiyle yapılan yapılar birçok yerde hâlâ ayakta. Ören yerlerini gezerken o yıkık dökük taş yapılara bir de bu gözle bakın isterseniz...

Resmî kurum müdürlüklerinin yeri için askerî kışla binasının bir bölümü tahsis edilmişti. Görev yapacak devlet memurları için Tepebaşı'ndaki askerî kışlanın çok az bir bölümü konuta çevrilmişti. Vali, savcı ve daire müdürleri için Munzur kıyısında tek katlı standart planlı bahçeli konutlar inşa edildi.

Şehir merkezi olarak tespit edilen Kalan'da tapu kadastro yıllarca çalışma yaptı. Şehir, Düldül Dağı'nın alt kısmındaki yamaçta dar bir araziye sahipti. Bu arazi birçok yerde akan derelerle parçalı bir görünüme sahipti. İstenseydi sıfırdan inşa edilen bir şehir için gerekli imar planı yapılabilirdi oysa.

Merkeze gelip yerleşmek, ev yapmak para gerektiriyordu ki Dersimlide de para yoktu. Yakılıp yıkılan köylerde bir birlikimleri de kalmamıştı. Dar ve

derin vadilerle dağların kuşatıldığı Dersim'de ekilebilir arazi de çok azdı. Önce Kalan merkeze yakın köylerde ('eski' adları ile Tülik, Ağdat, Pilvenk, Putik, Körtan, Körtësür, Vankük, Pah, Anbar, Teşnik, Sürpiyen, Hasor, Merho, Heç, Şihso, Türüşmek, Körkes, Hawipah, İksor, Milli, Halbori, Dest) farklı aşiretlere mensup Dersimliler şehre gelip yerleştiler. Çoğunun maddî birikimleri yoktu, sahip oldukları hayvanları satarak elde ettikleriyle askerî kışlaya uzak bölgelerde kerpiç ve yığma taştan toprak damlı gecekondu yapıldılar. Ancak parası

olanlar, parselli yapılaşmaya uygun araziler alabildi.

Şehire yerleşenler köydeki yaşamdan da kopamadılar doğal olarak. Bazıları evlerinin hemen bitişiğinde derme çatma ahırlar yaptı. Bugünkü belediyenin yerinde postane, üstünde de belediye binası vardı. Bu binanın ön tarafı (bugünkü ismiyle Palavra Meydanı) boş araziydi; futbol oynanır, bayramlar kutlanırdı. Gazik Mahallesi'nin dışında, Dağ Mahallesi (Ali Baba Mahallesi), Alpdoğan Mahallesi'nde nüfus yoğunlaştı. İlk çarşı, bugünkü otogardan Adliye binasına doğru olan böl-

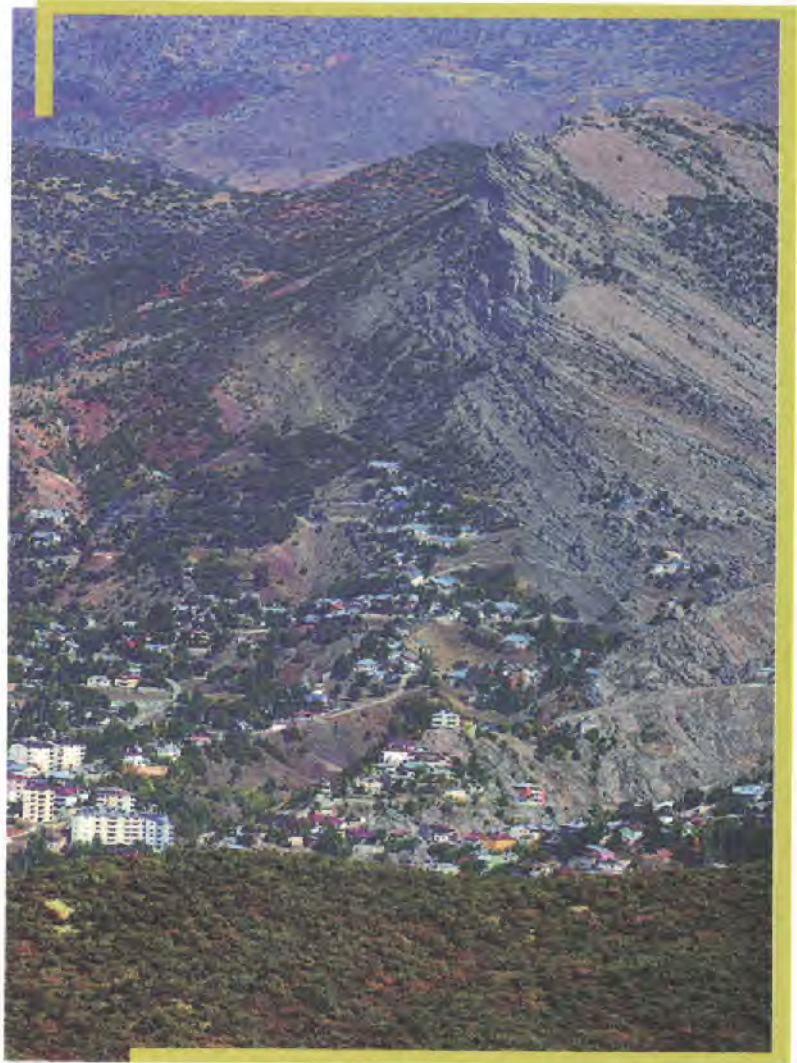
gede oluştu. Burada önünde at ve katırların bağlandığı birkaç han, birkaç bakkal, semerci, nalbant, fırın esnafı faaliyet göstermekteydi. Otomobil, otobüs vb. araç sayısı bir elin parmak sayısını geçmeyecek kadardı. Sahipleri de Dersimli değildi zaten. Şoförlüğü olanlar da bu işi askerde öğrenmiş birkaç kişiydi sadece.

Ne köy ne kent!

Dersim'de askerî müdahale amaçlı yapılan yollar bakımsız ve yetersizdi. 1940'tan önce yapılan yolların büyük bir kısmı insan gücü ile yapılmıştı zaten. Önceleri Pertek ve Singeç köprüleriyle Elazığ arasında ulaşım sağlanıyordu. Kalan merkezi ticari açıdan geçmişten bugüne Elazığ'a bağımlı oldu hep.

İl merkezinde 1965 yılında Kalkan Lisesi (Cumhuriyet Lisesi) öğretime açıldı. Bu okulun yatılı kısmı vardı. 1970 yılında il merkezinde ilk öğretmen okulu, kız meslek lisesi ve endüstri meslek lisesi mevcuttu. 1957 yılında ise 100 yataklı Devlet Hastanesi faaliyete geçti. B blok hizmet binası ise 1988 yılında SSK Hastanesi olarak inşa edildi.

Devlet binaları betonarme ve çatılıyken Dersimliler genellikle toprak damlı evlerdeydi. Yapımında maliyeti az olan kerpiç ve yığma taş kullanılıyordu. Kar yağdığında damdaki karlar "sürütme" dediğimiz -üçgen biçiminde teneke kaplı- özel küreklerle temizlenir, yağmur yağdığında da damlar "loğ" denilen silindir taşlarla loğlanırdı. Hemen her evde birkaç koyun veya inek beslemek için ahır bulunurdu. Elde edilen süt, yağ

▲ Düldül tepesinin yamacındaki Dersim

ve daha sonrasında -kasap dükkanları bulunmadığından- her sonbaharda kesilen hayvanların eti, hane mutfağına katkı oluyordu. Birçok aile yaşamını böyle sürdürüyordu. Hastanenin arkası doğal meselik olduğu için ota da para verilmezdi. Düldül Dağı'nın önüne kadar götürülen hayvanlar burada otlatılırdı.

Çoğu evde buzdolabı yoktu. Nasıl bir şey olduğu dahi bilinmiyordu. Evlerin güneş görmeyen serin bir köşesinde, varsa tel dolaplarda besinler saklanırdı. Köyden getirilen elma, armut gibi meyveler dilimlene-

rek "kak" yapılırdı. Kaktardan yapılan hoşaf çok iyi bir kış içeceğiydi. Yazları biber, patlıcan ipe geçirilerek kurutulurdu, halen de öyle. Sonbaharda da çökelek top top yapıp dama serilir, kurut yapılırdı. Kurutlar kışın suda eritilerek ayran elde edilirdi. Kurut ayrıntı yöremizin klasik yemekleri olan "Şır" ve "Zerefet" için kullanılırdı.

Kışın dağda veya az güneş gören bir yerde samanla kaplanıp saklanan, kar kalıplarından soğuk su sağlanırdı. Kar satanlar birkaç kişiden ibaretti. Ayrıca toprak testilerde su soğutulurdu.

Zamanla, etrafı 5-10 cm yüksektirilmiş, betondan yapılmış "çark" adı verilen ve banyo görevi yapan kısımlar yapıldı evlerde.

Kâğıt üzerinde şehir...

Ve sinema da geldi Dersim'e. Önce tahta perdelerle çevrili yerlerde gösteri yapan sinema askerî kışlaya taşındı. En sonunda da Özer Sineması adı ile o zamanki Bayındırlık Müdürlüğü'nün altında faaliyet göstermeye başladı. Yazlık sinema Tepebaşı civarındaydı. Film tanıtımları için afişler bir tahta üzerine yapıştırılır, bu tahta sırtlanarak sokak sokak gezdirilir, megafon vasıtasıyla filmin konusu ve baş rol oyuncularını tanıtırdı.

Dersim'in şehirleşmeye başladığı yıllarda yapılaşma planı yoktu. Su şebekesi ve kanalizasyon sistemi, resmî kurumlar ve bir iki bölge dışında yoktu. Munzur kıyısında devlet

tarafından yapılan memur lojmanları ile merkezdeki evlerin, iş yerlerinin atık suları Munzur'a akıyordu.

Kanalizasyon şebekesine bağlı olmayan evlerin atık suları foseptik çukurlarda depolanıyordu. Bahçesi olan evlerde, bu çukurların sayısı birkaç taneyi buluyordu. İçme suyu, kenar mahallelerdeki doğal çeşmelerden sağlanıyordu. Su, bir ağacın iki ucuna bağlanmış tenekelerle taşınıyordu evlere.

Eski çarşıya alternatif olarak inşa edilen bugünkü Dar Sokak'taki dükkânlar, başlangıçta kerpiç veya ahşaptandı. Günün birinde çıkan yangınla dükkânlar yanınca, yerine betonarme bir ya da iki katlı dükkânlar yapıldı. Dar Sokak esnafı, esnafılığı yeni öğrenmesine karşın samimi ve sevecendi. Daha çok yöresel yiyecekler, ayakkabı, tuhafiyeye ürünleri satarlardı. Sokağın en üst kısmında, bugünkü Huzur Lokantası'nın

yerinde, Camlı Kahve vardı. Özellikle Milli, Harçık, Tüllük ve Körkes köylerinden sabahın erken saatlerinde gelen köylüler günlük alışverişlerinin ardından güneş batıncaya dek burada oturur, çay içer, özellikle oşkin ve domino oynar, sonra da çay parası için tartışarlardı!

Şehir merkezindeki zanaatkarların çoğunluğu Elazığ, Siverek, Pertek vb. yerlerdendi. Tenekeci, bakırcı, kalaycı, oto tamircisi merkezden değildi. Dersimli Ermeni zanaatkarların ve esnafların yeri -ve tabii ki kaybı- çok önemliydi. Pamuklu dokumacılık, terzilik, kalaycılık, demircilik, çömlekçilik yapan Dersimli Ermeni zanaatkarlar ve esnaflar, işlerini çok iyi yapmakla kalmayıp bilgi ve birikimlerini çevrelerindeki insanlara aktarıyorlardı.

Şehrin ciddi anlamda bir umumi tuvaleti yoktu. Sonraları Ziraat Bankası'nın arkasında, bugünkü çay ocaklarının altın-

da, sözde modern bir tuvalet yapıldı. Buralar Belediye İş Hanı ve İş Bankası'na bırakılınca ortadan kalktı.

Yollar dar, stabilize ve çamurdan geçilemeyecek haldeydi. Şehrin çarşı kısmı kesme taştan döşenmişti. Gomedevres (Esentepe) ve Gazik'e giden doğru dürüst yol yoktu.

İlkbahar ve sonbaharda yoğun yağmur nedeniyle zaman zaman taşan Munzur çevresinde de bir düzenleme yapılmamıştı. Kısacası Dersim şehir merkezi bazı devlet binaları ve birkaç dükkân ile ancak bir kasaba görünümündeydi. Bir şehrin varoluşu için gereken altyapı, parklar, bahçeler, pazar yerleri, oturma yerleri yoktu ama kâğıt üstünde şehirdi!

Yaklaşık kırk yıl önce küçük çaplı ticaretle uğraşanlar, yurt dışına işçi olarak gidip az da olsa birikim yapanlar, artık betonarme evler yapmaya başladılar. Almancıların bazıları biraz gösteriş, biraz da paralarını değerlendirmek için, estetikten yoksun mimariyle, (merdiveni dışarıda!) evler yaptılar.

Yap-satçı kuşatma

12 Eylül 1980 sonrası, OHAL bölgesinde çalışan kamu personeline görece yüksek maaşlar ödendi. Bölgeye gelecek kamu personelini teşvik etmekte amaç. Bu dönem para biriktirenler konut almaya, kooperatif kurmaya yöneldi. Önce Sihenk girişindeki kooperatif evleri yapılmaya başlandı. Valiliğin ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nün Sihenk'e taşınması, Dersim-Elazığ karayolunun buradan geçmesi, inşaat yapı-

mının bu bölgeye kaymasına neden oldu.

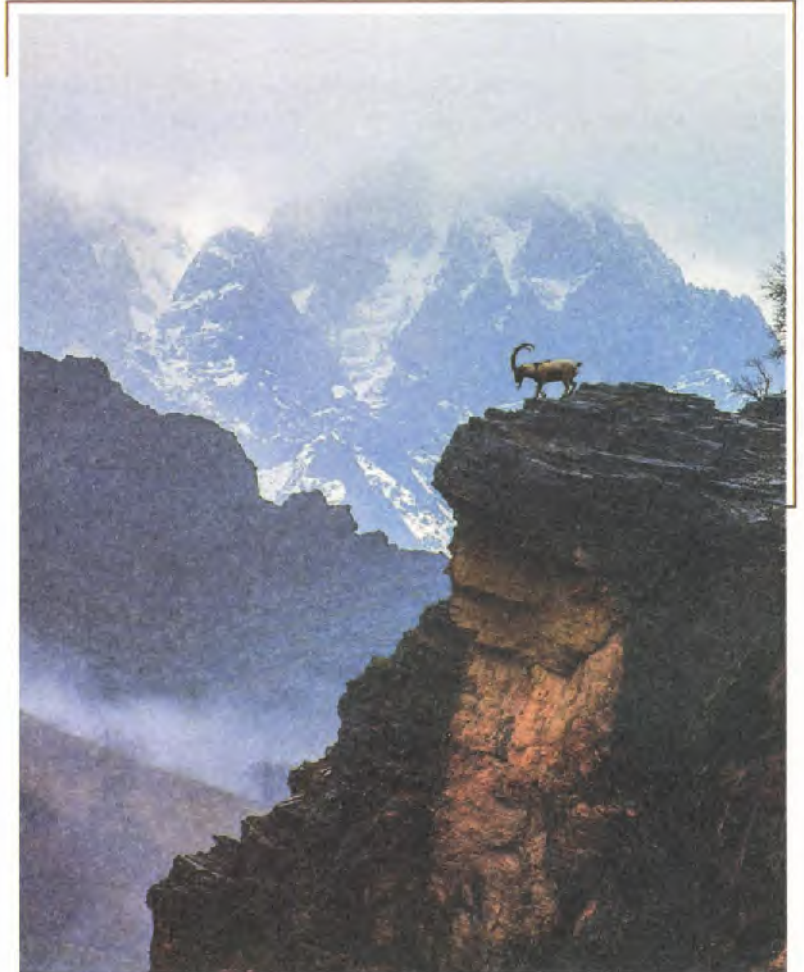
Süt ve Yem fabrikalarının civarında, başlarında eğitilmiş müteahhitlerin bulunduğu inşaat firmaları konut yapımına hız verdiler.

Munzur Üniversitesi yerleşkesinin Türüşmek (Aktuluk) civarına açılması, buradaki arsa fiyatlarını yükseltti. Banka konut kredilerinin uygun koşulları taşınması yap-satçılığı körükledi. Sihenk'teki arazilerin çoğunluğu her nasılsa(!) geçmişte belediye başkanlığı yapmış olan Mahmut Tan adına tapuluydu. Sihenk'teki yapılaşma sürecinde, Mahmut Tan'ın farklı illerde yaşayan

vârisleri, zaten hak etmedikleri arsaları üçe beşe bakmaksızın müteahhitlere sattılar.

Banka kredilerinin de etkisiyle, önceleri "evim olsun da nasıl olursa olsun" diyenler, "çok güzel ve modern olsun" demeye başladılar. Ev fiyatları ise çevre illere göre giderek arttı tabii.

Sihenk ve Gazik'te arazi konumundan dolayı evler daha planlı konumlandırılırken, şehir merkezinde yani çarşı çevresinde, Alibaba ve Moğultay mahallelerinde binalar iç içe yapılmaya başlandı. Konumu uygun olan evlere kat karşılığı olarak müteahhitler talip oldu. "Cazip" teklifler ev sahiplerince kabul edildi ve bahçeli evler

birer birer ortadan kalktı. Ticari kaygılarla, çok katlı ama birbirlerinin görüş alanına gölge düşüren, sokakları da giderek daraltan evler şehri âdeta boğdu. Şehir planlamacılığıyla bağdaşmayan, iç içe geçmiş beton yığınları öne çıktı. Bir vakitler bahçesinde oturup Kert Dağı'na bakanlar, balkonunda oturup da sokağı bile izleyemez hale geldiler.

İnsanı ve doğayı esas almak

Bugün, şehrin Demirölük yönünden girişindeki bazı kamu binalarının şehrin estetiğini bozması nedeniyle yıkılıp yeniden düzenlenmesi, Munzur kıyısında oturma alanlarının açılması, Cemevi civarındaki düzenlemeler gibi olumlu çalışmalardan söz edilebilir elbette. Ama Munzur'un kıyısında bazı tesislerin "sadece içki içilip müzik adına gürültü üretilen" yerler haline dönüşmesi onaylanamaz. Buralarda halkın oturabileceği, çocukların oyun oynayacağı, yaşlıların yürüyebileceği alanlar oluşturulmalıdır.

Kayım belediyesi döneminde yapılan "Millet Bahçesi", bir şirket bahçesi gibidir. Dışarıdan getirilen firmalara birçok tesis ucuz kiralananmıştır. Yapımındaki aşırı israf ise malum...

Bir şehrin yüzü sadece bina örmekle değil, insanların nefes alacakları alanların yaratılmasıyla da değerlenir. Munzur ve Harçık çayları Dersim merkezi için olağanüstü bir zenginlik, doğallık kaynağıdır. Bu anlamda, belediyelere önemli sorumluluklar düşmektedir.

Halkı önceleyen planlara yoğunlaşılmalıdır. Örneğin, artık zamanını doldurmuş devlete ait lojmanların bulunduğu Munzur Mahallesi'ndeki alanlar, gerekli hukuki görüşmeler yapılarak dinlenme, gezme, spor aktiviteleri alanları olarak düzenlenebilir.

Baraj seviyesinin yükselmesiyle oluşan koku, sivrisinek vb. sorunların çözümü için yetkili makamlar zorlanmalıdır. Yanlış yapılaşmalara itiraz kültürü geliştirilmeli, projelendirmelerde halkın öneri ve görüşleri dikkate alınmalıdır.

Şehir içinde otopark yerleri açılmalı, merkezdeki resmî kurumların alanları daraltılmamalıdır. El değmemiş topraklar üzerinde ucuz kapatılan ve fakat fahiş fiyatlarla satılan, karayolu ağına saplanan uydu kent yapılaşmalarının önüne geçilmelidir.

Dersim'deki yanlış yapılaşmadan şikâyetçi olan aydınlar, mimar ve mühendisler, hukukçular öneriler geliştirmelidir. Merkezlerdeki evlerin düzeni için yapılan çalışmalar, insani ihtiyaçlara uygun olmalıdır. İmar planlarının yapımında okul, yeşil alan vb. kamuya ayrılan yerlere hassasiyet gösterilmelidir.

TÜİK verilerine göre, 2013 ila 2017 yılları arasında Dersim'de 4 Bin 865 konut satılmıştır. Çoğu "sıfır2 konutlardır. 2018 ve giderek 2019'da başgösteren ekonomik krizden Dersim de nasibini almıştır. 2019 verilerine göre ilimizde sadece 103 konut satılabildi.

Şehir merkezindeki kendine özgü esnaf ve komşuluk

ilişkileri, "mahalle kültürü", yeni konut bölgelerinde (Sihenk, Türüşmek, Gazik gibi) oluşmuş değil. Konutlar sabah çıkılan, akşam uyumak için geri gelinen yatakhane işlevi taşımakta.

Gelinen noktada, kırsal alanlar ile kent merkezleri arasındaki eski "organik denge" giderek daha çok bozulmaktadır. Bu ekolojik dengesizlik, endemik bitkilerin, bazı hayvan türlerinin yok olmasına neden olmaktadır. Aşırı betonlaşma Dersim'de de çirkin yüzünü göstermiş, bölgenin kendine has doğal yapısını bozmuştur.

Yunan filozof Platon'un zamanında olduğu gibi, şehircilik günümüzde de toplumsal yapıyı şekillendirmektedir. Şehircilik sadece altyapı ve mimarlık tekniklerine indirgenemez. Aksine çeşitli alanlarda uzmanlar, mimarlar, mühendisler, çevreciler, hukukçular devreye girmelidir. Gerçekte her düzenleme, kişisel ve toplumsal özgünlüklere, doğal dengeye, geçmiş kuşakların yarattığı değerlere zarar verebilir, bugün de vermektedir. Örneğin, son süreçte, Harçık civarında dar gelirliler için yapılan TOKİ evleri de konut sorununun çözümünü için gerçekçi olmayan, sorunu öteleyen bir çabadır. Görülecektir ki, burada ulaşım harcanan para, zamanla asıl konut fiyatını geçecektir.

Dileğimiz, modern şehircilik anlayışına uygun, yeşili bol, yolları düzgün ve geniş, beton yığınından uzak, yaşanması bir Dersim'e kavuşmaktır. 🌿

► Cejna Hinaran a Hewraman

ÎBRAHÎM ŞADMAN

Wêne: Uranus Alizadeh

Hewraman devereke çiyayî li rojhilat û başûrê Kurdistanê ye ku pirra-niyê niştcehên wê bi zaravayê Hewramî û yên din jî bi zaravayê Soranî ya Cafî diaxivin. Navçeya Hewramanê li rojhilat, di navbera du parêzgehên Kurdistan û Kirmaşanê da ye. Beşa Hewramanê ya parêzgeha Kurdistanê devereke dîrokî,

geştyarî û xwediyê xwezayê bikir û çandê taybet e. Li gorî vê çandê giringî û taybetbûna pêgeha hinarê li nav xelkê navçeyê heye û navdariya kalîteya hinarê Hewramanê li tavahiya Îranê berbelav e. Hewraman tim zadegeha sereke ya alîgirên ayîna Yarsanê bûye û hinar li ba wan mêweyek pîroz e û ew hinarê wek hêmaneke

mayinde û mêweyê bihuştî dizanin. Ji ber wê her sal jî bo pêzanî û şêkirandina vê nîmetê festîvalekî bi navê *cejnavareya hinarê ya Hewramanê* li gundên Hewramana Text û herweha gundên ku ji wê nîmetê bibehre ne, tê lidarxistinê. Herçiqaas ku ev cejnavare bi awayê pelate di tevahiyan gundên ku ji vê mêweyê bibeh-

re ne tē birēve çūnē lē gundēn Zerdūyî, Niwên, Bilbir, Kilcê, Jîwar, Naw û Silên wek naven-da wê cejnê tēne zanîn.

Alîgirên ola Yarsan, ku pirraniya perestgehên wan di devera Hewramanê de cih girtine, hinarê wek mêweyek bihuştî dizanin û girîngî û pêgeheka taybet a hinarê li ba wan heyê. Di teoriyên hêmannasî û ustûrenasiyê da jî ji ber dendikên hinarê yên gelek, ew hêmana bereket, zêdebûna nifşan û pirrbûna nîmetan e. Yek ji girîngtirîn ustûreyên tēkildarî

6 Alîgirên ola Yarsan, ku pirraniya perestgehên wan di devera Hewramanê de cih girtine, hinarê wek mêweyek bihuştî dizanin û girîngî û pêgeheka taybet a hinarê li ba wan heyê. Di teoriyên hêmannasî û ustûrenasiyê da jî ji ber dendikên hinarê yên gelek, ew hêmana bereket, zêdebûna nifşan û pirrbûna nîmetan e.

hinarê di çanda Hewramanê da, ustûreya Baba Yadîgar(-yek ji pîrên Yarsanan) e ku di deqên kurdên Yarsan da tē dîtîne. Baba Yadîgar ji dayikeke bi navê dada Sara û di encama xwarina dendikên hinarê de tē dinyayê. Piştî ku zarokek ji dada Sara re çêdibe bi emrê Siltan Îshaq ew diavêjin nav tendura gurr û zarok yanê Baba Yadîgar sax derdikeve. Ji

ber vê bûyerê paqjiya dayika wî tē selmandîne.

Berê ev festîval tim ji aliyê xelkê navçeyê bixwe dihate lidarxistinê lē di van salên dawiyê da hin sazî û rêkxistinên girêdayî devletê bi hevkarîya xelkê û bi mebesta nasandina vê potansiyelê bi bajar û welatên din tevgeriyan ku cejnvarê di asteke berfirehtir da bi rê ve bibin. Ev cejn bi boneya şêkirandina berhevkirina mêweyan, payîzê bi rê ve diçe. Destpêkê rûniştîyên deverê li cihekî ji gund dicivin û hinarên xwe ku berhev kirine li vê derê komdikin û bi xwendina diaya şêkirandinê, dîlan û govendê vê nerîtê li dar dixin. Merasîm bi dengê defê û helbestên defjenan ve dest pê dike û hevdem kenîşk û kurên ciwan bi kincên kurdî û selikên ku hinar tē de ne tēnê nav xelkê ku li vir civiyaye û dîv re bi gotina diaya şêkirandinê destên xwe ber bi semayê bilind dikin û

salên dawî da cejn bêyî agahiya pêşîn û bi awayeke kerrekerr ji aliyê rûniştiyên deverê û di asteke biçûk de birêve diçe. Vê cejnavarê dikaribû gelek potansiyelên erênî û mezin ji bo deverê û tevahiya parêzgehê çêbike û gavên girîng ji bo pêşketina geştyariya herêmê pêk bihîne. Herweha hinarên Hewramanê ev şansa didît ku bibin markayeka navdar ku di asta cihanê da jî xwe nîşan bidin. Lê mixabin ji ber nebûna pêkanan û astengkarî û bêbaldariya berpirsan, cejna hinaran a Hewramanê hat ku raweste. 🌙

Ji Xwedê re ji bo dayîna wan nîmetan spas dikin, Piştê bi selikên xwe yê bi hinaran dagirtî, di nav xelkê da derbas dibin û mehsûlên xwe bi xelkê didine nasandinê. Bi boneya hatina geştyarên biyanî, peyama cejnavarê ji bilî zimanê kurdî, bi zimanên farisî û îngilîzî jî tê xwendinê. Merasîm bi stranên gelêrî û yê nû, lîstika zarokan bi hinarê, kayeyên deverî, helperke û govenda ciwanan didome.

Ev cejnavarê ji bilî girîngiya rehenda çandî û huneriya xwe jî bo pêşketina geştyariyê û nasyariya geştyaran li gel çanda deverê jî derfetek mezin e û herweha jî bo çêtirbûna aboriya navçeyê jî pêkanek e. Herçiqas hatibû destnîşankirin ku ji bo cejna hinaran a Hewramanê dê di salên dahatûyê de amadehiyên li asta netewî û berzîr dê hebin lê ji ber maneya lîstina jinên bêhîcab di vê cejnavarê de, mela û kesayetiyan navdar li dijî birêveçûna vê merasîmê rawestan. Di van

Hejar Mukriyanî'nin anılarında

Nâzım Hikmet ve Kürtler*

MIHEMED RONAĦÎ

1827 yılında Almanya'nın Magdeburg kentinde Carl Dedloid isimli bir erkek çocuk gelir dünyaya. Aile ortamı sürekli tartışma ve kavgalarla geçtiği için, yakın akrabaları, Carl'ın daha sağlıklı koşullarda yetişmesi için onu ailesinden alıp yetimhaneye verir.

Yetimhanede de birçok kez baskı ve şiddete maruz kalan Carl, henüz 12 yaşındayken oradan kaçır ve gemilerde

çalışmaya başlar. Gemiyle çıktığı bir seferde, İstanbul Boğazı'ndan geçerken gördüğü Kız Kulesi'nden etkilenen Carl, suya atlar ve yüzerek Kule'ye ulaşır. Kız Kulesi o dönemde cüzzam hastaları için kullanılmaktadır oysa. Zabitler onu alıp karakola teslim eder. Bu durumdan bir şekilde haberdar olan Bedirhan Paşa, Carl'ı yanına alarak evine götürür. Biraz büyüdükten sonra askeri okula yazdırılır ve en nihayetinde

de ünlü bir paşa olur. İsmi de Mehmet Ali Paşa'dır artık.

Evlenir ve dört kızı olur; kızlarından birinin adı Leyla'dır. Leyla'nın da bir kızı olur; ismi Celile'dir. Celile'nin Nâzım isimli bir oğlu olur. O Nâzım, ünlü şair Nâzım Hikmet'in ta kendisidir işte. Carl Dedloid'ten Nâzım'a uzanan bu ailenin Bedirhan Paşa ailesiyle ilişkileri kopmaz. Hatta Nâzım dünyaya geldiğinde, Emin Ali Bedirhan'ın da aynı dönemde Meziyet isimli

* Bu yazı dergimizin 15. sayısında Kürtçe yayınlanmış, bu sayı için de Reşo Ronahî tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

bir kızı doğmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra çıkarılan soyadı kanunu ile Meziyet, Çınar soyadını alır. Yani Meziyet Çınar ve Nâzım Hikmet aynı dönemin çocuklarıdır. Öyle ki Meziyet'in annesi kızını emzirirken bazen Nâzım Hikmet'i de emzirmiştir. Bir başka deyişle Nâzım Hikmet ve Meziyet Çınar sütkardeşi sayılırlar.

Peki, bu konu nasıl ilgimi çekti, neden araştırdım? Biraz bundan bahsedeyim. Hejar Mukriyani'nin Çeştê Micêwir isimli kitabında, iki bölümde Nâzım Hikmet ve Bedirhaniler'in ilişkisi anlatılır. Bunu görünce, Celadet Ali Bedirhan'ın kızı Sînemxan Bedirhan'ı da arayıp konu hakkında konuştum. Sorularımı içtenlikle yanıtladı ve bu konuda ayrıca bilgi sahibi oldum.

Nâzım, Kürtler için kürsüde

Mam Hejar, kitabında kendisinin Nâzım Hikmet'le olan ilişkisine de değiniyor. Moskova'da dünyanın birçok yerinden gelen komünistlerin katıldığı bir toplantı düzenlenir. Suriye'den de bu toplantı için üç temsilci seçilmiştir; Zebihî, Sînemxan Bedirhan ve Hejar Mukriyani. Suriye Komünist Partisi'nin konuyla ilgili yetkilisi, Sînemxan ve Hejar'ın toplantıda komünizmden ziyade ulusal meseleye dair konuşacakları kaygısıyla, gidişlerini bir şekilde engeller ve ikili Çekoslovakya'da kalır, gidemezler. Moskova'daki toplantıya Iraklı gençlerin temsilcisi olarak da Celal Talabanî katılmıştır. Ancak konuşma sırası geldi-

Moskova'daki toplantıya Iraklı gençlerin temsilcisi olarak da Celal Talabanî katılmıştır. Ancak konuşma sırası geldiğinde Celal Talabanî ortalıkta görünmez. Kürt gençler kendi aralarında tartışır ve karar verirler; Nâzım Hikmet Kürt gençleri adına konuşacaktır. Zaten toplantı öncesinde de Kürt gençleriyle ilgilenmiştir Nâzım.

ğinde Celal Talabanî ortalıkta görünmez. Kürt gençler kendi aralarında tartışır ve karar verirler; Nâzım Hikmet Kürt gençleri adına konuşacaktır. Zaten toplantı öncesinde de Kürt gençleriyle ilgilenmiştir Nâzım. Mukriyani'nin kitabında olay şöyle aktarılıyor:

Iraklı gençlerden Necîb Xefaf, Nâzım Hikmet'in konuklara dönerek zorunlu olarak Kürtleri temsilen konuşacağını belirtir ve Kürt halkının sorunlarından bahseder. Konuşmanın bir yerinde, "Eğer ben özgür Kürdistan üzerinden Türkiye'ye dönmezsem Türkiye (demokratik) devlet değildir ve demek ki özgürlükten de hiçbir şey anlamamıştır."

Hejar ve Nâzım buluşmasından...

Daha sonraları Hejar Mukriyani ayrıca Moskova'ya gider ve orada Nâzım'ı ziyaret eder. O görüşmesini ise şöyle aktarıyor:

Şiirlerimi çeviren Yahudi Nina ve Selmasî ile birlikte Nâzım

Hikmet'i görmeye gittik. Uzun boylu, geniş omuzlu, sarı saçlı ve olabildiğince sempatik bir insan... Bir yatakta sırt üstü uzanmıştı. Kalbiyle ilgili sağlık sorunları vardı. Çok kimildanmaması gerekiyordu.

"Bir köşesinde Kürtlerin olduğu bir kalp ağrısının ha, yazık!" deyince, yanıtı şöyle oldu: "Bunlar şiirsel sözler yahu! Kürtler bir köşesinde değil, kalbimin tam ortasındadır. Çocukluğum Bedirxanî'lerin evinde geçti ve ben onların sütünü emdim. Ben Kürt bilirim kendimi."

Sonra, "Irak'ta ve bölgede ben-den nasıl bahsediliyor?" diye sordu ve şöyle bir diyalog geçti aramızda:

"Herkes uzaktan sana hayran ve namın epeyce yaygın. Ama Iraklı ve Suriyeli komünistler senden şikâyetçi, sebebi de Kürtlere dair söylediklerindir."

"Ne diyorlar benim hakkımda?"
"Nasıl desem...? Sana ana avrat küfür ediyorlar. Evet, böyle..."

Bunun üzerine çok güler Nâzım Hikmet ve der ki:

"Eşektir onlar, bırak sövsünler. Bu ezilmiş halka yardım edebilecekken edemeyen hiç kimse kendine insan demesin. Söylediklerine sevindim."

Nâzım'ın ihtiyaçlarıyla ilgilenen iki kadın vardı. Bana dönüp şöyle dedi:

"Öğle yemeği yemeden bırakmam seni. Müzemizi de gösteririz sana."

Yemekten sonra biraz da zorlanarak bize rehberlik etti. Dünyanın dört bir yanından kendisi için gelen hediyelerden bir müze yapmıştı. Dedim ki:

Soldan Hejar Mukriyani, Qazî Mihemmed ve şair Hemin Mukriyani

"Üstat, Kürtleri sevdiğini söylüyorsun da hani Kürtlere dair bir şey yok burada."

"Ooo, ne kadar da sabırsızsın. Gel bakalım..."

Yeşil bir tülbent üzerine serilmişti; bir çift Hewraman çarığı, birkaç tahta kaşık, çiçekli tabaklar... Güzelce dizmişti onları ve altında şunu yazmıştı: "Kürt kardeşlerimin hediyeleri."

"Seni bulmuşken; Suriyeli komünistlerin makalelerinden birini çevirdiklerini ama çevirir-

ken Kürt ve Kürdistan isimlerinin çıkarıldığını duydum..."

Bir fotoğrafını, Latin Amerika işi tahtadan oyma çok güzel birkaç kaşık ve vazoyu hediye olarak verdi bana. Uzun zaman o kıymetli hediyeleri Bağdat'ta sakladım. BAAS'çılar evimi talan edip onları da çaldılar.

Nâzım'la ayrılmak üzere veda-laşırken, sordu:

"Moskova'da iki gösterimim var. Kaç bilet istersin?" "On iki" diye cevaplayınca Nina; "Üstat,

o Yahudi'dir, satar onları, üçten fazlasına ihtiyacım yok" dedim.

"Hayır, on iki bilet vereceğim" dedi Nâzım ve bir kadınla görüştü telefonda: "Nasılsın?.. Gözlerinden öperim. Hejar adına on iki bilet gönder lütfen..."

Bana döndü sonra: "Kadınlarla böyle konuşulur, öğren bunu" diye takıldı ve devam etti:

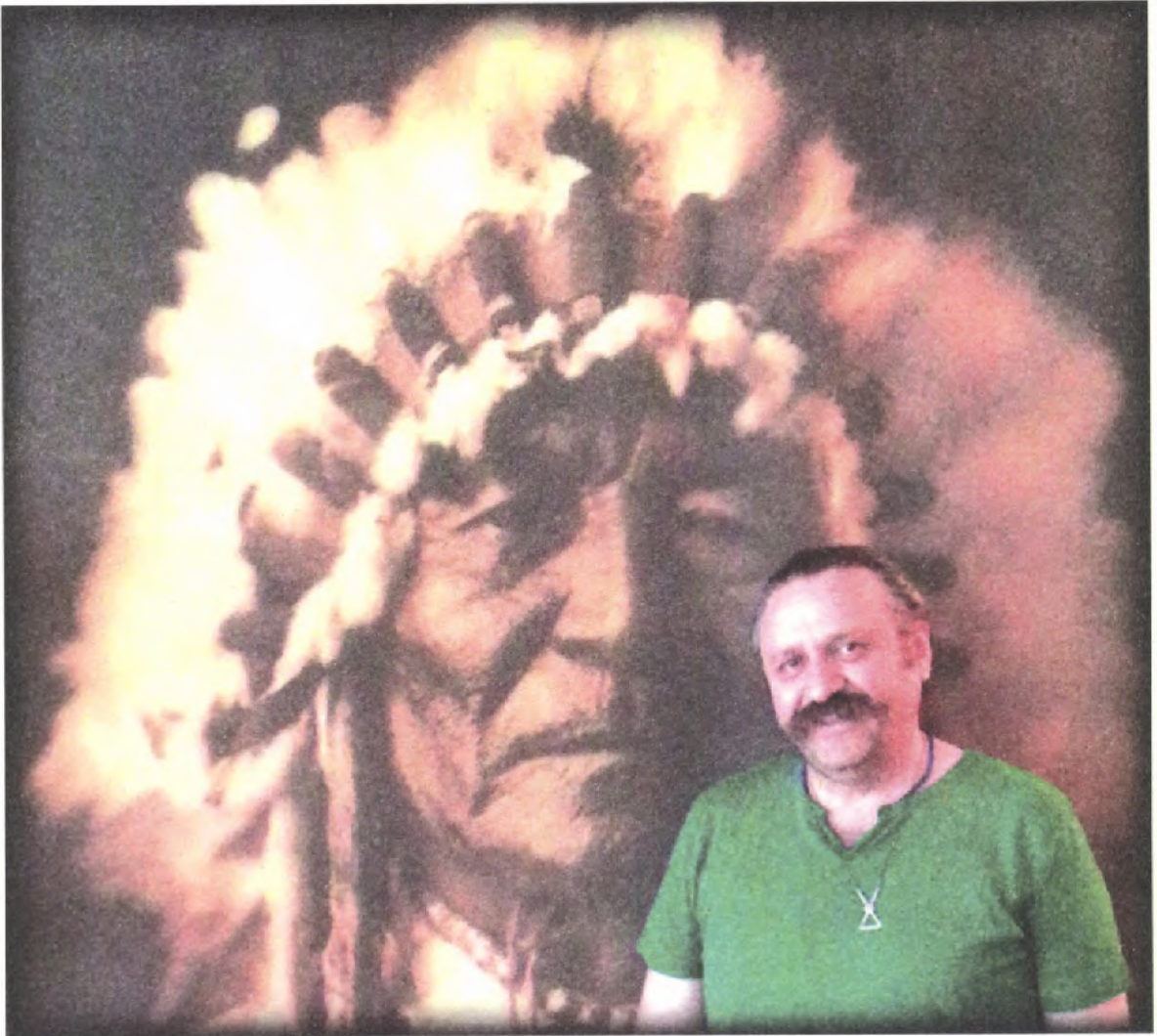
"Gördüm ki sen halka nasıl hitap edeceğini iyi biliyorsun! Bir gösterimini izledim; hakikaten şaheserdi."

Velhasıl, Hejar Mukriyani'nin aktardığı bu anıları Nâzım Hikmet'e yönelmemi ve hakkında biraz araştırma yapmamı sağladı. Kürtlerle bu kadar kaldığını, Kürtlerin sütünden emdiğini ve Kürtlere dair sevgisinin bu kadar derin olduğunu bilmiyordum. Bunları öğrendikten sonra ona olan sevgim daha da arttı. Hatta belki bu vesileyle bir gün tüm eserlerini Kürtçeye çevirmeye giriştim. ♪

► ABDAL OLMAK MI LAZIM?

İBRAHİM KARACA

Yalnızca bir müzisyen, yalnızca bir 'ruhani' gönül işçisi, yalnızca kültür ve düşün insanı, yalnızca yol

erkânı değil ama bunların hepsini içerecek şekilde kendi elleriyle kendini yoğuran bir yeni zaman abdalıdır Cavit

Murtezaoğlu. Geçtiğimiz 7 Ağustos günü Covid-19 nedeniyle yitirmiş olsak da, o hâlâ öyledir, hep öyle kalacaktır. Aslı

adı Javid Fakhim Ghanbarzadeh olan, 1962 Tebriz doğumlu Azeri müzisyen, İran'daki rejim baskısı nedeniyle 2004 yılında Türkiye'ye geldi. İcra ettiği müziği 'Caz-Makam' olarak tanımlıyor. Murtezaoğlu, İran, Avustralya, Azerbaycan, Almanya ve Türkiye'de çeşitli seminerler verdi, çok sayıda beste ile Leyla-Mecnun ve Pir Sultan adlı iki operetin de sahibidir. Türkiye'ye geldiği yıl "Ses Atölyesi" isimli bir eğitim merkezi açmış ve orada şan dersleri vermekteydi. Kendisinden şan-solfej dersleri alan sanatçı dostlarının bahsetmesiyle bildiğim Cavit Hoca ile doğrudan tanışıklığımız 2013 yılına uzanır.

Tebriz'in Serandib adlı mahallesinde Ehl-i Hakk bir ailede 1962'de doğduğunu, müzik ve felsefeyle haşır neşir olduğu

için hep tutucu insanların hisşına uğradığını anlatmış, şöyle devam etmişti: *"Abdal olmak lâzım. Abdal, 'bedel'den gelir. Kötülüğü iyiliğe çeviren, tebdil eden demektir 'bedel'... Müzikte de Abdal olmak lazım."*

İran'da müzikle aktif olarak daha fazla ilgilense bile akademik düzeyde eğitim almadan daha ileri gidemeyeceğini düşünen Murtezaoğlu, yoksul mahallelerde açtığı ve altmış kadar öğrencisi bulunan derslikleriyle birlikte neyi varsa satıp Azerbaycan'a gider... Konservatuvara başlar ve makam bölümünden mezun olur. Tekrar İran'a döndüğünde 'Senli Günler' adlı bir albüm, '101 Nefes' adlı bir şiir kitabı ve 'Susmam' adlı bir albüm ile video kliplerini yayınlar. Tebriz'de kuruculuğunu ve başkanlığını yaptığı

müzik haklarıyla ilgili dernek baskılar yüzünden çalışamaz olur, faaliyeti askıya alınır... Konser talepleri peş peşe geri çevrilir, yaptığı sanata değil de sürgüne destek verilir. Ruh halini şöyle anlatır Cavit Hoca: *"Cemlerde kelimeleri söyledikçe, tamburla beraber okudukça anladım ki, bizim Aleviliğe ihtiyacımız var, Aleviliğin de bize ihtiyacı var. Anladım ki biz insanlar Tanrının taşıyıcısıyız. Anladım ki, zengin bir sosyete adamı olsam ne olacak? Altmış yıl sonra öleceğim. Dedim ki, bu bedeni, bu yolda hizmete koyayım, elimden ne gelirse. Sahneye çıkmam yasaklandı ama tövbe etmedim. Avustralya'ya gittik, çok güzel konserler yaptık. Avustralya'da yaşama şansım olmasına rağmen, İstanbul'u seçtim. Çünkü canlar burada. 2004'te geldim, sonra*

da eşim geldi (.) Ben buraya gelmeden önce Kürt Aleviliği, Türk Aleviliği bilmezdim. Yarın bir Fransız Alevi olsa, ne diyeceğiz? Saçma şeyler bunlar... Nizami'nin Leyli Mecnun'unda, Leyli tanrıdır, Mecnun onu severdir... Miraç zamanında 'sen nesin' diye sormayız... Kırklar Meclisi'nden bahsediyoruz, sonra diyoruz ki, Aleviler Türk mü, Kürt mü?"

Herkesin yolu kendine güzel

Cavit Hoca'nın İran'dan geliş serüvenini, Türkiye'de de baskı görmeye başladığında öğrenmiş ve o öfkeyle "Herkesin Yolu Kendine Güzel" başlıklı bir yazı kaleme almıştım. Yazının yayınlandığı gazete ekini kendisine götürdüğümde tanışıp uzunca sohbet etmiştik. Şah Hatayî deyişleri söylüyor, Hatayî'yi Yeni Osmanlıcı ve Yavuzcu muktedirlerin sevmediği biçimde yorumluyordu. Onu, eline bir elma şekeri verip kandırılan çocuk gibi değil, bir mücadele adamı olarak algılıyordu. Çünkü müziğin de tarikat gibi işlev yaptığını düşünüyor, müzikte bir cengaverlik ve isyanın saklı olduğunu söyleyip şu dizeleri örnek gösteriyordu:

"Bende sığar iki cihan ben bu cihana sığmazam
Gevher-i lamekan benim kevn-ü mekana sığmazam
Arş ile ferş-u kaf nun bende bulundu cümlesi
Kes sözünü ve ebsem ol çünkü beyana sığmazam"

Cavit Murtezaoğlu... 2013 yılında, 10 yıla yakındır İstanbul'da mülteci olarak yaşıyordu. Suriye'den gelen mültecilere

lafım yok ama onların iki katı kim olduğu belirsiz it kopuk takımını bile koruyup kollayan AKP iktidarı, Cavit Hoca'yı Türkiye'de istemiyordu. Neden? Yeni çıkardığı albümle birlikte (Toros'tan Tebriz'e), muhteremlerin hedef tahtasına oturtulmuştu. Bolu'da yaşaması söyleniyordu. Canından bezdirilmek isteniyordu, gitsin diye. Kimsenin hayatına dokunmadığını söyleyen iktidar, polis ve valilik marifetiyle bu bilge müzisyeni sürgün ediyordu. Okumakta olan iki evladından söz ettiğinde ise, onları bir yurda yerleştirmesi ve ayda bir gelip görmesi söyleniyordu. Cavit Hoca Beyoğlu'nda açmış olduğu dershanede şan dersleri vererek hayatını kazanıyor, çocuklarını okutuyordu. Onun eğittiği ve hâlâ eğitmekte olduğu arkadaşlarım vardı. Gezi Parkı sürecinde gördüğümüz yüz ile Cavit Hoca'nın karşısına çıkan yüz aynı yüzdür. Aynadaki yüzüme bakıp sormuştum o yazıyı yazarken, 2004 yılından beri Türkiye'de mültecisin, TRT'de program bile yapıyorsun ve başka bir iş için gittiğin Emniyet sana 15 gün içinde İstanbul'u terk etmeni söylüyor... Adres olarak da Bolu'yu gösteriyor. Sürgün içinde sürgün yani. Bir çocuğun İstanbul'da üniversitede, diğeri lisede okuyor üstelik. Bolu Emniyeti'ne gidiyorsun, yapabildiği tek şey sana ve eşine 10 günlük süre vermek: İstanbul'da bulunan bütün pılı pırtını topla ve Bolu'ya intikal et! Oysa telefon belli, adres belli... Emniyette tesadüfen başka bir işin olmasa öğrenemeyeceksin, anında kaçak duruma düşeceksin! Niye bütün bunlar?

Türkiye'yi yönetenlerin hangi nasırına basmış olabilirsin? Cavit Hoca özetliyor durumu: "Ben İran Devrimciler Mahkemesi'nde yargılanmış bir 'Ehli Hakk' sanatçiyim. Orada hem halkın desteği hem de delil yetersizliğinden serbest bırakıldım. Ancak buraya geldikten sonra İran rejimi aleyhine bazı açıklamalarda bulundum. Bu da benim bir daha geri dönme şansımı imkânsız hale getirdi. Türkiye'de konuştuğumun yüzde birini bile orada konuşmuş değilim. Bu koşulda İran'a dönmek benim için intihar olur... İran'da reformcu diye bir şey yoktur, bunlar siyasi oyunlardır. Gerçekten üzülüyorum, yeşili siyahtan daha iyi sanıyorlar. Bir eldivenin rengi ne olursa olsun, içindeki ele bakacaksın. Yıllardır İstanbul'dayım. Ailemiz parçalandı, konserlerim iptal oldu. Bolu'ya gitmemiz istendi. Hiçbir seçim hakkı tanımadılar. Kardeş Türküler solisti Feryal Öney'le birlikte TRT'de yaptığımız Tebriz'den Toros'a programı iptal edildi. Bundan sonra bazı süreçler yaşadık, bazı fikir ayrılıkları oldu. Daha sonra belediye konserlerimizi iptal etti. Bazı ihtimalleri yan yana koyarsak ortaya bir puzzle çıkıyor. Ancak bizim bunu yapmaya niyetimiz yok."

Neden Şah Hatayî?

"Şah Hatayî bir Şii devleti değil, bir Alevî devleti kurmuştur. Sonra Şah Abbas dönemlerinde aşkın yerini kurallar aldı, pırların yerine mollalar oturdu. Kural dediğimiz, aşkın yerini fıkıhın almasıdır. Biz Ali'nin Batınî yönüne bakıyoruz, Şiiler siyasi yönünü almışlar

ama burada da iyi yönünü kavrayamamışlar. Şah Abbas döneminde, Şah Hatayî'den ne varsa temizlediler. Kızılbaşlığı içten çökertmişler. İslam Cumhuriyeti'nin son yıllardaki çabası Şah Hatayî'nin vasıtasıyla Şiiliği ön plana çıkarmaktı. Bu amaçla onun heykelini diktiler Çaldıran'a. Şah Hatayî heykelleri koyuyorlar ama Şii kıyafetiyle oturacak o heykelde. Hâlbuki Şah Hatayî'yi tanıyanlar, onun hiçbir zaman siyasi Şii olmadığını bilir. Zaten Şii sözü Şah Abbas döneminde çıkmış. Şeriatı bitirmeden tarikata varamazsın. Şah Hatayî'den sonra bizim marifet makamımız kaybolmuş. Şimdi tarikattan hakikate geçmek isteyenlere bir müfredat yok. Marifet alemi Çaldıran'ı kaybetmiş. (Çaldıran bir mekan değil, bir manadır). İran'ın Safevi devletinin baskısı altında (Safevi Şiiliği) tarikata döndük biz".

Dünya sınav dünyası mı?

Cavit Murtezaoğlu müziğe ne kadar yakınsa felsefeye de o kadar yakındır. Onun için müzik, felsefenin bahanesi gibidir, felsefe de müziğin. "Tebriz'de cemlerde, ben cemde oturanları eleştiriyordum. Saldırmak zorundaydım, diyordum ki seninle bir tarikat ehlinin ne farkı var? Tarikat ehli de dergâhta oturup kafasını sallar böyle. Sen de cemde oturuyorsun. Bu durumda sende iki cihan sığar mı? Nasıl 'Ehl-i Hakk'sın ki sen halkına bir şeyler veremiyorsun? Müziğin de tarikat aslında. Hâlbuki aslında senin

müziğinde cengaverlik, senin müziğinde isyan var. Nerede senin isyanın? Ben isyan deyince, amacım senin içinde olan kalıplardan kurtulman. Modern mollalık, şimdi de cem çerçevesi içinde mollalılığını yapıyor. Adam kendisine beş on talip edinmiş, kendine bir dünya kurmuş, zevkini çıkarıyor. Gelen de elini öpüyor! Senin elini niye öpüyorlar? Ben de istemiyorum desene! Dogmatist zahit diyor ki 'biz sınav için gelmişiz dünyaya. Tanrı bizi sınava çekiyor'. Tanrı'nın ne ihtiyacı var ki sınava çekecek?"

Olmak ya da olmamak

"Bugün devletin başında hangi maskeyle oturmuş, benim umurumda değil. Ben onun adaletini sorgularım, onun hizmetini sorgularım, insana nasıl bakıyor, onu sorgularım. Aksak Timur hangi bayrakla geldi? İslam bayrağı ile... İslam bayrağı ile o kadar zulüm olmuş, hiçbir

bayrakla bu kadar olmamış. Haçlı savaşları, İslam savaşları... İki de güç peşindeydiler... Ben gidip bir toprağı gasp edip alsam fatih miyim? Birisi benim toprağıma girse mütecevizdir. Batınlık dediğimizde, Hıristiyanlıkta da var, Musevilikte de var, İslamda da var... Yani bir insan bu noktaya varıyor ki 'benim de düşüncem diğer düşüncelerin yanında bir düşüncedir', zaten bu insan Batınlıdır."

Sanatçı nasıl davranmalı?

"Sanatçı halkından yükselen bir insan olmalı, halkının elinden tutmalı ve onu yükseltmeli. Sanatçının halkın dili olması, kısacası bir peygamber gibi olması lazım. Halk problemler yaşıyorsa onun sanatçısı bağırmalı. Sanatçı siyasetçi olsun demiyorum ama siyasi bir duruşu da olmalı."

Cavit Hoca'nın anısına saygıyla...

YAŞAMIN GİZEMİ

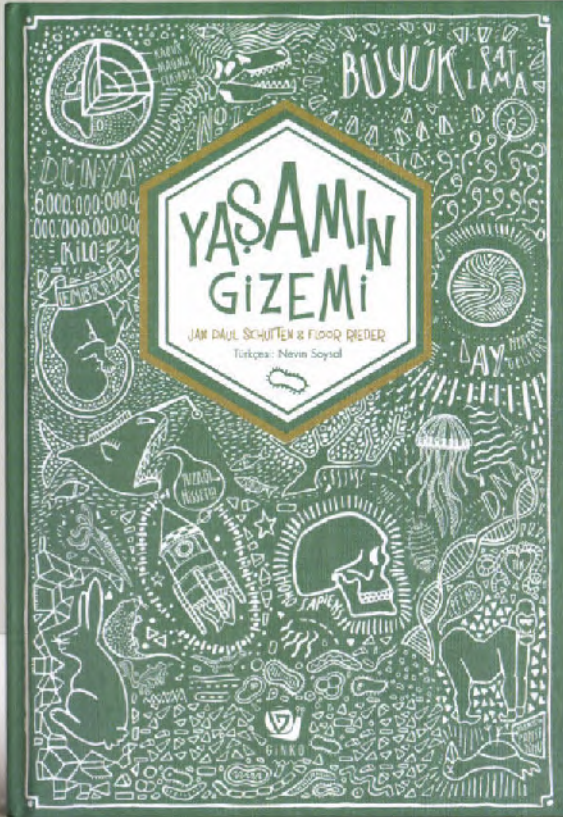
JAN PAUL SCHÜTTEN & FLOOR RIEDER

Türkçesi: Nevin Soysal

Yaşam nedir? Bir bakteri nasıl mavi balinaya dönüşür? DNA ne demek ve neden hep polisiyelerde geçiyor? Tuz canlı mıdır? Jan Paul Schutten birçok dünya diline çevrilen bu eserinde heyecan verici sorular sormakla kalmıyor. Evrimin bütün bu sorularla ilişkisini de mizah dolu bir üslupla ele alıp anlaşılır kılıyor.

Floor Rieder'in görkemli çizimleriyle şenlenen eser 2013'te Hollanda'da yılın gençlik kitabı seçildi, 2014'te önceki yılın en iyi kurgu dışı gençlik kitabına verilen Altın Lale'yi kazandı ve çizimleriyle Altın Fırça Ödülü'ne layık görüldü.

GINKO

www.ginkococuk.com

Heke xweşikî
be ya ku dê
dinyayê xilas
bike, divê em
ji bir nekin û
nedin jibirkirin
ku

para Apê
Osman jî dê
hebe tê de...

ISSN 1234-5679

9 771234 567003